

הרב דוד דב מייזל
ברוקלין ניו-יורק

לקט עניני ארוסין וחופה וטעמיהם ומקורותיהם

שלא לטעום לפני גמר השידוך

המנהג שלא לכבד ולא לטעום שום דבר בפגישות שמתקיימים בין הצדדים בעניני שידוך קודם גמר השידוכין

יש המביאים סמך למנהג זה דמצינו אצל אליעזר עבד אברהם בהיותו בביתה של רבקה בשליחתו של אברהם לקחת אשה ליצחק שאמר [בראשית כ"ד ל"ג] לא אוכל עד אשר דיברתי דברי.

בגמרא [סנהדרין כ"ד.] גדולה לגימה שמקרבת את הרחוקים, ופרש"י שם: "לגימא" אכילה שמאכילין אורחים ע"כ, ובגמרא שם מביאים ראיה מיתרו שאמר: קראן לו ויאכל לחם, [שמות ב' כ'] היינו יתרו רצה על ידי אכילה להשפיע על משה שיסכים לקחת את צפורה לאשה. **ואולי** זה המקור להמנהג שאין טועמין בבית המחותן עד שבאים להסכמה מוחלטת על השידוך. אמרי שמאי פ' חיי

שתית לחיים ב"ווארט"

נוהגין דבשעת הגמר של שידוך שעושין מסיבת עם מיני תרגימא ולעקיך ושותין י"ש, ומברכים ברכת מזל טוב ולחיים.

המנהג לשתות י"ש כשגומרים השידוך, י"ל הטעם עפ"י מה ששמעתי מהרה"צ רבי ישראל מבלאזשוב זצ"ל, שפעם נכנס אל אביו הרה"ק רבי יהושע מריבאטיטש זצ"ל [בן הרה"ק בעל צבי לצדיק בן הרה"ק רבי דוד'ל מדינוב בן הבני יששכר זי"ע], איש זקן מופלג מחסידי זקינו הרה"ק בעל בני יששכר זי"ע, ודיברו ביניהם בענינים שונים, ותוך כדי שיחתם שאל הזקן את רבי יהושע, האם יש כאן קצת יין שרף, חיפשו ולא מצאו, והיה להזקן צער גדול מזה שאין לו יין שרף, ענה ואמר: בית שאין בו יין שרף דומה לבית שאין שם תפילין, ולא הבינו דברי הזקן.

כשהרה"ק מריבאטיטש זי"ע הפגיש את אביו הרה"ק בעל צבי לצדיק מבלאזשוב זי"ע, סיפר לו דברי הזקן ושאלו פשר הדברים, העמיק עצמו הרה"ק מבלאזשוב במחשבתו להסביר דברי הזקן, ואמר כך, דהנה אמרו חז"ל [מגילה כ"ג:] שכל דבר שבקדושה אינו בפחות מעשרה, ואותיות י"ן שר"ף בגימטריא כמו עשרה פעמים מזוזה, ובמזוזה כתובים פרשיות שמע והיה אם שמוע שישנן גם בתפילין, וזה הכוונה באמרו דבית שאין בו יין שר"ף דומה לבית שאין בו תפילין.

לפי הנ"ל נמצא שיין שרף הוא בבחינת מזוזה, יש ענין לשתות י"ש בעת כשגומרים השידוך לכבוד התחלת בנין וקשר חדש בית נאמן בישראל, דכל בית אשר בונים צריכים לכוין בכדי

לקיים המצות שבו, כמאמר חז"ל [ויק"ר כ"ז ב'] עה"פ [איוב מ"א ג'] מי הקדימני ואשלם לו וכו', קבע מזוזה עד שלא נתתי לו בית ע"ש, הרי מזה שעיקר בניית הבית הוא בשביל מצות מזוזה שיקיימו אחר כך, א"כ שפיר יש ענין בשתיית י"ש שמספרם כמנין עשרה פעמים מזוזה.

גם יש חשיבות ליי"ש כי זה נחשב כשתיית יין, ובשתיית יין מצינו [או"ח סי' רע"ג ס"ה] שנחשב כקביעת סעודה בפת לענין קידוש במקום סעודה, וענין קביעת סעודה בפת הוא, שעיי"ז מקיימים האור והקדושה המאיר בהזמן ההוא שישאר גם אחר כך, וזה הענין בכל סעודת מצוה, כגון סעודת פורים לקיים האור של פורים וקריאת המגילה, ובסעודת סיום מסכתא לקיים האור של המסכתא שלמדו, וכן בסעודת שבת לקיים אור השבת קודש וכו', וזה הכח יש גם על ידי י"ש. עבודת עבודה פ' ראה עמ' ש"מ

הרה"ק מסטרעליסק זי"ע אמר הטעם ששותין לחיים, כי לחיים בגימטריא במכוון "מנהג" ואיתא, אשר מנהג שובר הדין, ועל כן כאשר שותין לחיים משברין הדינים, [מובא בטעמי מנהגים לקוטים אות י"ג].

ולפי"ד י"ל טעם ששותין לחיים כשגומרין השידוך ובשעת השמחה כדי לבטל הדינים מהזיווג. המלקט

המנהג בסיגוט שלא שותים י"ש כשגומרים השידוך במזל טוב, אלא רק כשכבר כותבים התנאים בשעה טובה.

עפ"י תפארת בנים סי' רכ"א

אבי הכלה נותן המשקה

כשישבו המחותנים הקדושים מרן הדברי חיים והגה"ק מדזיקוב זי"ע והסכימו ביניהם להביא את השידוך לידי גמר ולקשר של קיימא, אמר מרן הד"ח למחותנו כי עליו מוטל לתת את המשקה לברכת לחיים, כיון שעליו דברו בשמים.

כשתמה הגה"ק מדזיקוב לפשר הדבר, הזכיר מרן הד"ח זי"ע את הגמרא ריש מסכת סוטה כי ארבעים יום קודם יצירת הוולד מכריזים בשמי מרום בת פלוני לפלוני, הרי שהכריזו את שם המחותן אבי הכלה בת פלוני, שהוא בת הרב מדזיקוב, ולא את שמי וממילא הנכם מחוייבים בדבר יותר ממני, ואכן מיד שלח הגה"ק מדזיקוב להביא משקה. קישוטי כלה

ענבים

יש נוהגין לעטר השלחן כשגומרין השידוך עם ענבים ואין טועמין ממנה. מנהג דעעש

שמחת ה"תנאים"

הנהוג בימינו שצד הכלה עושים את מסיבת השדוכין והסעודה לכבוד התנאים, וכ"כ בכתר שם טוב שבארץ ישראל ועוד מקומות נהגו לערוך את מסיבת קשרי השדוכים בבית הורי הכלה, בשעות הלילה.

כתר שם טוב, גאנין, עמ' תקצ"ב

אמנם במנהגי וורמיישא כתב וז"ל: יש נוהגים שצד התתן עושה את הסעודה לכבוד כתיבת התנאים. ויש ליתן רמז בזה ממה שכתוב באליעזר [בראשית כ"ד נ"ג-ד'] ומגדנות נתן לאביה ולאמה ויאכלו וישתו הוא והאנשים אשר עמו.

טעמי ומנהגים סי' תתקל"ח

אם סעודת התנאים הוי סעודת מצוה

הטו"ז בהלכות חול המועד כתב שצ"ע לענין סעודה שרגילין לעשות אחר כתיבת התנאים, אם זהו במקום סעודת אירוסין ואסור בחול המועד כמ"ש בסמוך, או נימא דלא דמי סעודה זו לסעודת אירוסין שקידש כבר, דאז דוקא שייך אין מערבין שמחה בשמחה.

וכתב הטו"ז ב' טעמים לאיסור, [א] דע"כ לאו דוקא סעודת אירוסין דהגם סעודת ברית מילה היה לאסור אי לאו הטעם משום שזמנה קבוע, וכן בפדיון הבן, ממילא סעודה זו אסורה בחול המועד.

[ב] ממה דאמרין [מועד קטן י"ח:] במתני, אלו כותבין במועד, קידושי נשים, ובעינן לאוקמי שם בגמ' בשטרי פסיקתא, אלמא דשטרי פסיקתא נכללים בכלל קידושין, וכתיבת תנאים שלנו הם ג"כ כשטרי פסיקתא, ע"כ נלע"ד דסעודה זו אסורה בחול המועד.

ומדברים אלו כותב השלחן העזר דמוכח מהטו"ז להדיא, דסעודה שעושין בעת כתיבת התנאים הריהו כסעודת אירוסין, א"כ דעתו דהוי סעודת מצוה.

שלחן העזר סי' ב' בשמלה לצבי סכ"א

המגן אברהם [סי' תמ"ד סק"ט, והחק יעקב שם] דנו אם סעודת קנין הוי סעודת מצוה.

ואמר אחיו הרה"צ רבי משה בצלאל הי"ד זצ"ל בשם השפת אמת זי"ע, שכיון שאסור לקדש בלא שדוכין [קידושין י"ב, אה"ע סוס"י כ"ן] וא"כ תנאים ושדוכי הוו גדר ערוה, וכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה, ומשו"ה הוי סעודת מצוה. אמרי אמת ליקוטים, אירוסין, פסקי תשובה סי' קצ"ד בהג"ה בשם הרה"ק מקאצ' זי"ע

האבות באים מגן עדן לתנאים

סעודת תנאים הוי סעודת מצוה מפני שהוא מעין סעודת נישואין, התחלה של סעודת הנישואין, הרי זה בוודאי שהשמחה במעונו.

איתא בזוהר, שהאבות באים לשמחת בניהם אם זהו סעודת נישואין הרי הם בוודאי באים, ואפילו לפי הטעם של מקדש בלא שידוכי ייתכן כי היות וזה סעודת מצוה, עושין אותה עם עומ"ש, הרי זה שמחה, ובאים גם האבות.

פני מנחם, מילי דאבות

1. הרה"ק רבי נחום מטשערנוביל זי"ע השיא את בנו הרה"ק רבי מרדכי מטשערנוביל זי"ע עם בתו הצנועה של הרה"ק רבי אהרן מקארלין זי"ע, הסתפקו את מי לכתוב בשטר התנאים שעומד מצד הכלה, וצוה הרה"ק רבי נחום מטשערנוביל זי"ע לכתוב שאבי הכלה הרה"ק רבי אהרן מקארלין זי"ע עומד מצד הכלה [הגם שכבר לא היה בעולם], ונתכבד הרה"ק רבי מנחם מענדל מוויטעפסק זי"ע בקריאת התנאים, וכשהגיע לחיבת "רבי אהרן העומד מצד בתו הבתולה" נתעלף, כי ראה את הרה"ק רבי אהרן עומד שם.
כתבי ר"י שו"ב עמ' ק"י

קידוש אחר קשרי השידוכין

הרה"ק מהר"א מבעלזא זי"ע אמר בשם אביו הרה"ק מהרי"ד זי"ע, מה שעושים קידוש בשבת אחר גמר השידוכין אינו מנהג, ולכן ביטל אביו מהרי"ד זי"ע מנהג זה בעיר בעלז, ואמר היות ויש כאלו שאין ביכולתם לעשות קידוש זה, לכן גם מי שכן יכול אין לו לעשותו, כדי שלא לבייש את מי שאין לו.

עזר מקודש פ"ב

אמנם יש מקומות שנוהגין דלאחר גמר קשרי השידוכין נותן אבי החתן קידושא רבה בשבת אחר התפלה.

וישישו בשמחה

חלוקת ציגארעטן

אוצר החכמה
המחלקה השנייה

ע"ד המנהג שנהגו החתנים לחלק ציגארעטן לרגל אירוסיהם, האם יש לנהוג כן, או שאסור משום "לפני עור". ענה הגר"ח קניבסקי שליט"א בזה"ל: עדיף שלא לעשות כן, ובפרט שכל הרופאים אומרים היום שזה מזיק.

מבקשי תורה עמ' של"ה

שבת אויפרוף

כתב הרשב"א במשמרת הבית וז"ל: ואני אומר כי מנהגן של ישראל בכל מקום ומקום תורה היא, וכל מה שעושים במנהגיהם יסודתם בקודש, ובכל מקומותינו הנהיגו להכין סעודה ושמחה בשבת לפני שבת של נישואין.

משמרת הבית בית הנשים בית ז' שער השני ד"ה עוד כתוב

מנהג ישראל תורה דבשבת קודם הנישואין מרכיב בשמחה לכבוד החתן, וכימי קדם קראו לשמחה זו "שפינהאלץ".

וי"א "שכן עלץ" כלומר הבן דהיינו החתן שמח עש"ה [תהלים קמ"ט ה'] יעלו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם.

נוהג כצאן יוסף ערך נישואין אות ב'

וזמנו של שמחה זו, נהגו לעשותו בליל שבת קודש אחר הסעודה ביין ובפירות כמו שנוהגין בשבת שקודם המילה.

מהרי"ל הל' ת"ב, מג"א סי' תקנ"א סק"ו, ארחות חיים סוף הל' מילה, חות יאיר סי' ע'

זכעת אין המנהג כן במדינת הללו רק ביום השבת.

לקוטי מהרי"ח, שלחן העזר סי' ז' ס"א

שבת כלה

כתב בנוהג כצאן יוסף דהמנהג שהולכים בשבת אויפרוף לבית החתן ולבית הכלה, וכ"כ במנהגי וורמיישא.

כשיש שפינהאלץ בשבת חזון המנהג פשוט שלא ילכו הבתולות אל הכלה במחולות או בכלי שיר ע"כ.

יוסף אומץ אות תתע"א

זורקין על החתן מיני מאכלים

בגמרא, תנו רבנן ממשיכין יין בצנורות לפני חתן ולפני כלה, וזורקין לפנייהם קליות ואגוזים, ופרש"י משום סימן טוב, [ואין כאן משום בזיון והפסד לפני שמקבלים אותו בראש הצנור בכלי], וברשב"א כתב, לשם שמחה.

ברכות נ:

בתוס' שם כתבו דעכשיו נהגו לזרוק חיטין ע"ש הכתוב השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך משום שלום. וגם סימן הוא שיהו פרין ורבין כחיטין. הרוקח אות שנ"ב שנ"ג, אבודרהם סוף ברכת נישואין

במהרי"ל כתב שזורקין כל העם על גבי ראשן חיטין ואומרים פרו ורבו ג"פ.

מהרי"ל

למה זורקין על חתן וכלה בבית הכנסת ביום חופתם חיטה, תירץ, נראה לי מההיא דתנן [ברכות נ:]: ממשיכים לפני חתן וכלה יין ושמץ, לפנייהם, בצנורות, וזורקין קליות ואגוזים וכו', ואנו זורקין חיטים בו, כי הם יפים מכל תבואה [כלומר, החיטה יפה יותר משאר מיני דגן], ופרייה ורבייה יותר מתבואה, [החיטה פרה ורבה יותר משאר מיני תבואה במהירות או בכמות], וסימן, שכן יפרו וירבו חתן וכלה

ספר קושיות אות רכ"א

זורקין אגוזים, שקדים, וצמוקים

טעם שזורקין על החתן בשבת שקודם החתונה כשעולה לתורה אגוזים ושקדים וצמוקים, משום שהאגוז בגימטריא ח"ט, ובגימטריא טוב, לרמז שמוחלין לו על כל עונותיו ומכפרין לו כל חטאותיו, ושקדים הוא פרי הממהר להתבשל ולהוציא הפרי, כן יזכה הזוג גם כן להוציא פירותיו ולהוליד תולדות, וצמוקים המה ענבים גרועים עם מעט לחלוחית, לרמז לו שלא תוכל אשתו להביאו לידי חטא כמו חוה שסחטה ענבים ונתנה לאדם הראשון, אבל ענבים ההמה גרועים המה ואין בהם לחלוחית.

ספר מטעמים

עוד טעם, דכמו שפוצעים אגוזים ביוהכ"פ ממנחה ולמעלה לרמז שנתבטל החטא, כי אגוז בגימטריא חט ושנמחל, וידוע מ"ש רז"ל על ויקח מחלת בת ישמעאל, דכשאדם נושא אשה מוחלים לו עונותיו, וזה שזורקים אגוזים דהיינו החטא, לרמז כי ימחלו עונותיו.

וגם אגוז בגימטריא טו"ב, וז"ש רש"י משום סימן טוב ע"כ.

משנת חסידים, נוהג כצאן יוסף עמ' קי"ב, ושלחן הקריאה סי' י"ב ס"א

עוד טעם, עפ"י המובא בהלכות גדולות לענין ברכת אשר צג אגוז בגן עדן וגו', בשם המדרש, דנמשלו ישראל לאגוז מה אגוז האוכל מכוסה עד זמן שבירתו, כך בנות ישראל מוסגרות עד נשואיהן, ובחותם האמת חתומה, ומן כלה עליונה נשאה שם זה, וא"כ מרמזין להחתן בזריקת אגוזים על צניעות הכלה, ע"ד כלה נאה וחסודה עכ"ד. דברי צדיקים, טעמי המנהגים אות תתק"מ

עוד טעם שזורקין על ראש החתן אגוזים, לעוררהו שאם אגוז נופל בטיט אין מה שכתוכו נמאס כבמדרש [שה"ש רבה ו' י"א, חגיגה ט"ו:], כמו כן יזכור להתקשר בתורה, שלא יתגשם ויתטנף בעסוקו בדברים נמאסים ומגושמים, וד"ל. שם משמואל, פ' תצא שנת תר"ע

עוד טעם י"ל, משום שהנושא אשה מקבל עליו עול פרנסה, כמ"ש חז"ל [קידושין כ"ט:] ריחיים בצוארו וכו', ושנינו [אבות ג' ו'] כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ, לכן מראין לו בעת העליה לתורה, שאם יקבל על עצמו עול תורה, יזמין לו הקב"ה פרנסה בניקל כמו אגוזים ושקדים שגדילין בעצמן.

ופעם אחרת אמר, כענין מאמר חז"ל [עירובין כ"ב.] מי שלימו קורמי באגמא. חידושי הרי"ם, קדושה

עוד טעם שזורקין אגוזים [ניסלעך], ע"ד צחות, דאיתא [סוטה ב.] קשה לזווגן כקריעת ים סוף, "עס איז אויך א נס", זהו גם נס. פני מנחם, מילי דאבות

טעם שזורקין זרעונין, רמז יראה זרע יאריך ימים. טעמי המנהגים אות תתקנ"ג קונטרס אחרון שם

עוד טעם י"ל שמראים בזה להחתן בראשית דרכו, שבחיים זורקים מלמעלה הרבה מיני חבילות [פעקלעך],² שידע שבתוך הפעקלעך יש גם ממתקים. כ"ק האדמו"ר רבי יעקב מפשעווארסק זצ"ל

נשים זורקין

כתב בשלחן העזר המנהג הוא שהנשים זורקין, ובספר מאיר עיני חכמים במנהג פאר שפיל כתב טעם ע"ז עפ"י סוד עי"ש. עי' בדרכי חיים ושלום אות תתרמ"ה

2. בשו"ע [או"ח סי' קע"א ס"ה] כ' וז"ל: הזורקים חיטים לפני חתנים, צריך ליהרר שלא יזרקו אלא במקום נקי, [כדי שלא ילך לאיבוד, משנה ברורה], וגם יכבדו אותם משם כדי שלא ידרסו עליהם, [דאי לאו הכי אין תועלת מה שזרק במקום נקי, שם], ומטעם זה נוהגין היום בהרבה קהלות שמכניסין את כל מה שזורקים לתוך שקיות סגורות וזורקת, כן שעיי"ז נמנעים מכל הבזיון ומריסת אוכליו.

מנהג שהילדים הקטנים מלקטין

בירושלמי איתא אמר רבי יוסי בי רבי בון, אף מי שהיה נושא אשה שאינה הוגנת לו, קרוביו ממלין חביות קליות ואגוזים ושוברין לפני התינוקות והתינוקות מלקטין ואומרים וכו'.³

קידוש בשבת אויפרוף

הרה"ק מהר"א מבעלזא זי"ע בבואו להשתתף בקידושא רבא של אויפרוף, היה אומר להחתן, קידוש זה הוא מנהג ישראל.

עזר מקודש בעלזא

ג' סעודות בשבוע החתונה

בשבוע החתונה נהגו אדמורי"י בעלזא זי"ע לקיים ג' אירועי שמחה מיוחדים שהיו מסודרים באופן זה: ביום א' סעודת עניים והיא נקראת "די ארימע חתונה". ביום הב' סעודה מיוחדת שעשתה הכלה לבנות העיר,⁴ וביום הג' סעודת "חתן מאהל".

עזר מקודש פ"ה

להזמין עניים לסעודה

צריך האדם ליזהר כשיעשה סעודת מצוה כגון מילה, או סעודת אירוסין או נישואין וסעודת בר מצוה, שיהיו בתוך הקרואים עניים ואביונים, ולהשגיח עליהם בדברים נאים, כי העושה שמחה לבנו או לבתו, ולא הזמין לסעודה עניים, אזי מתעורר הקטרוג וכו', וכמו שמצינו בסעודת אברהם אבינו, כדאיתא במדרש רבה [בר"ר נ"ה ד'] וכו', ע"כ צריך הבעל סעודה ליזהר להזמין עניים לסעודה, כדי שלא יקטרג הקטיגור, ולא עוד, כיון שמבקש עניים לסעודה, אזי קטיגור נעשה סניגור, כמ"ש במדרש תנחומא [פ' האזינו].

ע"כ צריך האדם להזהר, לבלתי הראות פנים של זעפות לעניים הבאים בתוך ביתו, ובפרט שלא לגעור בעניים שבאים לסעודת מצוה וכו', לכן לא יצטער האדם, אם יהיה לו איזה זהובים יותר הוצאה, כי יש בזה כפרת עוון וכו', ויתן בטוב עין ואז נאמר עליו [משלי כ"ב ט'] טוב עין הוא יבורך.

קב הישר פ"י

3. אע"ג דבירושלמי משמע דהמנהג היה במי שנושא אשה שאינה הוגנת דהתינוקות היו מלקטין ואומרים נקצץ פלוני ממשפחתו, מ"מ י"ל המנהג על מקומו נשאר, וכמ"ש הרבינו בחיי עה"ת טעם מנהג הקדמונים בשבת אחר החופה מוציאין ס"ת וקוראין בפ' חיי שרה אשר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני וכו', כדי להזהיר את העם שיזהר בנשואיו שלא ישא לשם ממון ויופי וידבק במשפחה הגונה ע"ש, א"כ אם אחר החופה עשו להוציא ס"ת להזהירה על כך, כנ"ל, א"כ כ"ש קודם החופה יאה אף נאה לזרוק קליות ואגוזים לרמז כמ"ש הירושלמי הנ"ל, שיהי' נקצץ ממשפחתו בנושא אשה שאינה הגונה כמובן.

4. כתב המהרי"ל (הלכות נישואין סי"א) וז"ל: המנהג שבשחר [יום החופה] חברותיה סועדות עמה מאכלי חלב ודגים, שאין חוצצין בין השיניים, וסותרין להכלה קליעת שערותיה. וזאת לפי המנהג במקומו של המהרי"ל שאין הכלות מתענות ביום חופתן, ולפי המנהג במקומותינו שהכלות מתענות ביום זה אי אפשר לקיים מנהג סעודה זו רק ביום שלפניו.

ראוי שיהיה בו מעשה החתן והכלה הכל במדת החסד, לכן נותנים לאכול ולשתות וצדקה לעניים, ^{אוצר החכמה} שיהיה מעוררים הימין, ועי"ז יתיחדו החתן והכלה שלמעלה ע"י מדת אברהם רחמא.

סעודת עניים מעוררת את מידת החסד העליונה, וימינו תחבקני, ולכן נותנים לאכול לקרואים כל מיני מתיקה, להורות כי נמתקו הדינים. אור לשמים דף ר"ד, מאמרים מלוקטים

מה מאוד צריך להזהר בו לכבד את אביו ואת אמו הן בחיים הן לאחר מיתתם, ומה מאוד צריך להזהר לבל יגיע להם צער על ידו אף שכוונתו לשם שמים, כי גדול ענשו עד מאוד על זה, ובן יכבד אב ואם בזה בבואם מגן עדן לראות את פניו על ראש שמחתתנו, כגון בשבתות וימים טובים, או שעושה סעודת ברית מילה לבנו, או סעודת בר מצוה, או בית חתנות וכיוצא איזה שמחה של מצוה, באים אביו ואמו מג"ע לראות בשמחתו ולשמוח עמו, ובתנאי קודם למעשה צריך לשתף בשמחתו להקב"ה יתברך שמו יתעלה, דהיינו שיהנו מהסעודה שעשה תלמידי חכמים ועניים ואביונים, ואז מוציא הקב"ה אביו ואמו מג"ע, שהם שותפין עם הקב"ה ית"ש באדם, כדאיתא בגמרא [קידושין ל: ג'] שותפין באדם הקב"ה, ואביו, ואמו, והוא כדי לראות גם הם בשמחת בניהם בעוה"ז.

יסוד ושורש העבודה פ' ט"ו שער הכולל

עניים אוכלים ובעלים מתכפרים

הרב הגדול מהר"ם בבלי כתב בספר טעמי המצוות [מצוה מ'] וז"ל: תועלת גדול לבעלי הסעודה במה שאוכלים הקרואים עניים שהוא ממש דוגמת קרבן, שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים.

קב הישר פ"י

חתן יאכל בלילה קודם החתונה

הרה"ק האמרי אמת זי"ע אמר להחתן בלילה שלפני החתונה שיאכל, כמו שבערב יו"כ יש חיוב לאכול, כי למחר צריך להתענות.

אמרי אמת לקוטים, נישואין

תיקון ביום החופה

כ"ק אדמו"ר ה"אמרי חיים" מוויזניץ זי"ע היה אומר לנכדיו החתנים שהמנהג הוא שהחתן מביא תיקון אחרי תפילת שחרית ביום החופה ולחלק להעולם, ודוקא מבית ההורים, דתיקון זה הוא חובת ההורים.

שהשמחה במעונו כרך ב' עמ' קכ"ד

שלא לשתות חלב ביום החופה

הרה"ק מהרב"צ מבאבוב זי"ע הי"ד אמר לחתנים ולהכלות שאינם מתענים ביום חופתם [כמו ראש חודש] שלא לשתות חלב ביום החופה, דהנה כתבו הפוסקים [ב"ש אהע"ז סי' ס"א

סק"ו] דהטעם שהחתן מתענה ביום חופתו הוא כדי שלא יבוא לידי שיכרות ולא יהא דעתו מיושבת עליו בשעת חופתו, ובגמרא [בכורות מ:] מבואר שחלב הוא משקה המשכר, ומכל מקום מה שנותנים קצת חלב בתוך הקאווע לית לן בה.

בית צדיקים עניני נישואין

קבלת פנים

מנהג ישראל כי האוהבים והקרואים וחשובי העיר הולכים לקבל פני החתן, וכן הנשים הולכין לקבל פני הכלה, ומכבדים להבאים במעשה אופה מגדנות ומשקה.

שלחן העזר סי' ו' ס"ז

אבי החתן נותן היי"ש

טעם למנהג שקודם החופה והקידושין נותן אבי החתן המגדנות והיי"ש, והסעודה שאחר החופה שייך לאבי הכלה, שכן מצינו באליעזר שקודם הקידושין נתן אליעזר המגדנות לאביה ולאחיה וכו', ואחר הנישואין עשה לבן אבי הכלה הסעודה.

ספר מטעמים החדש עמ' ל"א מערכת חתן אות מ"ב

זורקין בעת כיסוי הכלה

יש נוהגים להשליך לאחר כיסוי הכלה, זרעונים או חיטים⁵ על החתן והכלה, על שם [תהלים קמ"ז י"ד] חלב חטים ישיביעך.

רוקח סי' שנ"ב

מה שזורקין חטים לפני חתן וכלה, לסימן שיהי' פריץ ורביץ כחיטים.

רוקח סי' שנ"ג, מהרי"ל הל' נישואין

כתב בספר אבודרהם, דבשעה שמשליכים החיטים מברכים אותם בכרכת פרו ורבו.

אבודרהם, שו"ת מהר"ם מינץ סי' ק"ט

ברכת נישואין על יין אדום

בפירוש הריקאנטי עה"פ [בראשית ג' ו'] ותרא האשה, כתב וז"ל: דמפני שהאשה נמשלה לגפן שנאמר [תהלים קכ"ח ג'] אשתך כגפן פוריה, ומן הגפן יוצא היין על כן תקנו ברכת נישואין על היין, והמובחר הוא אדום כזרע האשה שמזרעת אודם כענין שנאמר [בראשית מ"ט י"ב] חכלילי עינים מיין כו' וכתוב [משלי כ"ג ל"א] אל תרא יין כי יתאדם.

ריקאנטי פ' בראשית ד"ה בספר הכהיר

5. בסדר ארוסין ונישואין לרבותינו הראשונים כתבו וז"ל: מה שנהגו לזרוק חטים בפני חתן וכלה בשעת כניסה לחופה כי הם יפים מכל תבואה והם עיקר מחיה שבעולם ואינו דבר האבד, דאפילו שנתבזו חזו לתרגולים או לעני אחד המלקטו, וכתוב בהן [תהלים קמ"ז י"ד] השם גבולך שלום חלב חטים ישיביעך, והם פרים ורבים, סימן שכן יפרו וירבו חתן וכלה, ומנהג אבותינו תורה עכ"ל.

סדר ארוסין ונישואין מהגרש"א שטערן סי' ו'

שתי' מהכוס תחת החופה

אחר ברכת אירוסין נותנין לחתן וכלה⁶ לשתות מהכוס וא"צ ברכה.⁷

בספר באר שבע כתב, שיזהר החתן לשתות רביעית על כוס של יין תחת החופה, כדי לברך ברכה אחרונה.

וכנה"ג כתב עליו ולא ראיתי בזמנינו זה נזהרין בכך אלא כל שטועמין טעימה אחד די.

שו"ע אה"ע סי' ל"ד באר היטב סק"ו

מנהג מדינותנו דטועמים מהכוס אחר ברכת אירוסין וכן אחר ברכת נישואין, ועי' בהשמטות לסהמ"ט דכתב שהחתן והכלה הם כתינוק הנימול בלא חטא וכמו שטועמין לתינוק הנימול ממצוה הראשונה כן מטעמין לחתן וכלה.

שלחן העזר סי' ח' אות ט'

לשבור לחם עגול על ראש החתן והכלה

המנהג בירושלים עיה"ק בשעה שעומדין החתן וכלה על מפתן הפתח ליכנס לחדר היחוד או לבית הנישואין, לשבור על ראשיהן חלת לחם עגול וחלול בתוכה גדולה ויפה ונעשית עם כל מיני מתוקה וציורים על גבה, ומחלקין מזה להקדושים.

שלחן העזר סי' ח' ס"ח סק"ג

זריקת חטים על ראש החתן והכלה

נוהגין לזרוק חטים על ראש החתן והכלה, וגם לשבור פת לחם על ראשם, וכל זה הוא לסימן ברכה.

ועוד טעם יש בזריקת החטים, לפי מה שאמרו חז"ל [סוטה ב.] קשה זווגו של אדם כקריעת ים סוף, וכן אמרו חז"ל [פסחים ק"ח.] קשה מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף, וכיון שהשוו זווגו ופרנסתו יחד לקריעת ים סוף, עושים שניהם ביחד להורות ששנים הם.

ליקוטים מפרדס, ערך נישואין אות י"ג

טעם שאוכלין חטים ומיני קטניות בחתונה ובשבת שירה בפרשת בשלח, דורשי רשומות אמרו, בשלח – ראשי תיבות ב'שבת ש'ירה ל'אכול ח'טים.

6. הרשב"ץ כתב שהמברך אינו חייב לטעום, ולכן נהגו שהחתן וכלה טועמין כיון שהמצוה נעשה בשבילן ראויים הם לטעום יותר מאחרים. חופת חתנים, שלחן העזר סי' ח' אות ט'

7. בפני יהושע [קונטרס אחרון לכתובות] כתב, ראיתי להזכיר מילתא דקשה לי טובא על מה שנהגו דאחר מברך על הכוס והחתן והכלה שותין ממנו וא"כ האין מברך כיון דאין המברך שותה ממנו והאין החו"כ יוצאין בברכות של המברך... וכיון שאין הכוס מעכב לאו דבר שבחובה היא והאין מוציא חבירו דהו"ל כברכת נהנין. י"ל עפ"י דהטו"ז [יו"ד סי' א' סק"ז] דברכת אירוסין היא שבח והודיה וע"כ אחר מברך על קדושת ישראל וכו', וממילא הוא כדבר שבחובה ומוציא חבירו וא"כ מוכח דחו"כ א"צ לברך על שתייתן. שלחן העזר סי' ח' אות י'

והוא על דרך שנאמר [תהלים קמ"ז י"ד] השם גבולך שלום חלב חטים ישיביעך, כי בזמן ששלח פרעה את העם אז נעשה שלום בגבול ישראל, ואז זכו לחלב חטים, שהתורה נמשלה לחטים, כמו שכתוב בפסיקתא עם חלב כליות חטה, אלו הלכות.

וכן בזמן שהוא נושא אשה שהוא ניצול מהאויב הפנימי והוא שולח גירא בעינא דשיטנא וגבולו שלום מן היצר הרע, ואז בחלב חטים התורניים ישיביעוהו, על דרך [יבמות ס"ב:] השרוי בלא אשה שרוי בלא תורה.

עוללות אפרים

טעם שקורין המרק שנותנין להזוג אחר החופה מרק הזהב, משום שמרק בלשון אשכנז יוה"ך, והוא סופי תיבות של הפסוק [תהלים צ"א י"א], כי מלאכיו יצוה לך לשמרך, והוא השם של שמירה, כי חתן וכלה צריכין שמירה, וכתיב [תהלים צ"א י"א] לשמרך בכל דרכיך, דרך גבר בעלמה, ובפרט קודם היחוד מסוגל השם הזה, כדכתיב [משלי ג' ו'] בכל דרכיך דעהו.

עוד טעם, משום שלבו יהיה גס בה ולא יבוש מלבעול בעילת מצוה. ועוד, שיקנה קנינו. ספר מטעמים

ביצה ותרנגולת

מנהג בנישואין שהחתן והכלה אוכלים יחד ביצה ותרנגולת. וטעם למנהג זה דאיתא בגמרא [גיטין נ"ז.] דהוו נהיגי כי הוו מפקי חתנא וכלתא מפקי קמייהו תרנגולא ותרנגולתא כלומר פרו ורבו כתרנגולין, היינו דכמו שדרכה של תרנגולת להטיל ביצים בלא צער, כך תלד גם היא את ילדיה בלא צער, ולסימן טוב שיפרו וירבו כתרנגולים.

מהרי"ל, מאירי, כתובות ה. מנהגי זורמיישא עמוד מ"א

טעם שנוהגין ששוחטין תרנגולת על הסעודה הראשונה שאחר החופה שעושין בעד החתן והכלה, כי כן מצינו במסכת [גיטין נ"ה:] אתרנגולא ואתרנגולתא וכו', והכי נהוגין וכו'.

עוד טעם י"ל לפי שהתרנגול נקרא גבר, כמו [ירושלמי ברכות ט' א'] קרא הגבר, ולמדנו צניעות מתרנגול, וכתיב [משלי ל' י"ט], דרך גבר בעלמא, ולרמוז שילמוד מהתרנגול שמפייס ואחר כך וכו'.

ספר מטעמים החדש מערכת חתן אות מ"ד, מ"ה

סעודת נישואין⁸

מצוה לערוך סעודת נישואין והיא נחשבת סעודת מצוה. את הסעודה יש לערוך כסעודת יום טוב עם לחם דגים מרק ובשר ויין, מדליקים נרות כמו בכל סעודת מצוה.

וסעודה זו יש אומרים שהוא מן התורה,⁹ ויש אומרים דאינו אלא מדרבנן. עי' ביאור הגר"א או"ח סי' תר"מ ס"ו, שו"ת מהרם שי"ק אה"ע סי' פ"ט

8. שמעתי מכבוד אדמו"ר הרב ממעוזבז זצלה"ה ה"ה הרה"ק מאפטא זי"ע כאשר האדם עושה איזה נישואין לבניו, משם באה לו פרנסה, ומצאתי רמז לזה [בראשית כ"ו ל'] "ויעש להם משתה", דהיינו שעושה חתונה לבניו, ויאכלו וישתו באה לו פרנסה וכל טוב עכ"ל.

9. הסעודה בזמן נישואין מפורש בתורה בנשואי יעקב אבינו [בראשית כ"ט כ"ג] ויאסוף לבן את כל אנשי המקום ויעש משתה, וכן מצינו אצל שמשון [שופטים י"ד ב'] שבעת ימי המשתה.

כמו שצריך לכוון בד' כוסות [בפסח] לשם מצוה, כך צריך לכוין בסעודת מצוה לקיים מצוה מדברי קבלה.

חרדים

אין לך מצוה וסעודת מצוה גדולה מזו, כמבואר בברכות עצמן ששון ושמחה גילה רנה וכו', קול ששון ושמחה וקול חתן וכלה, וכל הנהגה מסעודת חתן וכו', והוא הוא הסעודה, כי אין שמחה רק בבשר ויין.

שו"ת חות יאיר סי' ע'

על דרך משל בענין החתונה, כי כל ענין החתונה וכל ההכנות וצרכי החתונה הוא רק לשמח חתן וכלה, ויש כמה אנשים שתופסים הטפל, שבאים רק לאכול ולשתות, ומשליכים העיקר, וכן כל האי עלמא לבי הילולא דמיא, והכל מה שברא הקב"ה בעולמו הוא לתכלית המכוון כדי ליחד חתן וכלה, ויש כמה אנשים שרוצים לאכול ולשתות ולילך אחר התענוגים, ומשליכים העיקר, אבל החכם עיניו בראשו, והוא מסתכל ועושה תמיד רק ליחד חתן וכלה שהוא יחוד קוב"ה ושכינתיה, ומשליך כל תענוגי עוה"ז אחר גור.

דגל מחנה אפרים, פ' תרומה

סעודת נישואין בלילה

טעם למנהג שעושין סעודות נישואין בלילה, משום שהסעודה ראשונה של נישואין שהיה בישראל בעת נישואין יצחק עם רבקה היה בלילה, שהרי אליעזר עבד אברהם בא לעת ערב ועד שעברו כל אלה היה איזה שעות בלילה.

אגרא דבי הילולי, י"צ בשם הרחב דבר

ועל פי פשוט י"ל, לפי שמצות עונה ופז"ר זמנה בלילה, לכן עושין הסעודה ג"כ בלילה. וכן מצות מילה שזמנה ביום עושין הסעודה ג"כ ביום, ושבת ויו"ט שקדושת היום חלוק מקדושת הלילה, עושין ב' סעודות, לכבוד קדושת היום, ולכבוד קדושת הלילה.

אגרא דבי הילולי

סעודת הנישואין לאחר החופה הוא כנגד היום טוב שהיה עושה הכהן גדול לאוהביו,¹⁰ בשעה שיצא בשלום מן הקודש [יומא פ"ז ד'].

10. חתן ביום חופתו הוא אצלו כיום הכיפורים ולכן מצינו שיום החופה דומה ליום הכיפורים בי"א דברים: [א] ביוה"כ מביאין שני שעירים אחד לה' ואחד לעזאזל, כן שתי הכוסות שתחת החופה, האחד שוברים והשניה נשארת שלימה. [ב] ביוה"כ היזה הכהן גדול ב' מיני דמים לפני הכפורות והפרוכת, אחת למעלה ושבע למטה. כן בשעת הקידושין מברכין הברכות בב' כוסות, וברכה אחת ברכת אירוסין, קודם הקידושין, ושבע ברכות - ברכות נישואין - אחר הקידושין, וכן בסעודה מברכין קודם ברכת המזון ברכה אחת - שאומרים בה שהשמחה במעונו, ושבע ברכות - לאחר ברכת המזון. [ג] ביוה"כ קרא הכהן גדול בספר תורה ואח"כ היה מברך. כן בחופה קודם קוראין הכתובה ואח"כ מברכין הברכות. [ד] ביוה"כ היה לו להכהן גדול שני שושבינין, הסגן מימינו וראש בית דין בשמאלו. כן החתן יש לו שני שושבינין אחד מימינו ואחד משמאלו. [ה] כמו שהיה שבעת ימי המילואין, כן יש שבעת ימי המשתה. [ו] כמו שהיה מזבח שהקריבו עליו קרבנות ונסכים, כן מכינים על השולחנות אכילה ושתייה. [ז] כמו שהלויים היו משוררים בבית המקדש, כן הכלי זמר מנגנים בחתונה. [ח] כשם שהזבח נזבח לשם ששה דברים כן מברכין ששה ברכות [מלבד ברכת היין]. [ט] כמו שהיו שבעה מיני קרבנות, כן יש שבע ברכות [בצרוף ברכת היין]. [י] כמו שהיה זריקת הדם על המזבח שתי מתנות שהן ארבע, כן יש שתי כוסות לברכת המזון ששופכין מזה לזה. [יא] כמו ששיירי הדם היה נשפך ליסוד, כן שותים מהכוסות.

אגרא דבי הילולא

הרב דוד אסקל

כולל הוראה, מרכז התורה, קרית צאנו נתניה

אתר החכמה

בענין כוס וברכות דאירוסין ונשואין והמסתעף

בטעם מנהגינו לברך ברכת אירוסין קודם הקידושין

נחלקו הראשונים והאחרונים אי ברכת אירוסין דינה כמו כל ברכות המצוות שסדר הברכה בהם שמברכין עובר לעשייתן או אינו כשאר ברכת מצות ובהמשך יתבאר בעזהש"ת הטעמים ונקדים את שיטת הרמב"ם (פ"ג ה' אישות הכ"ג) וז"ל כל המקדש אשה בין ע"י עצמו בין ע"י שליח צריך לברך "קודם הקידושין" הוא או שליחו ואח"כ מקדש כדרך שמברכין קודם כל המצות ואם קידש ולא בירך לא יברך אחר הקידושין שזה ברכה לבטלה ומה שנעשה כבר נעשה עכ"ל והשיג הראב"ד ז"ל וז"ל א"א אין אנו אומרים כן אלא מקדש ואח"כ מברך והטעם מפני שהדבר תלוי בדעת אחרים שאם תמשך האשה ולא תרצה לקבל הרי הברכה לבטלה. וזה הטעם לברכת האב שמברך להכניסו בבריתו של אברהם אבינו (פי' אחר המילה) עכ"ל

והרמב"ן סובר (בלח"מ שם) כשיטת הר"מ במז"ל ומביא רא"י לזה מגמ' פסחים (ז') דכל מצות מברך עליהן עובר לעשייתן "חוץ מן הטבילה" ולמה לא נקיט נמי חוץ מן הקידושין. משמע כשיטת הרמב"ם דבקידושין מברך עובר לעשייתן.

והקשה ע"ז בלח"מ שם שהרי גם במילה מברכין אחר המילה להכניסו וא"כ יקשה מדוע לא כתב נמי חוץ ממילה אלא ע"כ שאין רא"י מזה שלא כתב חוץ מקידושין. ותי' הלח"מ שהרמב"ם סובר כשיטת ר"ת דרק כשהמברך עצמו עושה המצוה אז מברך ע"כ לא נקט הגמ' חוץ ממילה שלא האב מל משא"כ בקידושין סובר הר"מ במז"ל דהמקדש מברך (ורק אז מברכין קודם קידושין כמש"כ הגה"מ אות ס') וא"כ שפיר יתיישב הוכחת הרמב"ן דמשום שהגמ' לא כתבה חוץ מקידושין משמע כהרמב"ם דמברכין קודם.

ויש לבאר א. האין יפרנס הראב"ד את הוכחת הרמב"ן מהגמ' דפסחים. ב. מה יתרץ הרמב"ם על טעם וסברת הראב"ד.

וי"ל דשיטת הראב"ד דהא דאמרין שעושה המצוה הוא מברך דייקא אינו מגזרת הכתוב, אלא משום שתלוי בדעת אחרים, לא מברכין. (שמא יחזור בו) וכמש"כ בתשובות הרשב"א סי' י"ח שאין מברכין על מצוה "שאין כולה ביד העושה" א"כ אין קשיא על הראב"ד שכמו שמילה לא אמרין בגמ' משום דאין העושה מצוה (המוהל) מברך כך לא נקט נמי קידושין והיינו משום דתלי גם בדעת האשה ונקט רק חוץ מטבילה דתלו רק בטובל עצמו.

האם מברכין על מצוות כשתלוי גם באחרים

ועכשיו נבאר שיטת הרמב"ם שלכאורה אינו סובר כשיטת הרשב"א א"כ הלוא יקשה מדוע בצדקה והענקה ועוד מצוות שתלוי באחרים מ"ט לא מברכין, שהרי כל הטעם הוא שמא לא יקבלנו העני אבל לשיטת הרמב"ם דאף בכה"ג מברכין א"כ נברך נמי באלו המצוות.

ומצאתי כתוב דבאמת היה ראוי לב"ד לברך בזמן שפוסקים את הדין וכן איתא בתש' המיוחסים להרמב"ן סי' קפ"ט וברשב"א הנ"ל וזה שאין מברכים הוא משום שמא לא יקבלו עליהם הדין [עיי' חת"ס או"ח סי' נ"ד שמפלפל דמהירושלמי בריש כיצד מברכין משמע שמברכין על עשית דין וגם מקשה שהרי ב"ד יורדין לנכסיו ומוציאין ממנו בע"כ ותי' שהרשב"א סובר דע"י כפיה אין לברך דהוה קלקול ורק על תחילת דין היה צריך לברך. וקיי"ל דכל דבר שאין עשיית גמר מצוה אין מברכין וזה כוונת הרשב"א שמא לא יקבל עליו הדין ויהיה רק תחילת מצוה ולא גמר משא"כ הירושלמי לשיטתו דסובר דגם על תחילת מצוה מברכין כגון על עשית סוכה ולולב שאפי' שאינו גומר המצוה מברכין מש"ה ברכו על עשית ד"ת אבל הבבלי סובר שאין מברכין על עשית סוכה מש"ה לא מברכין על עשית דין ועיי"ש עוד למה אין מברכין על מינוי דיינים ועל כתיבת ס"ת ואיכמ"ל

ונחזור לעניינינו אמאי שאני דין קדושין שמברכים עליו ממצות צדקה שאין מברכים עליו הרי בשניהם אינו תלוי בדעתו ותי' החת"ס (שם) דבר נפלא וז"ל והוקשה לפר"מ מברכת אירוסין דאי אמרה לא בעינן להתקדש לו ליכא מ"ע דהיא לא מיפקדא אפ"ר ואפ"ה מברכין

במחילת כבוד תורתו לא דק בקו' זו דכוונת הרשב"א כל מצוה שהיא לטובת חבירו ואם ירצה חבירו שלא לקבל כאן טובה אין כאן מצוה. משא"כ פ"ו שאינו לטובת האשה אלא חוב שהוטל עליו הקב"ה להמציא לו אשה שתינשא לו ואם לא ימצא הרי הוא חייב לעשות מצוה ונאנס ולא עשה ובכל מ"ע אם יאנס ויעכבוהו גוים ולסטים או לא ימצא אתרוג ותפילין וכל כיוצא בזה אין זה בכלל דברי הרשב"א

וזה מכאור במתק לשונו של הרמב"ם פ"א מברכות סוה"ב וכל מצוה שבין אדם למקום בין שהוא של חובה וכו' ע"ש בדברים הקצרים הללו נכללו כל דברי רשב"א דמצוה שבין אדם לחבירו אין מברכין דאי אמר חבירו לא בעינא אין כאן מצוה משא"כ בין אדם למקום אפי' צריך לזה חבירו מ"מ אפי' אמר לא בעינא לא נאמר דאין כאן מצוה אלא נאנס ולא מצא מקום לקיים מצות וכן פ"ו מצוה שבין אדם למקום הוא ומברך עליו וזה פשוט וברור בעזה"י עכ"ל החת"ס

ולפ"ז מתורץ מה שהי' ק"ל למה רואין שיש כמה מצות שאינו כולה ביד העושה (כלשון הרשב"א) ומ"מ מברכין כגון ברכת כהנים שצריך לזה ישראלים ומנין ולא מצינו חושש לזה שהישראלים יצאו ולא ישאר אפי' רוב מנין שאז אפי' שהתחילו ברכ"כ צריך להפסיק באמצע כמו תפילה כמו שנפסק בשו"ע או"ח בס' נ"ה ס"ב שדוקא בנשתתירו רובן וכך פסק השו"ע הרב סי' קכ"ח ס"א בברכת כהנים.

אולם לפי"ז מתי' שברכת כהנים אינה רק לטובת ישראל שהרי עיר או ביהכ"נ שכולה כהנים אם אין שם אלא עשרה כולם עולים לדוכן למי מברכין לאחיהם שבשדות ומי עונים אחריהם אמן הנשים והטף רואין שיש לכהנים מצוה בעצמן מש"ה מברכין אפי' שתלי באחרים משום ששייך נאנס ולא עשה.

ומ"מ עדיין צ"ע מהא דכל המצוות אע"פ שיצא מוציא שרואין מזה שאדם יכול להוציא חבירו במצוה אפי' מצוה שהוא עצמו יצא כבר כגון קידוש או שופר ועוד ועל אף שמברך שוב משום חבירו לא חיישינן שמא חבירו יחזור בו ולא ירצה לצאת. ובפשטות זה הוה מצוה לחבירו ואפי' שזה גם לעצמו מצות ערבות מ"מ אינו שייך בדין חייב לעשות מצוה וכו' והא ראי' שמצוות פרו ורבו חישבו החת"ס לגבי האשה למצוה שאין האשה מצווה, ורק הבעל מקיים מצוה.

וצריך לומר דכוונת החת"ס אינו רק בשביל לבאר הנפק"מ בין אדם למקום לבין אדם לחבירו (כלשון הרמב"ם שמביא) דאם כן עדיין יקשה ממילה שהוא גם מצווה שבין אדם למקום וא"כ מדוע לא אמרין דיברך קודם המילה, וגם אם המוהל יחזור לא יהא ברכה לבטלה דהוי חשיב לעשות מצוה ונאנס ולא עשה.

אלא כוונת החת"ס לומר שזה שמצינו בכמה מצוות שאין מברכין עליהן עובר לעשייתן הוא משום דאמדו חז"ל עיקר מטרת המצווה, אם עיקר מטרת המצווה הוא שחבירו יהנה וכמו בצדקה וכדומה או שהמטרה שהאדם יקיים המצוה לעצמו לתועלת רוחו ונשמתו,

וע"כ במילה שעיקר מטרת התורה אינו שהאב יקיים מצות מילה אלא שהבן יהא מהול שהרי זה עיקר המצוה דאפי' כשאין אב, מ"מ מצוה על ב"ד או ע"ע לימול ע"כ לא שייך לומר שתתקיים המצווה בידו אם לא ימול ולכן מברך לאחריו דייקא.

וזוהו כוונת החילוק שמחלק בין אדם למקום לבין אדם לחבירו, וכמו שמדויק בלשונו, שכל מצוה שהוא לטובת חבירו ואם לא עשה אין כאן מצוה אבל דבר דהוי מצוה בלא עשיית החבר וכמו לגבי פריה ורביה שלאישה אין חיוב דפרו ורבו א"כ מצוה ע"ע בלבד ולא כדי לזכות את אשתו, משא"כ מילה או צדקה או הכנסת אורחים או ביקור חולים שאם חבירו לא ירצה אז לא יהיה מטרת המצוה, דעיקר צווי המצוה היה שחבירו יהנה. אבל בברכת כהנים מטרת המצוה הוא לכהנים לבד הישראלים נמי.

ומ"מ עדיין קשה מהא דאמרין דבכל המצוות אע"פ שיצא מוציא אמאי מברכים בזה עובר לעשייתן ולא חיישין.

וי"ל דסתם בלי שום הסבר לא חיישינן שחבירו יחזור בו דאטו בשופטני עסקינן אלא צריך שיהיה הסבר מסוים כגון במילה משום שמא יפחד המוהל למהול או בקדושין משום שמא אינה רוצה להיות אשת איש או בצדקה משום שונא מתנות יחיה וכן בכולם.

ויש להביא רא"י לזה מהפמ"ג (שמוכא בשו"ע או"ח סי' ר"ז ובמ"ב ס"ק י"ט) שאפי' שהדין שאם בירך על אוכל (ברכת הנהנין) ואח"כ הביאו לפניו (את האוכל) צריך לברך שנית, מ"מ אם האוכל נמצא בתדר הסמוך לו וחבירו מביאו אין צריך לחזור ולברך, רק לכתחילה לא לעשות כן או משום הפסק או משום שצריך לאחוז האוכל בידו ע"כ.

ולזה הטעם דשם חבירו לא יביאו לא חששו כלל, משמע מזה שסתם לא חיישינן בלי סיבה שחבירו יחזור בו ויגרום לו ברכה לבטלה, וכמו שלא חיישינן בכל ברכות התפילה שצריך מנין ולא חיישינן שיצאו. ולכן גם בברכת כהנים ובמוציא את חבירו יד"ח לא חיישינן שיחזור בו.

ואח"כ ראיתי בספר הר צבי פר' משפטים הוכחה לדברי אלה שתמה שם אמאי אין מברכים על מצוות השבת אבידה ותירץ בתמים דעים סי' קע"ט שכיוון שתלוי ביד אחרים שאם בעל אבידה אינו רוצה לקבלו אינו מקיים המצווה ע"כ אין מברכים והקשה ע"ז בהר צבי כיון שהוא שלו למה נחשוש שלא יקבלנו [ותי' באופן אחר דהוה ספק שמא נתייאש ולא הוה מצוה]. ע"כ רואין כנ"ל דלא כל דבר חוששין שחבירו לא יקיים רק צריך שיהא טעם וסיבה לחשש הנ"ל וכאן משום שזה שלו ודאי יקבלנו ולא צריך לחשוש חשש שאינו מוסבר

האם קדושין הוה מצוה

עב"פ רואין לפי החת"ס טעם שעושין ברכה קודם קדושין להרמב"ם משום שאפי' תחזור בה האישה לא עשה ברכה לבטלה משום שיהא בידו שכר וכמו שאמרו חז"ל חישב אדם לעשות מצוה וכו' וזה שייך לומר רק אם מקיימים מצוה בזמן הקידושין.

וכך הוא באמת שיטת הרמב"ם בפ"א הל' אישות הלכה א' ו-ב' וז"ל כיון שנתנה תורה נצטוו ישראל שאם ירצה האיש לישא אישה יקנה אותה תחילה בפני עדים ואח"כ תיהא לו לאשה שנא' כי יקח איש אשה ובא אליה ולקוחין אלו מצות עשה של תורה הן

והרא"ש סובר דקידושן אינו מצוה רק עיקר מצוה זה פ"ו ואם ירצה יכול לקחת פילגש בלי קידושין.

א"כ לכאורה לרא"ש שסובר שאין מקיים המצווה בשעת הקידושין עצמם לא שייך לומר בזה חישב לעשות מצווה ונאנס ולא עשה א"כ לדעת הרא"ש היה צריך קודם לקדש ואח"כ לעשות ברכת אירוסין,

ובאמת נחלקו האחרונים בדעת הרא"ש דבספרי הרא"ש מצינו סתירה בין פסקיו לתשובותיו דהרא"ש בפסקיו פרק קמא דכתובות סימן י"ב מביא ב' הדעות ולא הכריע ובתשובותיו ריש כלל כ"ו הביא תשובת הר"ף והסכים עמו דמברכין קודם קידושין.

והב"ח כתב דבפסקיו חזר בו ממה שכתב בתשובה וב"י סובר דלרא"ש עיקר כתשובה דפסק כהר"ף וכך פסק בש"ע אבן העזר סימן ל"ד סי' א' שאחר שיגמור הברכה יקדש ומבואר טעמו בב"י דכיון דהר"ף והרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעה אחת הכא נקטינן וסיים שם דכן המנהג פשוט בכל א"י ובמלכות מצרים.

וצריך לבאר שהרי הרא"ש סובר דבקידושין עצמם אינו מקיים המצוה, ורק בפריה ורביה הוא מקיים המצוה וכמו שכתב שם בכתובות כנ"ל א"כ מ"ט פסק דצריך שיהא עובר לעשייתן הרי יש טעם שעדיף לברך אח"כ משום שמה תחזור בה ואין לתרץ כחת"ס הנ"ל דהרי להרא"ש לא הוי מצוה.

ויותר מזה לפי מה שמבואר ברא"ש בפ"ק דכתובות סי' י"ב טעם הסוברים לברך ברכת אירוסין אחר הקידושין דכל המצוות לפי שמזכירין עשיית המצוה מברכים עליהם עובר לעשייתן, אבל כאן אין מברכים לקדש את האשה וכיון שאין מזכירין עשיית המצוה אין צריך לברך עובר לעשייתן. וכך כתב בחידושי הרא"ה דמס' כתובות.

ובעיטור שער ברכת חתנים הוסיף הסבר דברכה זו (ברכת אירוסין) אינו אלא על הקידוש (קדושין של ישראל) והוה כקידוש היום דלבתר קידוש יומא מברכין על הכוס ודינה כמטבע ארוך שאינו עובר לעשייתן, וסיים ומנהגא דידן לברך בתר דקדיש ליה וכן הריטב"א כתב טעם לדעה זו משום דכל ברכה של קדושה מברך אותה אחר שחלה הקדושה. א"כ יקשה יותר מה הטעם לדעת הרא"ש שסובר שמברכין קודם.

ויש לתרץ כמו שכתב הים של שלמה פרק קמא דכתובות סימן י"ז דמקשה למה לא חוששין שמא יחזור בו החתן או היא והוסיף להקשות שהרי אין מזכירים ממש בברכה לקדש אישה וא"כ אין צורך להקדים את הברכה.

ותירץ שם דבכל ענין ראוי לברך עובר לעשייתן והחשש שמה יחזור בו הוי מלתא דלא שכיח, וגם בשו"ת רדב"ז ח"ג סימן תקס"ח דדרך לקדש אחר שידוכים ושארית ישראל לא יעשו עוולה ולא יעשו כזב.

ועדיין קשה לי למה לא יעשו לצאת ידי כולם ויעשו הברכה אחר הקידושין. ובפרט דלא הוה מברכות המצוות.

ויש לתרץ כמו שכתב המקנה בקוטרס אחרון (סימן ל"ד) שלפי מנהגינו שמקדשין תחת החופה והוה הקידושין והנישואין בחדא מחתא, צריך לברך קודם קידושין כיון שמיד כשנתקדשה נעשית נשואה ושוב לא שייך לברך ברכת אירוסין כמו שכתב הריב"ש סוף סימן פ"ב והרמ"א סעיף ג' מביאו לפסק הלכה דאין לברך ברכת אירוסין אחר נישואין.

וגם בספר מנחת יחיאל חלק ג' סימן ק"ט אות ב' כתב דלפי מנהגינו שעושין מקודם התקשרות שידוכין והחתן והכלה חותמין על התנאים בחרם ובקנס ונותנים מתנות זה לזה וצד הכלה כבר הכין את הסעודה והוציא ע"ז הוצאות אף להראב"ד אין שום חשש שהכלה לא תתרצה אחר הברכה ותחת החופה להתקדש דחזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה ושפיר דמי לברך לפני הקידושין אף להראב"ד א"כ לפי זה מובן בין להרמב"ם בין להרא"ש למה עושים הברכה קודם הקידושין

בענין לצאת ברכת בורא פריה"ג מהמברך

וצריך לבאר בין אם נאמר דהוה ברכת המצות דהכי נקטינן עיקר לדינא בפרט לדין שחוששין לדעת הרמב"ם לענין חופת נדה שמקדשין פעם שנית עיין בשו"ת דברי יציב אה"ע סימן ע"ח וע"ט דחוששין עיקר לשיטת הרמב"ם עיי"ש דמביא מספר המצות להרמב"ם דהוה מצוה וגם מדייק מפסוק כי יקח איש אשה ובעלה שצריך ראי' לביאה עיי"ש באריכות ואכמ"ל ובין אם נאמר דהוה מצות קדושה כקידוש היום א"כ קשה למה אין שותים רוב כוס כמו בכל המצות הטעונים כוס וצריך ליישב מהגיגנו דהחתן וכלה שותים אחר החופה רק מעט.

אלא שאנו סוברים שאינו דומה כוס דברכת האירוסין לכוס של קידוש שלגבי קידוש מוזכר בש"ס ענין של כוס אבל בברכת אירוסין ונישואין דהוה רק מנהג ע"כ לא נהיגי לשתות רוב כוס ולזה הטעם נמי אמרינן שאין הכוס מעכב בברכה זו וכדאיתא בשו"ע (אה"ע סי' ל"ד ס"ב) וז"ל נהגו להסדיר ברכה זו על הכוס של יין ומברך עליו תחילה וכו' ואם אין שם יין או שכר "מברך אותה בפני עצמה" ע"כ. רואין שאין מעכב הכוס.

אבל לפי זה יקשה מנהגנו שהחתן והכלה יצאים ידי חובת הברכה מהמסדר קידושין ואם אין הכוס חובה א"כ הרי זה כשאר ברכות הנהנין, ובברכת נהנים אם אין המברך שותה בעצמו, אינו יכול להוציא חבירו יד"ח. וכבר הקשה זה בתשובות פנ"י (הובא בפתחי תשובה סק"ה) וז"ל עיין בספר פנ"י בקו"א למס' כתובות סי' כ"ב שתמה מאוד על מה שנהגו דאחר מברך ברכת היין על הכוס והחתן והכלה שותין הימנו דהאיך מברך בפה"ג כיון דאין המברך שותה ממנו והאיך יוצאים החתן והכלה בברכתו של המברך כיון שאין הכוס מעכב לאו דבר שבחובה נינהו ואיך מוציא חבירו דהא הו"ל ברכת הנהנין בשלמא ברכת נשואין אפשר כיון דטעון כוס הדר הו"ל דבר שבחובה משא"כ ברכת אירוסין. ותירץ ואפשר כיון דמ"מ עיקר היין אין הכוונה בו כדי ליהנות חשיב שפיר כברכת המצות והניח בצ"ע עיי"ש.

ועיין בשו"ת מהרש"ם ח"ה סי' ח' שרב אחד פקפק בדבר חדא דהא הפנ"י בק"א בכתובות פקפק בכוס של אירוסין שאינו חובה והביא ראיה שיהיה דינו כברכת הנהנין שאין מוציא את חברו. ועוד דעכ"פ היה ראוי שישתה החתן מלא לוגמיו כשיעור כוס ולכן הנהיג לשתות בעצמו וכשיעור כוס.

והמהרש"ם השיב לו שלא יפה עשה לשנות מנהג ישראל וגם הפנ"י אם תמה בזה בכל זאת נדחק לישב והניח בצ"ע אבל לא מלאו לבו לשנות המנהג והאריך שם ועיקר כתב וז"ל ובעיקר הדין לענ"ד במחכ"ה של הפנ"י נעלם ממנו דברי הב"י ביו"ד סי' רס"ה בהא דכתב שם הטור דנהגו להסדיר ברכת אשר קידש על הכוס והביא בשם הכל בו דסומכין שלא לטעום המוהל אבל משגרין לאם התינוק וכ' הב"י דטעימת התינוק ל"מ כלל דלאו בר חיובא הוא כלל וכו' ואע"ג דברכת הנהנין הוא "כיון דנתקנה ברכה זו על הכוס הו"ל ככסא דקדושתא והבדלתא דמוציא אחרים גם בברכת היין עיי"ש וכו'.

ולכן ברכת מילה על הכוס הוא רק מנהג ולא נזכר בש"ס אבל ברכת אירוסין דצריך כוס נמצא בירושלמי פ"ח דסוטה ועכ"פ לא גרע מכוס של מילה וא"כ הדבר מבואר כיון דכבר הוקבע כמנהג הוי כחובה ויכול להוציא אחר בברכת בפה"ג עכ"ל וכך כתב בערוך השלחן סעיף ט'.

ועיין עוד מה שכתב רבינו הק' בשו"ת דברי יציב אור"ח סימן קל"ה אות ה' שמבאר את דין שתית הכוס ומביא את הפני יהושע ומביא דברי הש"ע הרב סימן ק"צ כיון דשתיה לא מעכב ואין כאן ברכה לבטלה שהרי אומרו לצורך התקנה.

ועיין שם שמביא מרן שלגבי כוס בברכת אירוסין ונישואין איתא בטור אבן העזר סימן ס"ב מר"ג גאון דברכת נישואין לא סגי בלא כוס אבל ברכת אירוסין אם לא נמצא יין מברך בלא כוס ובח"מ סק"א שהמ"מ כתב שאין הכוס מעכב גם בברכת נישואין אבל הרא"ש והטור כתבו בשם ד"ג דלא סגי בלא כוס ולא ידעתי טעמו דהא בגמ' בחדא מחתא מחתניהו בברכת אירוסין ובברכת נישואין עיין שם, ובב"ש סק"ב שהטעם כיון שמקור ברכת נישואין משום דגמרינן ז' ברכות דווקא וע"כ מברך בפה"ג משא"כ בברכת אירוסין עיין שם ומביא שם בדברי יציב מהגר"א שעיקר חיוב ביין הוה בברכת נישואין.

עכ"פ רואין שיש סברא שיין מעכב רק בנשואין ולא באירוסין וכך משמע מלשון תשובות פנ"י הנ"ל, וגם לפי המהרש"ם הנ"ל מבואר שאפי' ברכת אירוסין הוה דבר שקבעו ע"כ הוה ליה כחובה ולא כמו שאר ברכת הנהנין, ויכול להוציא את החתן ואת הכלה לצאת ידי חובה אפי' שאינו שותה משום הכי די שהחתן והכלה שותין מהכוס.

וצריך לבאר מ"ט באמת אין המברך שותה. עיין במהר"ם שי"ק אור"ח סו"ס ל"ט שמבאר למה בברית אינו שותה המברך ומאותו טעם י"ל גם כאן דמבאר שם דאסור להפסיק בין הברכה לאכילה אפי' מענין האכילה (עי' אור"ח סי' קס"ז וכו' ובסי' ר"ז ס"ג ובסי' תקצ"ב) ואז (אם הפסיק) אפי' בדיעבד צריך לחזור ולברך. ואשר קידש ידיד מבטן על הכוס אינו מדין הגמ' אלא ממנהג כמש"כ הט"ז שם דאין אומרים שירה אלא על היין ולא דמי לקידוש שצריך כוס דוקא וכו' מש"ה נהגו ליתן לשתות או לסנדק או לתינוק משום דעדיפא הפסק בשהיה מהפסק בדיבור דשהיה יותר קיל (עיין סי' ר"ז ס"ג ומ"א שם ס"ק ד' ומ"ב ס"ק י"ב ושער"צ ס"ק י"ג) מש"ה כתב הרמ"א שישתה הסנדק וע"ז כתב הש"ך דישתה התינוק משום דגם הפסק בלי דיבור הוה הפסק מש"ה נתנו לתינוק דבתינוק אין מקפידין על דין הפסק.

זה"ה כאן י"ל טעם זה דהכוס אינו מעכב כנ"ל א"כ הוה הפסק בדיבור (הו' ברכות) מש"ה לא שותה המברך רק החו"כ שותים דהוי שהיה בלי דיבור דבדיעבד אינו חוזרין ומברכין משום ספק ברכות להקל כ"פ המ"א הנ"ל והמ"ב מביא עוד אחרונים שפסקו כך, (ומ"ט לא נתנו לתינוק כמו בברית וי"ל שמא נשואין בלילה והי' קצת קשה למצוא תינוק וצ"ע) (ועיין להלן ששמא מש"ה שותין רק משהו) אבל אחר סעודת שבע ברכות שותה המברך משום שאין הפסק דבפ"ג הוה בסוף (עיין בהמשך מ"ט שינוי הסדר)

מה שיעור היין שצריך לשתות באירוסין ובנשואין

ועכשיו נבאר בעז"ה מה השיעור של שתית היין דלכאורה בכל דבר שהכוס הוה חובה צריך לשתות רוב רביעית (מש"ס בפסחים דף ק"ז ע"א ריב"ז מלא לוגמיו ובטור סי' רע"א ושותה מלא לוגמיו ואם שותה פחות לא יצא ובשו"ע סי' י"ג צריך לשתות מכוס של קידוש כמלא לוגמיו וכו') והוא רוב רביעית עיי"ש במג"א דמ"מ לא בעי יותר מרביעית) וכך כתב הבאר היטב סימן ל"ד סק"ו מהבאר שבע שיזהר החתן לשתות רביעית ולכרך ברכה אחרונה ושכה"ג כתב עליו ולא ראיתי בזמננו זה נוהגין בכך אלא כל שטועמים טעימה אחת די ועיין בשו"ת מהרש"ם הנ"ל (חלק ה' סימן ח') דרב אחד רצה להחמיר עיי"ש והוא דוחה ומפלפל שאולי יש ג"מ בין כוס של ברכת אירוסין לנישואין שבנישואין יש חיוב ע"כ צריך מלא לוגמיו ומסיים דהח"מ הנ"ל משמע דגם כוס של נישואין אין לו מקור בש"ס א"כ דמי לכוס של מילה הנ"ל (דהב"י ביו"ד מביא בשם הרשב"א דלא צריך מלא לוגמיו) ע"כ לא יאבי ואל ישמעו דברי הרב המפקפק הנ"ל ומנהגן של ישראל תורה הוא,

ומוסיף ולענ"ד אם יטעם החתן מלא לוגמיו מכוס אירוסין ולפעמים הוא משקה משכר ויש חשש על הקידושין דמהי טעמא נהגו להתענות עיין במ"א סימן תקע"ג ואם כן תקנתו הוא קלקלתו. רק אם הרב עצמו ישתה. אבל העיקר כפי המנהג בלי פקפוק וכמו שכתבתי עכ"ל מהרש"ם,

וכ"כ רבינו הק' זי"ע בשו"ת דברי יציב או"ח סימן קל"ה סוף אות ז' וז"ל ובשער החדש על בעל העיטור [הל' מילה אות ס"ג] כתב דבאירוסין לא בעינן מלא לוגמיו כיון שהכוס אינו מעכב משא"כ בכוס של ברכת נישואין דיש לחוש לשי' ר"נ שהכוס מעכב עיי"ש אך המנהג גם בכוס של ברכות נישואין בטעימה בעלמא להחתן והכלה, וכבר נתבאר למעלה שעיקר הכוס מתקנת הגאונים וא"כ לפי דעת הט"ז א"צ בזה מלא לוגמיו וגם מה שאין המברך שותה כבר נתבאר לעיל מילתא בטעמא בביאור דברי הפנ"י בזה והמנהג מיוסד היטב בהלכה ופוסקים וחדשים מקרוב באו בהמצאות שונות, ואני אין לנו אלא מה שראינו אצל אבותינו ורבנותינו הקדושים ומנהג אבותינו בידינו וכל המוסיף גורע וד"ל. עכ"ל יוצא מזה שאין לשתות מלא לוגמיו בברכת אירוסין ונישואין.

טעם למנהג שחו"כ שותים בסעוד' שבע ברכות רביעית ולא בחופה

א"כ צריך לבער טעמא למנהגינו שבחופה שותין החו"כ רק מעט ולמה מנהגינו שהנהיג מרן זי"ע ולהבל"ח מרן רבינו הגה"ק שליט"א לתת בשבע ברכות אחר הסעודה לחתן ולהכלה לשתות רביעית.

ואולי י"ל טעם שמה שלא נותנים מלא לוגמיו בחופה. משום דסומכין על השיטה שגם בנישואין הכוס אינו מעכב כנ"ל דחוששין לחשש של המהרש"ם דשם החתן ישתכר. ואפי' בכוס של ו' ברכות שכבר קידשו ואין חשש על הקידושין מ"מ גם היתוד הוי החלק מהקנין של נישואין ע"כ חוששו בזה ולא הטעימו את החתן יותר משעור טעימא אבל לאחר הסעודה שכבר נגמר הקנין ואין חשש של משקה משכר אז חששו לשיטת בעל העיטור דחושש לשיטות ר"נ דמעכב כנ"ל ע"כ נתנו לחתן וכלה לשתות מלא לוגמיו.

ויש עוד טעם שנהג כ"ק מרן זי"ע לומר ע"פ מש"כ בדברי תורה להגה"ק ממונקאטש נמהדורא א' אות ח' לקיים בזה שמחת חתן דכל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר וכו' ע"כ ה' הבני ישכר נותן לחתן בשעת החתונה לשתות רביעית יין לקיים ויין ישמח לבב אנוש ושיעור שמחה ביו"ט הוה ברביעית ע"כ נתנו לשתות רביעית ולפי זה בחופה עדיין לא נגמר הנשואין ע"כ לא היה עדיין עיקר מצוה לשמח החתן ע"כ לא נתנו לשתות רק טעימה קצת

ואולי י"ל עוד טעם שיש נ"מ בין חופה לנשואין נוגס טעם למה הקפידו דייקא לא לשתות יותר מטעימה בחופה]. שהרי בחופה המברך לא שותה כנ"ל ורק החו"כ. ויש ע"ז הצ"ע של הפנ"י. וגם חשש המהר"ם שיק דהוה הפסק דשהיה. מש"ה לא שתהו רק מעט כדאי שלא יהיה ע"מ להנות רק הוה כמו טעימה שלא צריך ברכה עיין בשו"ע או"ח סימן רי"א ס"ב ובמ"א ס"ק ו' מביא את שיטת הרוקח דלאו דוקא טעימה לידע אם המאכל טוב אינו טעון ברכה רק גם אם אוכל מעט ונפשו חשקה לאכול יותר רק הנמנע משום איסור מקרי טעימה עיי"ש שמביא מיהונתן דה"ה מחמת תענית וכה"ג אם אינו אוכל מקרי טעימה ופטור מברכה,

ואפי' שמ"א אינו פוסק כך עי' במחצה"ש שם דמ"א סובר סברת הרוקח רק פוסק כשיטת הי"א דשו"ע דכל טועם וכולע חייב ברכה אפי' טעימה ממש לא כפסק השו"ע [נשיטה א' כתב סתם] ולא כרמ"א מ"מ כמה אחרונים נקטו כפסק הרמ"א עיין מ"ב שם ס"ק י"ט דספק ברכות להקל עיי"ש ע"כ י"ל משום שיש צד שכשהמברך אינו שותה א"א להוציא כצ"ע של הפנ"י ע"כ עדיף שישתה רק מעט שאז אינו חייב בברכה לכ"ע משום דזה שאינו שותה יותר [לא הוה משום שאינו תאב יותר רק] משום חשש איסור שלא ישתכר או משום חשש ברכה דשם אינו יוצא מן המברך. וגם משום שיש הפסק דשהיה בין ברכה לשתיה כמהר"ם שיק. ע"כ הוה בטעימה לשיטת הרוקח.

ולמה לא אמרו שחו"כ יברכו בעצמם בפה"ג כמו בסעודת ש"ב. משום ששם הוה היין דאירוסין ונשואין כחובה ויכולין לצאת מהמברך כספק הפנ"י דאפשר הוה כחובה. ואם יברכו שוב בעצמם והמברך אינו שותה יהיה ברכתו לבטלה.

וא"ת שיתנו למברך לשתות זה לא רצו משום חשש המהר"ם שיק הנ"ל דהוה הפסק.

ע"כ עשו פשרה שישתה רק מעט דאז אפי' אם נאמר דא"א להוציא בברכת הנהנין מ"מ שם אין חיוב ברכה דהוה כטועם. ומ"מ אינו ברכה לבטלה(מה שמברך המברך בפה"ג) משום שנתקן כך כשו"ע הרב הנ"ל.

ואפי' לשיטה דחייב ברכה בטעימה (שם בס"י רי"א) אינו קשה איך יוצאין בברכה די"ל שיוצאין בברכת המברך לפי כל התי' הנ"ל. ואפי' לפי שיטה זו מ"מ שותה רק מעט שבכל מקום

שיש קצת חשש שמא הברכה לא לגמרי כתיקונו שותים רק מעט כמו שפסק במ"ב או"ח סי' ק"ג ס"ק ב' מהח"א עיי"ש.

אבל בברכת סעודת שבע ברכות דאז מברכין בפה"ג אחר ה' ברכות והמברך גם שותה (ויכול להוציא). וגם החתן מברך בעצמו ואין חשש לא משום ברכה שאינו יוצא ולא משום חשש משקה המשכר ולא הפסק שהיה בין ברכה לשתייה ע"כ עדיף שישתה כמו כל כוס של מצוה כקידוש שישתו רביעית משום דעיקר הכוס נעשה בשביל החו"כ וגם יברכו מעין ג'.

טעם שינוי הסדר של פה"ג דחופה לשבע ברכות

וצריך טעם למה תקנו כך שיהיה הפסק והמברך אינו יכול לשתות כמהר"ם שיק ויש ספק אם אפשר להוציא. למה שנוי בסדר בין פה"ג דחופה לפה"ג של סעודת שבע ברכות וראיתי טעם נפלא במקנה סי' ס"ב סק"ב ד"ה ואם יש וז"ל וכתב הד"מ שנוהגין לברך תחלה על היין דלא כראב"י מיהו לאחר הסעודה כשמברכין ברכת נשואין נוהגין כדברי ראב"י ונראה ליתן טעם בזה דאמרינן בר"פ אלו דברים [מחלוקת ב"ש אומרים מברך על היום (בשבת) ואח"כ מברך על היין (בפה"ג) והטעם שהיום גורם ליין שיבוא. וכבר קידש היום (משקבלו עליו או מצה"כ) ועדיין יין לא בא] וב"ה אומרים מברך על היין (ואח"כ על היום) שהיין גורם לקדושה שתאמר ד"א ברכת היין תדירא מאי ד"א וכ"ת התם תרתי (לב"ש יש ב' טעמים א' שהיום גורם וכו' ב' דכבר קידש היום וכו') הכא חדא ה"נ תרתי נינהו וכו'. וכיון דהכא כתב הרמב"ם דהכוס אינו מעכב א"כ הנשואין גורמים ליין שיבא ואין היין גורם לשאר ברכות שהרי אף בלא יין מברכין אותם ול"ד לקידוש שאינו אלא על היין א"כ אף שברכת היין תדירא מ"מ הוה הכא תרתי שכבר קדמו נשואין ועדיין יין לא בא (ונשואין גורמים ליין שיבוא) כדס"ל לב"ש שם. אלא דברכת החופה כיון דמברכין לפני הנשואין דעיקר הוא היחוד כמש"כ לעיל א"כ לא שייך לומר שכבר קודמין הנשואין ועדיין יין לא בא ממילא ברכת היין קודם דהוי תדירא אבל אחר הסעודה שכבר קודמין הנשואין וא"כ הוה הכא תרתי שכבר קודמין הנשואין ונשואין גורמים ליין שיבוא. דאי משום ברכה"מ (כוונתו שנאמר שלא הנשואין גורמים ליין שיבוא. רק הברכה"מ) הא קיי"ל דברכת המזון אין טעונה כוס ותו דעיקר הסעודה הוא מחמת הנשואין ע"כ מש"ה מוכן הכל הצהיר"ט וכל מנהגינו שורשם בגבעי מרומים.

הרב חיים גולדשטיין

כולל הוראה, מרכז התורה, קרית צאנו נתניה

מנהגי נישואין המיוסדים על מנהגי והליכות שבת קודש

ידוע מפי ספרים ומפי סופרים כי שבת ניתנה לישראל כדוגמת החתן והכלה שהשבת דומה לכלה לכנס"י שהוא החתן ומקורו הוא מהמדרש [ב"ר י"א, ח'] תנא רבי שמעון בן יוחאי אמרה שבת לפני הקב"ה רבונו של עולם לכולם יש בן זוג ולי אין בן זוג, אמר לה הקב"ה כנסת ישראל היא בן זוגך ע"כ. וכן מצינו בכמה מקומות בלשונות האמוראים שהזכירו ודימו את השבת לכלה וכמו שאמרו בגמ' שבת [קי"ט ע"ב] רבי ינאי לביש מאניה במעלי שבתא, ואמר "בואי כלה בואי כלה". ובשו"ע [או"ח סי' רס"ב סעיף ג'] וישמח בביאת השבת כיוצא לקראת המלך וכיוצא לקראת חתן וכלה. ובספר זיו המנהגים [עמוד צ"ו] כתב דזהו טעם הדבר שקודם לקידוש ליל שבת נהוג לזמר הזמר "אשת חיל" על שם שהשבת היא כדוגמת הכלה לכנס"י, וכנ"ל מהמדרש שאמר הקב"ה לשבת שכנסת ישראל יהיה בן זוגך על כן לכבוד השבת מזמרים הזמר "אשת חיל" ומנהג ישראל תורה שמכריזין בעת ריקודי המצווה "שבת שבת" ובספה"ק מאיר עיני חכמים [עניני נישואין] ביאר לדרכו כי הכלה נקראת שבת מלכתא יעו"ש באורך.

יום החופה

לית כתובה בלא תגרא

להיזהר ממחלוקת בער"ש וביום הנישואין

החיד"א במורה לאצבע [אות קמ] כתב, בערב שבת קודש הוא עת מסוכן למחלוקת בין איש לאשתו ובין המשרתים, והסט"א טורחת הרבה לחרחר ריב, והאיש הירא יכוף את יצרו שלא יעורר שום מחלוקת והקפדה, ואדרבה יבקש שלום ע"כ. ומקורו מחז"ל [גיטין נב, א] דהנהו בי תרי דאגרי בהו שטן, דכל בי שמשוי הוי קא מינצי בהדי הדדי, עד שבא רבי מאיר להתם ועבד שלום ביניהם יעו"ש. ומהאי טעמא כתב הבני יששכר [מאמרי השבתות מאמר ו, אות ו] דמצוה לאכול בערב שבת כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה, דבאפשר יבוא ח"ו לידי כעס וקטטה, וביותר צריך לזהר מעון זה בשבת, ואסמכוהו אקרא [שמות לה, ג] לא תבערו אש ביום השבת שהוא אש הכעס והמחלוקת יעו"ש.

והנה כדמיון לזה אמרו בשמחת נישואין, דליכא כתובה דלא רמי בה תגרא, והוא עת מסוכן למחלוקת כדוגמת עת כניסת שבת קודש, ומהאי טעמא כתב כ"ק מרן זי"ע בשו"ת דברי יציב ואבהע"ז סימן ע"ד. אות ה' על מה שכתב הדרכי משה [או"ח סימן תקפ"ז] שמהר"ש היה דרכו

להתענות בחתונות בניו עיי"ש, ומה שלא נהגו כך, משום דליכא כתובה דלא רמי ביה תגרא נראה שבת ק"ל, א], וכיון שהמנהג שהאב הוא המסדר עניני הנדוניא וכיו"ב, וכשיתענה ביום החופה יהיה לו לב רגז, וכמו שאמרו בב"ב [י"ב, ב] קודם שאכל ושתה יש לו שתי לבבות עיי"ש, ויש לחוש שתתרכה ח"ו התגרה, ולזה נמנעו מזה, ולהכי המנהג אצל כמה מעדות הספרדים שאין מתענין כלל, דמהאי טעמא הוא שלא יהיה לו לב רגז ויתרכה התגרה עכת"ד.

מקוה תיקון לבטל הכעס

ולזה גם כתב האריז"ל שקודם כניסת השבת יטהר עצמו במקוה טהרה, וכבר כתבנו לעיל שכן מצינו אצל חתן שיש לו לטהר עצמו שוב בטבילת המקוה לעת מנחה קודם החופה, דטעמא חדא אית לתרווייהו וכמו שכתב מהרז"ו [שם] עוד תיקון לבטל הכעס, יטבול ויכוון כי מקו"ה גימטריא קנ"א, והא גם כן כע"ס, ועל ידי טבילות אלו בכוונה הנ"ל יתבטל ממנו הכעס אם לא יהיה על צד בחירתו עכ"ד. ולזה טעמא רבא אית בהו לטבול הן בערש"ק והן קודם כניסת החופה, שבב' עיתים אלו מתעורר עון הכעס ביותר, וטבילת המקוה מבטל ומתקן עון זה.

תהלים תיקון לבטל הכעס

ולזה גם תמצא עוד דמיון בין יום החופה ליום ערש"ק בענין אמירת כל ספר תהלים וכמו שהארכנו מזה בסמוך והוא עפמ"ש בשלה"ק שאחד מהסגולות לבטל הכעס על ידי אמירת כל ספר תהלים, ורמז לדבר שסך מזמורי תהלים הוא ק"ג והוא בגימטריא כמנין "כעס". ולזה כיון שבב' עיתים הללו מתעורר ביותר עון הכעס לכן טעמא רבא אית להו לומר ביום החופה וביום ערש"ק כל ספר תהלים שמסוגל מאוד לבטל מן האדם את עון הכעס.

*

ברכת הבנים

עת המוכשר לברך הבנים

בספר ילקוט יצחק [מצוה תקנב אות כ] הביא בטעם שההורים ואנשי הצורה מברכים להתתן והכלה קודם החופה לפי שאז העת המוכשר לברך ולמקבל הברכות, דוגמת הברכות שמברכים האבות לבניהם בערב יוהכ"פ יעו"ש. וכן בשלחן העזר [סימן ס סעיף א' סק"ו], וכן בקיצור שו"ע [סימן קמ"ז סעיף ד] שנוהגים כן ומתפללים עליהם שזיווגם יעלה יפה יעו"ש.

והנה הוא בדמיון מה שמברכים את הבנים בכניסת השבת, וכמו שכתב במעבר יבק [שפתי רגנות פרק מא] ומנהג לברך כשבת קודש, ובפרט בלילי שבת סוד שבת מלכתא, ובסוד נפש יתירה שעל המברך ומתברך יחולו הברכות, וצורך גבוה הוא לברך האדם בניו בשבת, ואם יש לו בת גם היא יברכנה, ובפרט בליל שבת, והמשכיל יבין מעצמו כי כנים דברינו יעו"ש עוד. וכ"כ היעב"ץ מנהגם של ישראל לברך הילדים בליל שבת, אחד האבות ואחד הרבנים אחר התפילה, או בכניסה לבית, שאז חל השפע וראוי להמשיכו על הילדים ביחוד יעו"ש באריכות נפלאה. וכן הובא בדרכי חיים שכן היה מנהגו של מרן רביה"ק בעל הדברי חיים זי"ע כשהיה מוכן לילך אל השלחן לקדש היה מברך את צאצאיו וגם את שאר העם הנמצאים שמה, רק לפעמים לא היה מברך את כל האנשים רק כמו שהספיק הזמן.

וכרמז נאה על זה לברך ב"ברכת כהנים" בליל שבת קודש [כמ"ש המעבר יבק שם], ממה שהובא בילקוט ראובני וכן איתא בזוה"ק [ויחי רמ"ח], יברכך ה' מ"זכור", וישמרך מ"שמור", ואולי יש לרמז זאת בדברי רש"י [במדבר ו, כג] עה"פ אמור להם יברכך וגו', "כמו זכור שמור".

*

תשובה ביום החופה

מעלת התשובה בשבת ובחתן שא"צ לד' חילוקי כפרה.

ובכף החיים כתב [סימן ר"נ ס"ק יא] הטעם שצריך להרבות בתשובה בערב שבת קודש, משום דהשבת מכפר אם משמרין אותו כהלכתו כמו שאמרו חז"ל [שבת קיח, ב] אפילו עובר עבודה זרה כדור אנוש מוחלין לו, והוא רק על ידי תשובה וכמ"ש הט"ז [סימן רמב], ועל כן צריך לפשפש במעשיו ולחזור בתשובה בכל ערב שבת, כדי שיתכפר לו על ידי שמירת שבת.

והלום ראיתי שכ"ק מרן זי"ע בשפע חיים [מכתבי תורה ח"ה מכתב שפ"ו] מדמה כח התשובה ביום החופה לכח התשובה ביום השבת, דאף שעיצומו של יום מכפר בחתן ובשבת, אולם איכא ד' חילוקי כפרה דלא מהני תשובה בלחוד אלא על ידי יסורים [ראה יומא פו, א], אבל על ידי שעושה תשובה ביום חופתו מהניא ליה, שכח התשובה אז כה גדול דלא ליבעי ארבעה חילוקי כפרה וכמו שכתב הט"ז [ריש הלכות שבת] לגבי כפרת עונות בשבת. והביא שם מרן זי"ע שלזה כה גדול כח התשובה ביום השבת, שביום השבת אנחנו כחתן היוצא לקראת כלה, והוי כדינו כחתן ביום חופתו. [וראה בכל המקובץ בספר "מצא טוב" בחלק יום החופה, מה שהאריך מרן זי"ע בחילוקי דיעות בזה].

הוכחה דמחילת עונות הוא רק באופן ששב בתשובה

ויש להוכיח כן מהגמרא [קידושין מט, ב] ואיפסק כן להלכה [שו"ע אבהע"ז סימן לח סעיף לא] המקדש את האשה על מנת שאני צדיק גמור ונמצא רשע גמור מקודשת שמא הרהר תשובה בדעתו. ולכאורה אם חתן מוחלין לו על כל עונותיו, מדוע אמרו שמא הרהר בתשובה, הרי אף בלא תשובה מוחלין והוי צדיק גמור, אלא מכאן מוכח דמחילת עונות לחתן נמשך רק ביחד עם תשובה. והטעם כנ"ל כי על ידי התשובה ביום חופתו מסייע שימחלו לו על כל העונות ואף על אלו שאינו נמחלים אלא על ידי יסורים, וזהו אכן כוונת הגמרא שאמרו "ונמצא רשע גמור" הכוונה אפילו שעבר על כריתות ומיתות בית דין וחילול השם [כ"כ הבנ"י מאמרי תשרי דרוש יד, אות לט] דלא מהני בתשובה לחוד, אולם על ידי שהרהר תשובה ביום חתונתו הרי נחשב לצדיק גמור ומוחלין לו על כל עונותיו על ידי תשובה בלחוד בלא יסורים ומיתה.

*

תענית ביום החופה

טעם התענית ביום החופה ובער"ש

הרמ"א [אבהע"ז סימן סא] כתב ונהגו שהחתן והכלה מתענין ביום חופתן, ונזכר גם ברמ"א חאו"ח [סימן תקסב], ובטעם הדבר כתב במהר"ם מינץ [סימן קט] וכן במהר"י ברונא [סימן צא] שהוא יום סליחה שלהם דנמחל עונותיהם כדאיתא בבבלי יבמות [סג, א] ובירושלמי בכורים [פ"ג ה"ג].

והנה הוא בדמיון מה שנפסק בשו"ע [או"ח סימן רמ"ט סעיף ג-ד] שדרך אנשי מעשה להתענות בכל ערב שבת, ובספה"ק אור צדיקים כתב הטעם מפני התשובה, לתקן מה שפגם בכל ה' ימים ולקבל אור שבת כראוי יעו"ש עוד, וכ"כ בראשית חכמה [המובא לעיל] שנכון לשוב ביום שישי בתשובה שלימה ולהתוודות מכל מה שפגם בששת ימים, ואפשר שלכוונה זו היה רב אבין מתענה בכל ערב שבת [ירושלמי תענית פ"ב ה"ב].

*

כל ספר תהילים רמז לאמירת כל תהלים

כ"ק מרן זי"ע בשפע חיים מכתבי תורה [ח"ה מכתב שפ"א] כתב, ומכיון דיום החופה הוי יום כפרה ומחילת עונות, וכמו שהמנהג בליל יום הקדוש לומר כל ספר תהלים בציבור [לבוש או"ח תרי"ט, ד], כן נוהגים גם ביום החופה לומר כל ספר תהלים ולא להפסיק באמצע בשום תחינה ובקשה ומכל שכן בדיבור בחול ע"כ, והובא מנהג זה בשלחן העזר [בהערות דף קלח, אות ג] שהוא מנהג ותיקין שהחתן ביום החופה גומר כל תהלים, וכן נהג הקול אריה זי"ע וצוה כך לחתנים יעו"ש.

וכרמז על זה יש להביא ממה דאיתא במדרש [ב"ר ער, יא] שיעקב היה אומר כל ספר תהלים במשך שהותו בבית לבן, שהרי אז היה עסוק בנישואי עם רחל ולא.

והנה כן מצינו מנהג זה ביום וערב שבת קודש, שהוא יום כפרה ומחילת עונות, כמו שהובא בספה"ק דברי יחזקאל [פרשת שמות] שמעתי משמו של הרב הקדוש מוהר"מ מטשערנוביל בימי השובבי"ם סגולה להתענות בערב שב"ק, ובשבת קודש יאמר ספר תהלים עיי"ש, והביאו כ"ק מרן זי"ע בשו"ת דברי יציב אבהע"ז [סימן מא אות ח]

*

טלית של מצוה בהמנהג שהכלה שולחת טלית להחתן

הנה איתא במדרש [תנא"ר פכ"ג] מפני מה נסמכה פרשת ציצית למקושש, שאמר משה לפני הקב"ה דלבעבור זה חטא המקושש, דבימות החול ישראל מלובשין בתפילין וזוכרין על דם את השי"ת ומורא שמים עליהן, אבל בשבת אין עליהם תפילין ואין להם דבר המזכיר, אמר לו הקב"ה אני אתן לכם מצוה שנוהגת גם בשבת [במדבר טו, לט] וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה', ונמצא לפי זה נתהוו ב' הענינים מקושש ועטיפת הציצית בזמן אחד, ויעויין בבני יששכר מאמרי שבתות [מאמר ג, אות ד] שמבאר בזה המדרש [ב"ר יא, ב] ויכרך אלקים את יום השביעי ברכו בעטיפה וקדשו במקושש יעו"ש הביאור בזה.

והנה כיון שענין הנישואין הוא כדוגמת הזכרת יום השבת, לכן המנהג שהטלית של מצוה שולחת הכלה להחתן, ומוזכר מנהג זה בספה"ק אור המאיר [דרוש לסוכות] וכתב כי מנהג ישראל תורה היא, ונתן טעם לדרכו בקודש. וכן הובא בספה"ק אור לשמים מנהג זה וביאר שם ענין זה עפ"י הסוד. וכן בשדה חמד מערכת חתן וכלה [אות יא] יעו"ש. ולדרכינו יבואר כיון שניתן הטלית

של מצוה לעורר זכירת שמירת שבת, ולכן ניתן מיד הכלה שהוא כדוגמת השבת מלכתא, הטלית של מצוה אשר הוא דבר המזכיר לשמירת שבת.

במנהגו של ריב"א שהיה מתעטף בטלית בכניסת השבת

ובדרך פטפוטי נוכל להבין בזה מה שאמרו חז"ל [שבת כה, ב] כך היה מנהגו של רבי יהודה בר אלעאי ערב שבת מביאין לו ערבה מלאה חמין וכו' ומתעטף ויושב בסדינין המצויצין [היינו טלית כדפירש"י שם, ויעו"ש בענף יוסף] ודומה למלאך ה' צבקות. ויש להבין בטעם הדבר במה שהיה מתעטף בטלית וממתין לקראת שבת מלכתא.

ויבאר מתוך הקדמה שהביא החיד"א בספרו פתח עינים [שבת קנ, א] מספר עמק המלך, במעשה דחסיד אחד שנעשה לו נס ועלתה בו צלף, שהוא היה גלגול דצלפחד יעו"ש, ובספר בן יהוידע הביא שראה ענין זה בהרחבה יותר בספר ליקוטי הש"ס המיוחס לרבינו האריז"ל שכה כתב: דע כי החסיד הזה הוא רבי יהודה ברבי אלעאי, ואז נתנוצץ בו נשמת צלפחד הצדיק אשר חטא בענין קשישת עצים בשבת, ועתה תיקן אותו חסיד בחסידות זו את מעשהו, וזהו סוד שאמרו חז"ל שיצא לו צלף חד וממנו היתה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו, כי צלף ח"ד היינו צלפחד, ותיקן מה שקלקל עד שנעשה לו כזכיות יעו"ש עוד.

ובזה ניחא שלכן היה מנהגו של רבי יהודה ברבי אלעאי בכל ערב שבת, שהיה מתעטף ויושב בסדינין המצויצין וממתין לקראת השבת, שהרי עטיפת ציצית נתעורר על ידי שחטא בקשישת עצים כמו שאמרו במדרש הנ"ל, וכיון שכן בא לתקן מעשהו, לעורר תמיד בכניסת השבת ענין עטיפת הציצית שהוא דבר המזכיר בשבת על ידו את השי"ת [וראה עוד בסנהדרין כ' בדורו של רבי יהודה בר אלעאי ששה היו יושבין בטלית אחד]

טלית בעת החופה

ודבר פלא הובא בספר בישורון מלך [פרשת שלח] ששמע מפי הגאון רבי משה הלברשטאם שליט"א שאצל מרן רביה"ק בעל הדברי חיים זי"ע היה מנהג, שבעת הקבלת פנים הניחו על השלחן מול פני החתן את הטלית שהחתן ילבישנו למחרת החתונה.

וכידוע שמנהג בני עדות המזרח להתעטף בטלית תחת החופה [וראה מענין זה בספר חינוח וחסדא עמ"ס כתובות ז, א], וכל זה לרמוז כיון שענין הנישואין הוא כדוגמת יום השבת, והטלית מזכיר בשבת את השי"ת וכנ"ל מהמדרש.

בענין עטיפת הטלית בכניסת השבת

והנה כן מצינו ענין עטיפת הטלית בכניסת השבת, ונפסק ברמב"ם הלכות שבת [פרק ל, ב], וכן הוא בשער הכוונות להאריז"ל, והאריך מזה הגה"ק ממונקאטש זי"ע בדברי תורה [ח"א אות נט] שכן הוא מנהגו, ומנהג רוב מאבותינו ורבותינו הקדושים זי"ע כל צדיקי גאליציע שהתעטפו בט"ג על ראשם בקבלת שבת, ובתפלת ערבית של שב"ק, אולם כל זה רק ליחידי סגולה יעו"ש באריכות. ובספר הדרת קודש [נאסויד] הובא, שהרה"ק מנאסויד סיפר על מרן רביה"ק בעל הדברי חיים זי"ע ששאל פעם את חתנו הקדוש רבי מאטעלע מהורנסטייפלער זצ"ל מדוע אינו לובש טלית בליל שבת קודש לקבלת שבת וקידוש כמנהג צדיקי זמנינו, והשיב לו שראה בספרים הקדושים שמי שאינו בכוחו ואין יכול לתקן נפשות ישראל, לא ילבוש טלית לקבלת שבת, על כן גם הוא אינו לובש, והשיב לו בעל הדברי חיים שמי שתקן את נפשו רשאי וצריך ללבוש עכ"ל.

ויתכן ליתן מקור ע"ז ממה שאמרו חז"ל [שבת כה, ב] ברבי יהודה בר אלעאי שהיה מתעטף בטלית בקבלת שבת, והיו תלמידיו יושבין לפניו ומחבין ממנו את כנפי כסותן, כיון שלא היה להם ציצית בבגדיהם יעו"ש. הרי שלא היו מעוטפים בטלית בעת קבלת שבת, ונראה שרצו לרמוז בזה כי ענין עטיפת טלית בקבלת שבת לאו לכל ניתנה, ולכן לא נהגו אחרי רבם להתעטף אז בטלית.

טלית מציל מעריות

ובספה"ק אמרי נועם [פרשת וישב בפסוק וימאן] הביא שהנסיון של יוסף עם אשת שר הטבחים היתה בשבת, וע"י שמירת שבת ניצל מנסיון הזה, כי מצות שבת הוא סגולה להנצל מתאוות רעות, ובהזכר בפה את יום השבת גם כן מסוגל לבטל על ידי אהבה דקדושה שהוא יום השבת קודש אהבה בתענוגים, את אהבות רעות רחמנא ליצלן, וכמו שאמר אדמו"ר מהר"מ מרימנאב אשר בעת נישואי חתן וכלה ובשעת ריקודין שהוא התערבות אנשים ונשים על כן המנהג לצעוק אז "שבת", בכדי להזכיר את העם במצות תענוגי שבת לבטל תענוגים הרעים ולהפך נג"ע לענ"ג, להנצל מתאוות הנקראים נגעי בני אדם יעו"ש.

חופה

טעם לשתי נרות

ב' נרות מורה על הזיווג

במטה משה [ח"ג פ"א אות ב] כתב הטעם ששני השושבינין כל אחד יש לו נר אחד בידו. כי לאשה יש לה רנ"ב אברים ולאיש רמ"ח, וביחד איש ואשה הם ת"ק, והוא כמספר ב' פעמים נ"ר. לכן נושאים ב' נרות לפנייהם לרמוז לזיווג איש ואשה. ועוד טעם, ב' פעמים נר בגימטריא "פרו ורבו" הוא סימן שיהיו פריץ ורביץ ע"כ.

והנה הוא כדוגמת השבת, כמו שנפסק בשו"ע [או"ח סימן רסג] שנוהגין להדליק ב' נרות כנגד זכור ושמור. ובזוה"ק [יתרו צב, א] זכור לדכורא, ושמור לנוקבא. ועפ"ז ביאר בשלה"ק [מסכת שבת פרק נר מצוה אות לה] בטעם מה שאמרו בגמרא [שבת כג, ב] דנר שבת עדיפא משום שלום בית, כי ב' פעמים נר הוא נגד איברי איש ואשה ונזכר. ומוסיף שם דלזה אמרו חז"ל [ברכות מג, ב] פסיעה גסה נוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו, ומהדר ליה בקידושא דבי שמי, דבעת כשיסתכל אז בב' נרות שהוא כמספר חמש מאות יהא לו רפואה יעו"ש.

רמז בחז"ל "מאירה עיניו ומעמידתו על רגליו"

ובדרך רמז יורמז מה שאמרו חז"ל [יבמות סג, א] במה אשה עוזרתו לאדם בחיטה ופשתן, נמצא מאירה את עיניו ומעמידתו על רגליו, וכבר עמד ע"ז בספר בן יהוידע מאי מסיים מאירה את עיניו ומעמידתו על רגליו, דמה שייכות יש להארת עינים והעמדתו על רגליו במה שעזרתו בפשתן.

ושם בבן יהוידע כתב לדרכו דקיי"ל [שבת כז, ב] כל היוצא מן העץ אין מדליקין בו אלא פשתן, נמצא הפשתן יצלח למלאכה של הדלקת נר שבת יעו"ש, ולדרכינו יבואר דהנה על ידי זה שמביא פשתן והיא מתקנת אותו ועושה פתילות לנר שבת שסגולתה להחזיר מאור עיניו של אדם,

נמצא א"כ "שמאירה את עיניו ומעמידתו על רגליו" שלא יפגם חוש ראות עיניו על ידי פסיעה גסה ברגליו.

ולזה אמרו [כתובות יז, א] רבי יהודה בר אילעי היה נוטל בד של הדס ומרקד לפני הכלה, דאיתא במדרש [ויק"ר ל, יד] דהדס דומה לעינים כי בזכות האשה מאירה עיניו של הבעל, ובוזה היה מרקד ברגליו, והבן.

*

טעם לפריסת החופה, וענין כיסוי פני הכלה

בלבישת הצעיף בהדלקת הנרות

הנה כתב הרה"ק ממונקאטש [דברי תורה ו, סח] טעם למנהגן של הנשים שמנהג תורה היא, ללבוש הצעיף או מטפת של שבת בעת הדלקת הנרות של שבת, כי נודע דנ"ר בגימטריא כמספר ג' יחודי שמות [ראה פרע"ח שי"ט פ"ד בכוונת גר מצוה] שמזה נמשך פרנסה טובה לישראל, ודורשי רשומות דרשו על [בראשית כד, סה] ותקח הצעיף שהיא ראשי תיבות ע'מך י'שראל צ'ריכין פ'רנסה, על כן י"ל מנהג ישראל ובית יעקב אלו הנשים כי בעת הדלקת נ"ר שבת, לובשים הצעיף או מטפת שבת, אם כי הטעם לכאורה מפני שאז הם מקבלות שבת, מכל מקום בכל יום השבת יקילו בזה קצת, ואז מדקדקות בצעיף מספר נ"ר עכתדה"ק.

והנה הוא כדמיון בעת כניסת לחופה וקידושין, וכמו שכתב התשב"ץ [קטן סימן תסא] מה שפורסין צעיף [החופה] על החתן והכלה, על שם ותקח הצעיף ותתכס הנאמר ברבקה [הובא בילקוט יצחק מצוה תקנב אות כח]. ובחתם סופר [פרשת חיי שרה ד"ה ויצא] כתב מכאן מנהגן של ישראל לכסות פני הכלה, וידוע מה שאמר הרה"ק מלובלין להרה"ק מקאזניץ להוכיח מפסוק זה שגם החתן בעצמו צריך לילך עם השושבינין לכסות פני הכלה [הובא בנהר שלום לקוטים בסוה"ס] יצו"ש. **ומהאי** טעמא מנהגן של ישראל שהולכין השושבינין עם נ"ר בידיהם מתחת החופה שנלמד מותקח הצעיף, שהוא כמספר נ"ר, הנמשך ע"י ג' יחודי שמות הנ"ל. ובדרך פטפוטי יש לרמז מה שאמרו [כתובות יז, א] רב שמואל מרקד אתלת, הכוונה על ג' יחודי שמות הנ"ל.

*

המנהג לכסות פני הכלה

פורס מפה

כתב בספר דעת שלום [להרה"ק משאץ] עמ"ס פסחים [ק, א] על מה דקיימא לן [שם] דבלייל שבת פורס מפה ומקדש [פירש"י פורס מפה על השלחן, ומקדש היום וחזור ואוכל], ונראה שזהו הענין במה שמכסין הכלה קודם החופה וקידושין, ע"כ.

לרמז על הצנעה

ונראה עוד, דהנה כ"ק מרן זי"ע [בקונטרס "לקח טוב" אות יב, והיא נדפסה בראש ספר שפע חיים לנישואין] כתב טעם המנהג לכסות פני הכלה, להראות דרך בעבודת השי"ת דצריך שיהא [מיכה ו, ח] והצנע לכת עם אלקיך, ולא בקולי קולות ע"כ, [והנה מדויק כן בלשון הרמ"א באבהע"ז סימן ל"א ס"ב] גם נוהגין לכסות פני הכלות הצנועות".

והוא גם בדמיון כשבת מלכתא שהיא ככלה, כמו שאמרו חז"ל [ביצה טז, א] כל מצות שנתן להם הקב"ה לישראל נתן להם בפרהסיא חוץ משבת שנתן להם בצנעה יעו"ש.

לבקש על זכרון בקידוש

ובזה גם יובן דמהאי טעמא קיימא לן פורס מפה ומקדש, לרמוז על קדושת שבת שניתנה בצנעה, ולזה איתא מצדיקים שיש סגולה לבקש על הזכרון באמירת התיבות בקידוש "זכרון למעשה בראשית", כי בעת הקידוש שפורס מפה, מעוררין ענין זה דשבת ניתנה בצנעה, ולא שלט בו שבירת הלוחות שממנה נמשך השכחה.

*

טעם שעושים החופה תחת אויר השמים לקבל השבת בשדה

הנה בשו"ע [או"ח סימן רסב סעיף ג] כתבו, וישמח בביאת השבת כיוצא לקראת המלך וכיוצא לקראת חתן וכלה. וכתב במג"א [שם סק"ג] וטוב לצאת לשדה, ובקצת מקומות נוהגין לצאת מבית הכנסת לחצר ואומרים בואו ונצא לקראת כלה, ומקורו מחז"ל [שבת קיט, א], ויעו"ש בעץ יוסף על עין יעקב. ובסידור היעב"ץ כתב שכן נהג האריז"ל לצאת לשדה ממש.

ורמז לזה בחופה, וכמובא בשלחן העוזר [סימן ז ס"ב] שהמנהג להעמיד החופה בחצר בית הכנסת או ברחוב העיר עכ"ד, והוא מכיון שיוצאים לקבל פני הכלה, והוא כדוגמת השבת וכהא דאמר רב ינאי [כ"ק לב, ב] בואי "ונצא" לקראת כלה, וביאר שם המהרש"א בח"א דדייקא עשה כן בערב שבת קודם כניסתה דאז היא כהכנסת כלה לחופה יעו"ש.

בטעם שעושין לחופה צורת הפתח

ויתיישב בזה בדרך רמז, מה שאנו נוהגים להדר שתהא לחופה צורת הפתח, דהיינו שהיריעה הפרוסה ע"ג הכלונסאות שתהא יורדת מד' רוחותיה. ועורר על זה כ"ק מרן זי"ע בשיעור חורש"י מטו"מ [גליון תשה]. ומקור הדבר הוא מבעל הדעת קדושים, והוא שתהא כמו בהיתר צורת הפתח של היתר טלטול בשבת, ובשו"ת חסד לאברהם [מהדו"ק או"ח סימן ב] הקשה דבגמרא מבואר דדוקא לענין שבת פוסל צורת הפתח מן הצד, אבל לענין כלאים מהני מן הצד, ואם כן כמו כן גבי חופה יעו"ש. [וראה בכל המקורות מה שהארכנו מזה בספר "מצא טוב" חלק המנהגים אות פד ושם בהערה צה]—ולדרכינו י"ל בדרך רמז שרצו להדר לעשות צורת הפתח דמיון כהיתר דצורת הפתח בשבת, לדמות ולהשוות ענינים הנהוגים בשמחת חתן וכלה לשבת מלכתא.

*

בטעם המקומות שנוהגין להביא הדם בנישואין הדם מעורר שמחה

בשו"ת דברי יציב [או"ח סימן קל"ה, אות י"ט] השווה כ"ק מרן זי"ע טעם להריח בהדס בנישואין ובשבת קודש וכה כתב: בטור [אבהע"ז סימן ס"ב] בברכת אירוסין וברכות נישואין די ש מקומות שנוהגין להביא הדס עם היין. ובדרישה שם שדרכו היה לברך על הדס תמיד עיי"ש.

ובכתובות י"ז, א] אמרו עליו על רבי יהודה בר אילעי שהיה נוטל בד של הדס ומרקד לפני הכלה, משמע שההדס מעורר השמחה, ועד"ש ביומא [ע"ו, ב] חמרא וריחנין פקחין.

ובזה י"ל המנהג להריח בדי הדס בליל שב"ק, ויסודתו בהררי קודש עפ"י האריז"ל, והובא במג"א ריש סימן רס"ב, ויש מקור לזה בש"ס בשבת [לג, ב] עיי"ש, ולהנ"ל י"ל טעם על פי פשוט למה שנתבאר דיש חיוב שמחה בשבת לכן מריחים בהדס שמעוררת שמחה.

ולזה בדבר הטעון כוס אז הביאו גם הדס, שהטעם מבואר במרדכי משום אין אומרים שירה אלא על היין המשמח אלקים ואנשים כמבואר בברכות [לה, א], על כן נהגו להביא הדס משום שמחה יעו"ש עוד מזה.

*

שושבינין

השושבינין בשבת ובנישואין

בפיוט למבצע על רפתא שתיקן האריז"ל לאומרו בליל שבת קודש, אומרים: "אתעטרא כלה, דרזין דלעילא, בגו האי הלולא, דעירין קדישין, ופירש זקני ז"ל [בזמירות בנין שלמה] אתעטרת כלה היא שבת הנקראת כלה, בגו האי הלולא של כנסת ישראל הוא החתן, עם השבת היא הכלה, דעירין קדישין הם המלאכים הם השושבינין ע"כ.

והם המלאכים הנאמרים בגמרא [שבת קיט, ב] תניא אמר רבי יוסי בר יודא, שני מלאכי השרת מלוין לו את האדם בערב שבת מבית הכנסת לביתו וכו' עיי"ש.

והנה כן אנו עושים כדוגמת השבת, בעת שמחת הנישואין להוליך את החתן וכלה לחופה על ידי שושבינין, ובמדרש [ב"ר פרשה ה'] שמיכאל וגבריאל הם היו שושבינין של אדם הראשון. ובתשב"ץ [קטן סימן תסה] כתב, חתן דומה למלך, מה מלך חיילים מקיפין אותו אף חתן שושביניו מקיפין אותו.

*

מצוה בו

אמוראים טרחו בעצמם בקידושי השבת

במסכת קדושין [מא, א] אמרו שמצוה שיקדש האדם את אשתו בעצמו ולא על ידי שליח והשוו זאת לענין שבת, שהוכיח הגמרא דמצוה לקדש אשה בו יותר מבשלוחו, מהא דרב ספרא מחריך רישא לכבוד שבת, וכן רבא מלח בעצמו שיבוטא לכבוד שבת, ובשו"ת דברי יציב [אבהע"ז סימן מ"ח] האריך מרן זי"ע דהרבה פוסקים נקטינן כלישנא זה שרק ראוי שלא יקדש על ידי אחר, ולא כהאיכא דאמרי שם שאמרו דאסור לקדש על ידי אחר, ובזה מיישב מרן זי"ע מה שלא הקפידו רבוה"ק על כך דאסור לאדם לקדש את האשה עד שיראנה יעו"ש.

אמוראים טרחו בעצמם לסייע בצרכי נישואין

ולפלא הדבר שכן מצינו בכמ"ק בדברי חז"ל שגם לגבי נישואין טרחו האמוראים בעצמם לקנות לצרכי הנישואין, כמו שאמרו [חולין צא, ב] אמר רבי עקיבא שאלתי את רבן גמליאל ואת

רבי יהושע באטליז שהלכו ליקח בהמה למשתה בנו של רבן גמליאל יעו"ש, ולא היה שולח משרתיו, כי נישואין הוא כדוגמת השבת שטרחו האמוראים בעצמם [וראה בכן יהודע שם].

ועוד יש להביא ממה שאמרו [ברכות טז, א] רבי אמי ורב אסי הוו קא קטרין ליה גנא [פירש"י קושרין לו חופה להשיאו אשה] לר' אלעזר יעו"ש, ובכן יהודע כתב על זה דאשמעינן תלמודא בזה שיש מצוה רבה בעשיה ותיקון של החופה, דהרי ביטלו אמוראים תלמודם, ועשו זה בידם אע"ג דהוה אפשר על ידי אחרים, והביא שם עוד שכן תמצא בזה"ק [פרשת תרומה] בעובדא דבריה דרב ספרא יעו"ש. ולדרכינו יובן שהרי הוא כדוגמת השבת שהאמוראים היו טורחים בעצמם בקידושי השבת שהיא בת זוגם של ישראל.

*

בגדי לבן

בטעמי לבישת בגדי לבן

הנה מנהג ישן שהחתן לובש בגד לבן "קיטל" בעת החופה, ונזכר מנהג זה בקדמונים, במטה משה [ח"ג בהכנסת כלה פ"א אות ב] הביא בשם הכלבו מתעטפין החתן בטלית לבנה כדי לקיים בכל עת יהיו בגדי לבנים, ועוד טעם מאחר שנמחלו עונותיו לכן לובש לבן על דרך כשלג ילבינו יעו"ש. וכן האריך מזה כ"ק מרן זי"ע בשו"ת דברי יציב [חאו"ח סימן רנט, אות ב] שהוא כדוגמת מלאכי השרת, וזה רומז למחילת עונות, ובחתן ביום חופתו נמחלין לו עונותיו יעו"ש.

והנה כן מצינו בשבת, כמו שכתב בבאר היטב [או"ח סימן רס"ב] שהביא בשם האריז"ל דיש ללבוש בגדי לבן בשבת, ובכף החיים כתב שהאר"י הפליג מאוד בדבר זה, וכן הובא באגרא דפרקא [אות כח], ובסדר תיקוני שבת [בענין הכנה לשבת] כתב כל אחד ואחד כפי יכלתו והשגת ידו יתלבש בבגדי לבן יעו"ש באריכות. וראה מזה בדברי תורה להגה"ק ממונקאטש [מהדורא א, אות עט]. ובפשטות כיון שבשבת מוחלין על כל עונותיו והוי כטעמא בחתן ביום חופתו.

לאו כל אדם ראוי ללבוש בגדי לבן

ויובן בזה מה שהובא בזה"ר חי [פרשת וישב] שאמר הצדיק רבינו משה הגדול מפשעוורסק זצ"ל כשאדם לובש ד' בגדי לבן לשבת מוחלין לו כל עונותיו יעו"ש. אולם בפנים מאירות [ח"ב סימן קנב] כתב דבזמנינו איכא יוהרא במי שלובש בגדי לבן והוי כחתן בין אבלים יעו"ש, וכן בספר רוח חיים [סימן רס"ב] כתב, שצריך שיהא שלם בשלימות ומפורסם בחסידות יעו"ש.

ובשיעור חורש"י פרשת תזריע [תשל"ג, גליון תרל"ד עמוד ט] האריך כ"ק מרן זי"ע בענין זה וזל"ק בתו"ד: הנה מראה לבן הוא מסימני טהרה וקדושה, ועד"ש [ישעיה א, יח] אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו, והכהן הגדול נכנס ביום הכיפורים לקדשי הקדשים בבגדי לבן, ובשבת צריכים ללבוש בגדי לבן, והצדיקים מדקדקים ללבוש בגדי לבן, אמנם כל דבר תלוי היכן ובמי המדובר, דבוודאי מי שלבו מלובן ומתנהג בקדושה ובטהרה ולובש בגדי לבן, כי לו נאה כי לו יאה. וכמו שזקה"ק הישמח משה זי"ע היה לובש בעקיש"ע לבנה, וכן נהגו גם צדיקי אמת אחרים בדורות הקודמים, אמנם הדורות שלאחריו לא ידוע לי שלבשו כמותם, ועד כמה שידוע לא הלכו בניו הק' אחריו רק בחאלא"ט עם פסים. וכנראה שלגודל ענותנותם החזיקו עצמם כאינם ראויים ללבוש בגדי לבן, ולא כמו בזמנינו שכל הרוצה ליטול את השם בא ונוטל, ואנשים

שאינם ראויים לכך מתחפשים באיצטלא דרבנן לומר ראו שאני טהור, ובגמ' ובשו"ע מצינו כמה דברים שאסרו משום מיחזי כיוהרא, יעו"ש באריכות נפלאה בענין זה.

בטעם המנהג שהכלה שולחת הקיטל להחתן

והנה כתב בספה"ק אור לשמים [מאמרים מלוקטים] לבאר בטעם שנוהגין שהכלה שולחת בגד טהור לבן שקורין "קיטל", ו"טלית של מצוה" לחתן יעו"ש עפ"י סוד. ובספה"ק אור המאיר [דרוש לסוכות] כתב הטעם ששולחת הכלה טלית מצוה לחתן שרומזת לו שינצל מעריות, כמו שאמרו חז"ל [מנחות מד, א] מעשה באדם אחד שניצל מעריות על ידי הציצית יעו"ש. ועפ"י ז"ל דמהאי טעמא שולחת הכלה גם בגד טהור לבן שקורין "קיטל", דהנה באגרא דפרקא [אות כ"ח] הביא מספר כסא מלך, שהלובש בגדי לבן בשבת מכפרים על עון עריות בצירוף עם התשובה יעו"ש. ומעתה שלך לפניך דלזה שולחת לו בגדי לבן שגם מורה על היפך עריות וכנ"ל, ולפלא הדבר שבשני דברים אלו הן עם הבגד לבן והן עם הטלית היה מקבל רבי יהודה בר אלעאי את פני שבת מלכתא, שהיא בת זוגם של ישראל והבן.

*

את מקודשת

"ויקדש" מלשון קידושין

ראיתי כמה שביארו בטעם שנוהגים לומר "הרי את מקודשת לי", דלכאורה יש עוד הרכה לשונות שמנו חז"ל שהוא מכינוי הקידושין, ולדרכינו י"ל שרצו להשוותו ולרמוז לן שהיא כדוגמת השבת, דכתיב בהו [בראשית כ, ג] "ויקדש" אותו, וכן [שמות לא, יד] ושמרתם את השבת כי "קודש" הוא לכם, וקודש הוא מלשון קידושין, על כן בחרו לומר הרי את "מקודשת" לי, כדוגמת השבת מלכתא.

ושו"ר שכן כתב בבנ"י [מאמר שבתות מאמר ג' אות יג] לבאר מה דכתיב "ויקדש אותו", והוא כי הקב"ה אמר לשבת שכנסת ישראל יהיה בן זוגך, נמצא אם כן הוי כענין קידושי איש ואשה שיהיו יחד לזיווג יעו"ש.

*

אצבע

הקב"ה בוחר בשביעיות

בספה"ק רזיאל המלאך כתב וזה לשונו: מספר שבעה הוא מלא רמזים וסודות, אוהב ה' כל השביעיות, שבעה כוכבי לכת מלכותא דרקיע, שבעה רואי פני המלך במלכותא דארעא, ברא שבע ארצות, ונתן תורה על השביעית, ובחר ערבות רקיע שביעי, ובחר יום שביעי שבת עכ"ל. ובעזר מקודש [ריש סימן ס"ב] כתב דזהו ענין של שבע ברכות דוקא, כי בחינת שביעית הוא מרכז הנושא הכלל, ובחינת החיות והתיקון לכלל, כמו שבת קודש שאז אודמן ברכאן אכל שיתא יומין עכ"ד.

וי"ל דמהאי טעמא נוהגין להשים טבעת הקידושין על ה"אצבע" ולא על האגודל או על הזרת [ראה רוקח סימן שנ"א, באר היטב אבהע"ז סימן כ"ז סק"א]. ובהקדם דהנה ידוע [ראה רמ"א או"ח סימן קע"ט סעיף ו, ובכתובות ה, ב] שחמשה אצבעות יש ביד, ולכל אחד מאצבעות יש שם בפני

עצמו, דהיינו "גודל" היא אצבע הגס, "אצבע" היא הסמוך להגס, "אמה" היא הארוך, "קמיצה" היא הסמוך לקטן, "זרת" היא הקטן.

והנה בספר גינת אגוז [והוב"ד בפרדס דוד ערך אצבע] כתב הטעם שנקראו כל האצבעות על שם האחד הנקרא "אצבע", הלא יש חמשה אצבעות, וכל אחד ואחד נחלק בשמו, ומה נשתנה לקרות כולם על שם האצבע, והתירוץ משום שהוא שביעי מכל צד, אם תספור האצבעות כולם כסדר תמיד, הנקרא "אצבע" הוא השביעי, דהקב"ה בוחר בשביעיות עכ"ד.

ומעתה שלך לפניך כיון שבעת הנישואין אנו עושין הרכה דברים להשוות דוגמתו ליום השבת שהיא כדוגמת חתן וכלה, לכן נוהגים להשים טבעת הקידושין על האצבע דווקא שרומז שהקב"ה בוחר בשביעיות, והיא כדוגמת יום השביעי של הבריאה שבחר בו הקב"ה ליום השבת וכדברי הרזיאל המלאך.

כוונת הטבעת לאות זי"ן

הנה בליקוטי מהרי"ח [סדר נישואין] הביא מה דמבואר בתיקונים [תיקון י'] שהאצבע הוא כצורת אות וא"ו ובשימת הטבעת על האצבע מאות וא"ו נעשה אות זי"ן, ובזה היא ראויה בברכת ז' ברכות יעו"ש. [ונוכל לרמוז כן בנוסח הקידושין שאומרים "בטבעת זו" היינו שע"י שימת הטבעת באצבע מאות וא"ו נעשה אות זי"ן וביחד הם אתון ז"ן]. עכ"פ נשמע שכוונת הטבעת לאות זי"ן, ולדרכינו יתכן לומר הרמז בזה בכדי להורות חיבוב השביעיות שמטעם זה מניחים הטבעת על האצבע שהיא השביעי מכל צד.

*

שבע ברכות בחופה בעמידה לעמוד בעת הקידוש

בסידור השל"ה כה כתב: "סוד הקידוש של ליל שבת אמרו הקדמונים ז"ל, שצריך להיות האדם בעמידה באותו קידוש, מפני שהוא קדושת כלה הידועה, לפי ששבע הברכות של הכלה הם בעמידה בשעת קידושיה, והכל עומדין לכבודה, כל שכן לכלה העליונה בכל יופי, שאנו צריכין לעמוד בשעת קידושה לכבודה על אחת כמה וכמה, ואל יהא הענין והדבר הזה קל בעיניך כי הענין גדול ועמוק הוא כו'..."

והנה כמו שבקידוש בליל שבת אמרו חז"ל [פסחים קו, א] זכור את יום השבת לקדשו וזכרוהו על היין, על כן מאותו טעם בעת קידושי אשה מברכים על כוס יין, וכן כתב בספר כד הקמח [סוף ערך חתן] שחז"ל תקנו לנו שבע ברכות עם ברכת היין, שברכת היין היא כנגד השבת שצריך לקדש אותו ביין תחילה וסוף עכ"ד.

*

באים מעולם הבא להשתתף נשמות מלמעלה באים להשתתף

בספר מעיינות השמחה [עמוד מה] הובא: "בחתונה הגדולה של נכד הרה"ק מאפטא זי"ע שהתקיימה בעיר אוסטילא [מפורסם בשם ה"אוסטילא חתונה"] השתתפו כידוע קהל אלפים.

ואז התבטא הרה"ק מאפטא זי"ע "דער עולם פון אויבן איז אסאך גרעסער ווי דער עולם פון אונטערן", [העולם שבאו מלמעלה, הם הרבה יותר מהעולם שלמטה], והוסיף: נישט נאר באיכות, פון דעם רעד איך גאר נישט, נאר איך מיין טאקע בכמות, [לא רק באיכות, מזה אינני מדבר כלל, אלא כוונתי דייקא בכמות] עכלה"ק.

ואמרת גם בזה לדמות כדוגמת השבת, כמו שכתב האריז"ל [בשער הכוונות סו, א]: הנה משה רבינו ע"ה בכל ערב שבת יורד הוא וכמה רבבות נשמות הצדיקים אחרים עמו אשר בעולם הבא, כל אחד כפי בחינתו, יורד ומעלה את הנשמות של התחתונים, של המתים ושל החיים, כל אותן שאינן יכולות לעלות מעצמן ומעלם למעלה יעו"ש.

בתנאי לשתף העניים בשמחתו

יש גם להביא סימוכין מה שכתב בספר יסוד ושורש העבודה [שער הכולל פרק טו] על דברי הוזה"ק [פנחס ריט, ב] דהאבות באים מגן עדן להשתתף בשמחת בניהם. וזה לשונו: ובן יכבד אב ואם כבואם מגן עדן לראות את פניו על ראש שמחתו, כגון בשבתות וימים טובים או שעושה סעודת ברית מילה לבנו או סעודת בר מצוה או בית חתונות וכיוצא איזה שמחה של מצוה, באים אביו ואמו מגן עדן לראות בשמחתו ולשמוח עמו. ובתנאי קודם למעשה צריך לשתף בשמחתו להקב"ה יתברך שמו ויתעלה, דהיינו שיהנה מהסעודה שעשה תלמידי חכמים ועניים ואביונים, ואז מוציא הקב"ה אביו ואמו מגן עדן עכ"ל.

ויש להביא מה שדיבר בקדשו כ"ק מרן זי"ע בשיעור חורש"י פרשת נשא תשל"ח קודם נישואי בתו עם חדב"ג הגאון רבי אפרים פישל מוטצען שליט"א, "איתא בספה"ק שהאבות הק' מעלמא דקשוט משתתפים בשמחת נישואי צאצאיהם, ומוכרח אני לומר שחיל ורעדה יאחזני, בשמחה הזו הבעל"ט, אשר יודע אני ברור שהאבות הק' ישתתפו וירדו לשמוח, ומי שאינו הגון יש לו להתבייש להשתתף בשמחה הזאת, וכבר הזמנתי את כל אחד ואחד שיבואו וישתתפו בשמחה, על כן בקשתי מכם כשניגשים לחתונה הזו שצדיקים מעולם העליון באים להשתתף, יש להרהר בתשובה, ובעת כשפושטים הבגדי חול ולובשים בגדי שבת, שיתעוררו בתשובה ולבקש שאכן יהיו ראויים לקבל פני הצדיקים עכתדה"ק].

"שהכל ברא לכבודו" תיקנו להאבות הבאים מג"ע להשתתף

ובהאי ענינא שהאבות מלעילא באים להשתתף בשמחת בניהם, אעתיק כמה דברים מה שעלה במצודתי בענין זה. הנה איתא בגמרא [כתובות ח, א] דהברכה הראשונה משבע ברכות היא "שהכל ברא לכבודו" ופירש"י ז"ל שהכל ברא לכבודו, אינה מן הסדר אלא לאסיפת העם הנאספים שם לגמול חסד עכ"ל, ופירש הרה"ק מהרי"ד מבעלזא זי"ע דברכה זו תיקנו לכבוד האבות הק' הבאים מגן עדן להשתתף בשמחת בניהם כדאיתא בזהר הק', וזהו שכתב רש"י לאסיפת העם "הנאספים" מלשון [במדבר כ, כד] יאסף אהרן אל עמו, דהיינו הצדיקים שנאספו מן העולם ובאים להשתתף בשמחה לכבודם נתקנה הברכה עכדה"ק.

ונראה לרמוז בענין זה גם במנהגן של ישראל מה שנהגו לזמר הזמר "ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל" לחתן קודם כניסתו לחופה, ובפשטות הטעם כי החתן דומה למלך [פרקי דר"א סוף פט"ז, ובתשב"ץ קטן סימן תסה], ולדברי הרה"ק מהרי"ד יובנו ביותר שאז

הצדיקים שנאספו מן העולם באים להשתתף בשמחה, לכן מזמרים "בהתאסף ראשי עם" היינו הצדיקים הראשי העדה שכבר נאספו מן העולם יורדים להיות בשמחה יחד עם שבטי ישראל.

במקור הדבר שבאים עד עשרה דורות

והנה בנו הרה"ק מוהר"א מבעלזא זי"ע הוסיף על דברי אביו הרה"ק הנ"ל, דבזה יובנו דברי התוס' [כתובות ז, ב בד"ה במקלות] בהא דילפינן שם בגמ' ברכת חתנים בעשרה מהפסוק [תהלים סח, כז] במקלות ברכו אלקים, וכתבו התוספות, אע"ג דמקלות תרי קהלות משמע, אין סברא לחלק בין עשרה לעשרים לענין שום מילתא "ומקלות דעלמא בעי למימר" עכ"ל התוספות. ופירש הוא ז"ל דכוונת התוספות "ומקלות דעלמא" היינו האבות הק' הבאים מעלמא דקשוט.

ונוכל להעמיס ברמז זה, מה שמקובל מפי ספרים ומפי סופרים שעד עשרה דורות יורדים האבות להשתתף בחופה, וכן הזכיר זאת כ"ק מרן זי"ע ברעוא דרעוין פר' במדבר [תש"מ, גליון תקכ"ד] שאיתא בספרי אמת שהאבות הק' עד עשרה דורות באים להשתתף בחופה של יוצ"ח יעו"ש בביאור הדבר ע"ד הרמז.

ולא אכחיד מלומר שחפשתי הרבה וכן שאלתי כמה מיודעי דבר איה מקורו, שהרי מזוה"ק מבואר שרק אביו ואמו באים להשתתף בשמחה, וכשהייתי נוכח פעם אצל הגה"צ רבי משה הלברשטאם זצ"ל חבר הביד"צ העדה החרדית שאלתי אותו ע"ז, ואמר לי שנראה לו ליתן מקור ע"ז ממה שאמרו חז"ל בברכות [כו, ב] שמינו את ראב"ע לנשיאות מטעם שהיה עשירי לעזרא [והגם שהיה אז בדורו גם רבי עקיבא שהיה כבר כבן תשעים שנה כמ"ש ר' שמואל ענגיל, והיה לו כ"ד אלף תלמידים, ולעומת זה ראב"ע היה רק בן שמונה עשרה שנה עכ"ז מינו אותו מטעם שהיה עשירי לעזרא], הרי שזכות אבות נמשך ונשפע מעשרה דורות ואילך, עכת"ד.

ונראה להביא עוד מקור נאה ע"ז, דהנה כתב רש"י [שמות יח, ט] עה"פ ויחד יתרו "היינו דאמרי אינשי גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה באפיה", הרי שעד עשרה דורות יש קשר ושייכות יותר ממה שלאחר עשרה דורות, ודו"ק.

ועפ"י דברי הרה"ק מהר"א מבעלזא שביאר בדרך רמז בכוונת דברי התוס' "מקלות דעלמא בעי למימר" היינו האבות הבאים מעלמא דקשוט, הנה עפ"י יש ליתן עוד רמז לדבר שעד עשרה דורות באים האבות מעלמא דקשוט, שהרי מתיבת ב"מקלות" דרשו הגמ' דמכאן שברכת חתנים בעשרה, נמצא דסתם במקלות היינו עשרה, א"כ ה"ה נימא במקלות דעלמא שהם האבות הק' מעלמא דקשוט הבאים להשתתף בשמחה היינו עשרה.

ועפ"י יתכן לומר עוד מה שכתבו התוס' בסוף דבריהם, מיהו בירושלמי דריש במקלות כתיב חסר וא"ו, ועל דרך הנ"ל יש ליתן רמז בזה, דהנה איתא בזוה"ק [פר' ויחי, וסו"פ במדבר] דאות וא"ו הוא אתון דחיים, ולזה דרשו במקלות חסר וא"ו, והכוונה שאף הצדיקים שאינם חיים אתנו, וכבר נמצאים בעלמא דקשוט, גם הם באים להשתתף בשמחה.

שמחת נישואין

שפע פרנסה

להוצאות הנישואין אין קוצבין בשמים

בספה"ק אור לשמים [פרשת תולדות] הביא משמיה דהרה"ק מאפטא זי"ע שכאשר האדם עושה נישואין לבניו באה לו פרנסה ושפע מזון, ומובא משמיה דהרה"ק מטשארטקוב זי"ע, דהרי קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף [פסחים ק"ח, ב] וכן זיווגו של אדם [סוטה ב, א], וכיון שנקרע הים לזיווג, ממילא נעשה קל גם לגבי מזונות [וראה עוד מזה בספר "בניהו" תענית דף ר' ע"ב]. וכ"ק מרן זי"ע הביא במכתב [שפע חיים מכתבי תורה ח"ה מכתב שפז] דמקובל מצדיקים שמי שצריך לחתן בנו פותחים עבורו שער מיוחד משמים על כל ההצטרפות, ומי שאינו עושה בדעת לעשות לו אז גם "זיידענעם טולעפ" על החשבון, צוחקים ממנו בשמים. ובוודאי כן הוא הדבר רק צריך בטחון אמיתי יעו"ש.

והנה הוא כדמיון לגבי שבת, שכידוע מדברי חז"ל בכמ"ק שבזכות שמירת שבת נמשך פרנסה ועשירות כמו שאמרו בשבת [ק"ט, א] יעו"ש, וכן בביצה [טז, א] דבהוצאת שבת אין קוצבין לאדם פרנסתו, ופירש"י שם "אלא לפי מה שרגיל ממציאם לו לשעה או לאחר שעה". וי"ל דהוצאת נישואין נכלל בהוצאת שבת שאין קוצבין לאדם פרנסתו אלא ממציאם לו כפי מה שצריך.

רמז שנמשך פרנסה בעת הנישואין

ורמז נאה על זה נראה, דהנה אמרו חז"ל [ברכות נט, ב] מאימתי מברכין על הגשמים משיצא חתן לקראת כלה, ודרשו דורשי רשומות מכאן שנמשך פרנסה ושפע בעת נישואין דאמרו חז"ל בתענית [ב, ב] גשמים היינו פרנסה עכ"ד. והנה רש"י כתב עה"פ [ויקרא כו, ד] ונתתי גשמיכם בעתם, כגון: בלילי רביעית ובלילי שבתות. והכוונה בזה דהנה מדינא דש"ס [כתובות ב, א] בתולה נישאת ליום הרביעי, ועי' בב"י [או"ח סימן ע'] שמנהגם היה לכנוס בלילי רביעית [וראה מזה בשו"ת דברי יציב אבהע"ז סימן ע"ד אות ד, ובאריכות בישראל סבא גליון פד]. הרי רמז לדבר ששניהם שקולים הם, שהשפע פרנסה לאדם באה בלילי רביעית שאז תקנו להיות בתולה נשאת, ובלילי שבתות.

ברמז "מרקד אתלת"

ונראה על פי זה בכוונת חז"ל [כתובות יז, א] דרב שמואל היה מרקד אתלת, דהנה אמרו חז"ל [ראה זוהר פנחס רמז, ב] אין טפה יורדת מלמעלה שאין טיפיים עולים כנגדה, ואמרו בתיקונים [חקן כא מו, ב, ובזוה"ק פנחס רמז, ב] שהטפה של מעלה רב' טיפיים של מטה הם סגולתא, ועל זה הרמז היה רב שמואל מרקד אתלת, הכוונה כענין הסגולתא לעורר השפע גשמים היינו פרנסה הנשפע בעת הנישואין.

בכבוד שבת ובכבוד אשתו נשפע העשירות

ועוד רמז נאה תמצא דהנה אמרו חז"ל [ב"מ נט, א] לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו שאין ברכה של אדם מצויה בתוך ביתו של אדם אלא בשביל אשתו, וכן מצינו לגבי שבת שהיא בת זוגם של ישראל שאין הברכה מצויה בביתו של אדם אלא בזכות שבת קודש וכדאיתא בזוה"ק [יתרו פח, א] כל ברכאן דלעילא ותתא ביומא שביעאה תליין.

ועוד אמרו שם ביבמות, דאמר רבא לבני מחוזא אוקירו לגשייכו כי היכי דתתעתרו, וכן מצינו בשבת קודש [שבת קיח, א] עשירים שבשאר ארצות במה הם זוכים בשביל שמכבדין את השבת, וכן אמרו שם כל המענג את השבת נותנים לו נחלה בלי מצרים.

ביאור בדחז"ל "מאירה עיניו ומעמידו על רגליו"

ויבואר בזה הגמרא [יבמות סג, א] אשכחיה רב יוסי לאליהו, א"ל כתיב אעשה לו עזר במה אשה עוזרתו לאדם וכו' נמצאת מאירה עיניו של אדם ומעמידו על רגליו, ובתנא דבי אליהו [רבה, ט] הנוסחא, אעשה לו עזר כנגדו, עזר להעמידו על רגליו, עזר להאיר עיניו. וצריך להבין דקדוק הלשון מאירה עיניו ומעמידו על רגליו. אלא דהנה איתא במדרש [ילקוט רות תרא] דיסורין של עוני מכהין עיניו של אדם, והנה כיון שעל ידי האשה נמשך העשירות לזה אמרו "נמצאת מאירה עיניו", וכן הוא נרמז במה שנקטו עוד "ומעמידו על רגליו", והוא על דרך שדרשו חז"ל [פסחים קיט, א] ואת כל היקום אשר ברגליהם, א"ר אלעזר זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו, כי על ידי האשה נמשך העשירות.

הליכה קשה לעינים

ונראה לבאר עוד, ובהקדם בטעם הדבר שהעוני מכהין עיניו של אדם, ועפ"י מה דאיתא [זוה"ק דברים רעג] שדרכו של העני שהוא הולך מאתר לאתר, ובמדרש [ויק"ר לד, ו] אחד משמות של העני שנקרא "הלך" כי דרכו לילך תמיד ממקום למקום, והנה כבר אמרו חז"ל [כתובות קיא, א] אל תרבה בהליכה שהליכה קשה לעינים. ולזה העוני מכהין עיניו של אדם כי דרכו תמיד לילך ממקום למקום לאסוף ממון.

ולכן כיון שעל ידי האשה נשפע העשירות לזה נקטו חז"ל במתק לשונם "עזר להעמידו על רגליו", היינו שעל ידי העשירות שיהא שפע בביתו לא יצטרך להיות הולך מאתר לאתר, וממילא נמשך גם "מאירה את עיניו", שהרי כיהוי העין בא על ידי הילוך וריצה וכנזכר.

ולזה אמרו חז"ל [ברכות מג, ב] מאי תקנתיה על כיהוי העין, להדריא בקידושי דבי שמשי, ולדרכינו י"ל דהנה אמרו חז"ל [שבת כג, ב] הזהיר בקידוש על היין זוכה וממלא גרבי יין, ובגמ' מגילה [כו, ב] האריכו בעובדא דרב הונא שזכה לעשירות מופלגת על שהקפיד לקנות יין לקידוש יעו"ש. וא"כ כיון שע"י הקידוש על היין נמשך העשירות לכן הוא רפואה לכהיית העין, שבא ע"י יסורין של עוני.

ביאור בדחז"ל "הרי שהיתה חגרת או סומא"

ונראה להעמיס כן בכוונת חז"ל [שבת כה, ב] שאמרו, איזהו עשיר רבי עקיבא אומר כל שיש לו אשה נאה במעשיה. דהכוונה שכיון שהאשה נאה במעשיה בזה נמשך עשירות בבית, שהרי העשירות והעניות בבית הכל תלוי באשה וכנ"ל מהחיד"א.

ועד"ז יונח דמהאי טעמא נקט בית שמאי דייקא שני מומים אלו ואמר "הרי שהיתה חגרת או סומא", לרמוז על ענין הנ"ל, חגרת מורה להיפך ממעמידו על רגליו, וסומא מורה להיפך ממאירה את עיניו, וכל זה מורה על מדרגת הפחותה שאינה נאה במעשיה וכנזכר, וכיון שכן תגרום עניות בבית, אם כן אמר בית שמאי האין נוכל לשבח שהוא כלה נאה במעשיה, והתורה אמרה מדבר שקר תרחק.

"מרקד אתלת" היינו בני חיי ומזוני

ואסיים מאמר זה במה שכתב בספר בן יהוידע [כתובות יז, א] שביאר בכוונת חז"ל, דרב שמואל היה מרקד אתלת, שהוא כנגד שפע בני חיי ומזוני שזוכים לזה עתה על ידי הנישואין עכ"ד. ולהוסיף על זה נראה דלזה היה מרקד עם שלשה הדסים דייקא, כי בהדסים גרמו בני חיי ומזוני. דהנה איתא במדרש [הובא בעין יעקב שם] שהדס מורה על ריבוי בנים כמו שיש לו ריבוי עלין. וכן בבן יהוידע שם הוסיף רמז כי הד"ס עולה מספר ב"ן טו"ב, שיזכו לבן טוב חכם ויר"ש, הרי בני. ועוד אמרו חז"ל [ברכות נו, א] הרואה הדס בחלום נכסיו מצליחין לו, הרי מזוני. ועוד ידוע מדברי האריז"ל כי הד"ס עולה כמספר חיי"ם עה"כ, והאריך מזה בבני יששכר [מאמרי חשון, ועוד בכמ"ק] שחוש הריח לא נפגמה בחטא אדה"ר ולא שלטה בו מיתה יעו"ש, הרי חיי.

והנה כדוגמתו מצינו כן בשבת, וכמו שכתב בספה"ק אמרי יוסף, ואלו הם דבריו: על ידי ג' סעודות של שבת קודש ממשיך בני חיי ומזוני, כי נודע אשר הג' סעודות הם נגד אברהם, יצחק, יעקב, והנה באברהם אבינו מצינו שהתפלל על חיים כמו שנאמר [בראשית כ, ז] כי נביא הוא ויתפלל, יצחק התפלל על בני כמו שנאמר [בראשית כח, כא] ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו כי עקרה היא, ויעקב מצינו שהתפלל על מזוני כמו שנאמר [בראשית כח, ב] ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש. ונודע כאשר הצדיק מתפלל, ממשיך בתפילתו ההשפעה על ישראל עד סוף כל הדורות, ולכן ע"י שלש סעודות של שבת קודש שהם ג"כ נגד אברהם יצחק ויעקב, נמשך בני חיי ומזוני על בני ישראל.

המשמח החתן זוכה ליהנות מהמן

איתא במדרש [ב"ר יא, ב] עה"פ ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אותו, ר' ישמעאל אומר ברכו במן שלא ירד בו כל עיקר עכ"ל. ובמאור ושמש [הפטרות לשבת ור"ח] הקשה האריך שייך לומר ברכו במן אחר שלא ירד כלל המן להם בשבת, אמנם הפשט הוא כך, כי הנה ידוע שהמן היה יורד מן העולם עליון שהיה קדוש במאוד, כמאמר חז"ל [יומא עה, ב] ובזוהר הקדוש [בלק רח, א] שהיה לחם שמלאכי השבת ניזונין ממנו לחם אבירים [תהלים עח, כה], וזה כוונת אמרם ז"ל ברכו במן פירוש, שמפני שקדושת היום השבת היא גדולה מאוד עד שיש במאכלי שבת קודש ניצוצים גבוהים למאוד, לזאת המה דוגמת קדושת המן, וזהו אמרם ברכם במן יעו"ש.

ונראה להשוות בענין זה שקדושת המן נמשך גם בעת הנישואין, דהנה אמרו חז"ל [תהיגה יב, ב] שהמן ירד משחקים, ואיתא בספה"ק דן ידין [מאמר ח, אות יט] והוב"ד ברגל ישרה [מערכת ש' ד"ה שחקים] וזל"ק: סוד שחקים ששם שוחקים מן לצדיקים סוד חתן, כי חתן גימטריא שחקים ממש בסוד נח"ת רוח, עכדה"ק. ושור"ר שענין זה כבר הובא בתשב"ץ [קטן סימן תסה] וזל"ק: חתן בגימטריא שחקים לומר כל המשחק לפני חתן וכלה זוכה ליהנות ממנו שמשחקים ברקיע שחקים עכ"ד. וכע"ז הובא גם במגלה עמוקות [אופן צט, בשם אותיות דרבי עקיבא] וזל"ק: יש בשחקים תנ"ח מחנות אלף רבבות שמקלסים להקב"ה, והמה ממונים על שמחת חתן, ורמז לזה כי תנ"ח כמנין חת"ן וכמנין שחקי"ם עכ"ד, הרי שהשפע המן שנשפע מהשבת, כן בדוגמתו נשפע בכל שמחת נישואי חתן וכלה.

צנצנת בגימטריא חמשה פעמים קו"ל

ונראה ליתן רמז בזה, דהנה בפרשת המן נאמר [שמות טז, לג] ויאמר משה אל אהרן קח צנצנת אחת וגו' והנח אותו לפני ה' למשמרת לדורותיכם. ובאגרא דכלה ופרשת בשלח בד"ה קח

ביאר לדרכו שתיבת צנצנת בגימטריא חמשה פעמים קו"ל שבירך בהם הקב"ה את ישראל בשעת החיתון במתן תורה יעו"ש לדרכו, וכן בספרו מגיד תעלומה עמ"ס ברכות [לא, א] כתב דזהו הרמז שנהגו לשבר כוס של זכוכית בנישואין, כי זכוכית נקרא בלה"ק צנצנת, והוא בגימטריא חמשה פעמים קו"ל, והוא ה' קולות שמקיימין בשמחת חתן, וזוכין לה' קולות של תורה ודי בזה עכ"ד.

ולדרכינו י"ל דהנה אמרו חז"ל בברכות [ו, ב] כל הנהנה מסעודת חתן ומשמחו זוכה לחמשה קולות שבירך בהן הקב"ה את ישראל שנאמר קול ששון וקול שמחה כו' יעו"ש. ועפי"ד התשב"ץ שהמשמח חתן וכלה זוכה ליהנות ממן שבשחקים, נוכל לרמז כן בכוונת דברי חז"ל שזוכה לחמשה קולות, היינו שחמשה פעמים קו"ל הוא בגמטריא צנצנת, רמז על שזוכה ליהנות מצנצנת המן שהניחו אותו למשמרת לדורותיכם, ועוד רמז תמצא בזה כי ס"ת אהרן קח צנצנת הוא חת"ן, לרמז שבכל שמחת נישואי חתן וכלה נמשך השפע מברכת המן.

בירכו במן

באכילת המן היתה הסגולה לזכרון

ובזה יתבאר מה שאמרו חז"ל בברכות [שם] ואם משמחו זוכה לתורה שניתנה בחמשה קולות, ובהקדם עדמ"ש בספר ברית אבות [פרשת בשלח כו] דאכילת המן היה בו הסגולה שכל מה שלמדו לא היו שוכחים. ויתכן לומר דזהו כוונת חז"ל [מכילתא בשלח פרשה ב] לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן, וי"ל הכוונה בזה דהנה מתנה מורה על ענין הזכירה וכמו שאמרו חז"ל [גדרים לח, א] בתחילה היה משה למד תורה ומשכחה עד שניתנה לו במתנה שנאמר [שמות לא, יח] וית"ן אל משה וגו'. ולזה אמר לא ניתנה תורה, היינו בגדר מתנה שלא ישלש בו השכחה אלא לאוכלי המן, כי באכילת המן היתה בו הסגולה שיתקיים התורה אצל האדם.

והנה עפי"ז נוכל לומר שכיון המשמח חתן וכלה זוכה ליהנות ממן שבשחקים, הנה ענין זה נרמז במאמר חז"ל שאמרו המשמח חתן וכלה זוכה לתורה שניתנה בחמשה קולות, הכוונה חמשה פעמים קו"ל בגימטריא צנצנת, לומר שזוכה ליהנות ממ"ן שיש בו הסגולה שיזכה האדם לכתרה של תורה ושיתקיים בידו.

*

בשמחתינו לא ישכנו ערלים

שלשה מעידין זה על זה

בספר המאור ושמש [דף שפה, וראה גם במראה אש דף מד, אות מט] הובא סיפור נפלא "בצאנו גר פריץ אחד, והביע רצונו לאחד מחשובי החסידים כי נפשו חשקה להשתתף פעם בחתונת אחד מבני הרבי מצאנו, ושיזכור להזמינו בבוא שמחת נישואין. הלה היה פשיטא ליה שהדברי חיים יסכים לדבר, ואמר לו שיזמינו. בהזדמנות אחת סיפר האיש להדברי חיים משאלתו ובקשתו של הפריץ הערל, פתח הדברי חיים ויזעק "לא, אנכי לא אניח שעובד ע"ז יהא לו חלק ונחלה בשמחת הילולא דבני, היו לא תהיה, בהנישואין שהקב"ה מקדש עמו ישראל על ידי חופה וקידושין אין כאן מקום לכניסת טומאת העכו"ם", וסירב בפה מלא, וכן הוה כי בחתונת בנו לא הוזמן הפריץ לבוא, ע"כ הנוגע לענינינו. [הובא הסיפור במלואו ב"שמחת חיים" ח"ג עמ' 178 יעו"ש ההמשך].

ומה נעים ענין זו שהוא כדמיון שבת קודש אשר לא נתתו לגויי הארצות ובמנוחתו לא ישכנו ערלים. ובשמנה לחמו [בדרוש לשבת פרק ראשון בטעם הי"ב] וכע"ז בכסף נבחר [פרשת יתרו בד"ה ועתה] ביארו הטעם בזה דאמרינן במדרש [מובא בחגיגה ג, ב בתוד"ה ומי כעמך ישראל] שלשה מעידין זה על זה, הקב"ה וישראל מעידין על השבת, ושבת וישראל מעידין על הקב"ה, וזהו פירוש הפסוק [שמות יט, ה] והייתם לי סגולה, רצה לומר כמו סגול שיש לו ג' נקודות, כך ישראל שהם ג' מעידין זה על זה, ומשום הכי צדקו דברי חז"ל [סנהדרין נח, ב] גוי ששבת חייב מיתה, משום דשבת הוא עדות של הקב"ה, וגוי פסול לעדות, ועל ידי ששבת בשבת מבטל עדות דישאל, כדין עדים שנמצא בהם פסול דכל העדות בטל יעו"ש.

"מרקד אתלת" כדוגמת הסגול

ובאופן זה נראה עוד לרמז מה שאמרו חז"ל [כתובות יז, א] לגבי רב שמואל שהיה מרקד אתלת, שזה היה שמחתו כי מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, ושלש"ה הם שמעידין זה על זה, ובשמחתנו לא יתערב זר, וכדמיון דשבת קודש, וז"ש אתלת, שאנו כדוגמת הסגול שיש לו ג' נקודות.

*

נעשה שותף להקב"ה במעשי בראשית

בנישואין נעשים שותפים להקב"ה

אמרו חז"ל [שבת קיט, ב] דבאמירת ויכולו השמים והארץ בשבת נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית, וכע"ז איתא במכילתא [תשא, לא] שדרשו על הפסוק [שמות לא, טז] לעשות את השבת, שכל המשמר את השבת כאילו עשה את השבת. והנה כן מצינו בדוגמתו לגבי נישואי איש ואשה שע"י הנישואין נעשה האדם שותף להקב"ה במעשה הבריאה, שהרי לכמה פוסקים [ראה רא"ש פ"ק דכתובות] עיקר מצות הנישואין הוא לקיום מצות פרו ורבו, והיינו שיהא קיום לעולם, וכבר אמרו חז"ל [קדושין ל, ב] שהאיש והאשה שותפים להקב"ה ביצירת הוולד, והכוונה שעל ידי שקיימו מצות פרו ורבו, נמשך בזה קיום לעולם, נמצא שע"ז נעשו שותפים להקב"ה במעשה הבריאה, [וכ"כ בספר אם הבנים יוצא דרוש א' יעו"ש לדרכו].

בטעם שהשרה שם י"ה ביניהם

ועפ"ז יונח מה שאמרו בגמרא [סוטה יז, א] דריש רבי עקיבא איש ואשה זכו שכינה ביניהם, ופירש"י שהרי חלק את שמו יו"ד באיש וה' באשה. ויש לבאר בטעם הענין שהשרה הקב"ה שם י"ה אצל איש ואשה, ולא שאר שמות. אלא דהנה דרשו חז"ל [מנחות כט, ב] כי ב"ה ה' צור עולמים, שהקב"ה צייר וברא את העולמות בשם י"ה, עולם הבא נברא ביו"ד, ועולם הזה נברא בה', ולזה כיון שנושא אדם אשה בכדי לעשות קיום לעולם, דלא תוהו בראה לשבת יצרה, לכן השרה הקב"ה שם י"ה אצל איש ואשה, לרמוז שעל ידיהם נמשך קיום לעולם שנברא בשם י"ה, ונמצא אם כן שנעשו שותפים להקב"ה במעשי בראשית.

נעשים שותפים מהמת הקרבת קרבנות

ובעוד אופן נראה הטעם שע"י הנישואין נעשים שותפים להקב"ה במעשי הבריאה, עפמ"ש הזוה"ק וחי' קיבו עה"פ אדם כי יקריב מכם, מי שנשא אשה נקרא אדם, לאפוקי מאן

דלא נסיב איתתיה דקורבניה לאו קרבן, כי הוא בעל מום. ונמצא שבכל זיווג נמשך הקרבת הקרבנות [וראה עוללות אפרים מאמר שפב ויקרא], וכבר אמרו חז"ל [תענית כז, ב] אלמלי עסקי קרבנות שישראל עושין לא נתקיימו שמים וארץ, הרי שבכל זיווג נעשה האדם שותף להקב"ה במעשה בראשית שיהא קיום לעולם, כי ע"י הנישואין ראוי להקריב קרבנות.

*

שמחת חתן וכלה בחיוב השמחה בשבת

הנה יש הרבה פוסקים הסוברים שבשבת יש חיוב שמחה, כדאיתא בספרי [פרשת בהעלתך] וביום שמחתכם אלו השבתות, וכן כתב לדייק בנימוקי או"ח [סימן רע"א], וכן כתב להדיא בספר המנהיג, שאין נופלין על פניהם בערבי שבתות, לפי שהם ימי משתה ושמחה ונקראו מועדים, שגם שבת נקרא יום שמחה, ואבודרהם כתב דלפיכך אומרים בשבת ישמחו במלכותך שומרי שבת משום דבשבת יש חיוב שמחה, וראה עוד מזה מה שהאריך כ"ק מרן זי"ע בשוה"ט ליל א' דר"ה [ונדפס בגליון תר"א]. וכיון שכן נצטוינו כדוגמת השבת לשמח החתן וכלה.

בענין נפילת אפיים

ואולי מדברי המנהיג נוכל ליתן טעם דמהאי טעמא אין נופלים על פניהם ביום החופה שהוא כערבי שבתות, אשר הם ימי משתה ושמחה, ועדיפא מערבי שבתות דיש הרבה שיטות הסוברים שבשבת אין דין חיוב שמחה אלא לעונג נצטוינו ואכמל"ב.

ובלבוש [או"ח סימן קלא ס"ד] כתב בטעם שאין אומרים תחנון בחתן ביום חופתו מפני ששרוים בשמחה "ועת התעוררות מדת הרחמים כמו בשבת ויו"ט", לכן אין נופלים שלא לעורר מדת הדין בעת הרחמים, עכ"ל.

*

סעודת נישואין בשבת לדמו על הזיווג של כנס"י עם השבת

בשו"ע [סימן ס"ד סעיף ג] נתפשט המנהג לישא נשים בערב שבת, ובתשובת רמ"א [סימן קכ"ה] כתב וז"ל, שעושין החופה בער"ש והעיקר הטעם משום שעכשיו אנו בגלות, וטירחא לעשות נישואין בלא שבת ע"כ. ובנימוקי או"ח [סימן רפ] כתב דרבותיו ואבותיו הק' מתלמידי תלמידי הבעש"ט הק' זי"ע עשו בכוונה חתונת בניהם ונכדם בערש"ק יעו"ש. ובפשטות גם מהאי טעמא כי הנישואין דמיון השבת מלכתא. וכן כתב בסידור היעב"ץ [בתפילת ליל שבת על אתה קדשת] נישואי יעקב ולא היה בליל שבת, גם חתונת אדם וחווה בליל שבת קודש היתה, ושם [בפיסקא מזמור לדוד הבו וגו'] הביא, סימן לדבר כי משת"ה גימטריא שב"ת גדו"ל עכ"ד.

ושמחת מאוד ששו"ר שכן כתב רבינו יהודה ברכי יקר בפירוש הברכות [בסדר שבע ברכות] וזה לשונו: עיקר שמחת שבע ברכות בשבת, על שם שנתן לשבת בן זוג כדאמר ב"ר נא, חן, שכנסת ישראל יהיה בן זוג לשבת. ולכן הרגילו העולם לעשות נישואין בשבת [היינו שסעודת

נישואין היתה בשבת, והקידושין בערב שבת], אחר שנתבטל בית דין שהיו דנין על טענת דמים, לרמז על הזיווג של כנסת ישראל עם השבת ע"כ.

*

שבת לפני הנישואין שניהם שקולים הם

מנהג ישראל תורה דבשבת קודם הנישואין מרבים בשמחה לכבוד החתן, ובימי קדם קראו לשמחה זו "שפינהולץ" [ראה מהרי"ל הלכות ת"ב, מג"א סימן תקנ"א סק"ו] והוא מה שאנו קורין פא"ר שפי"ל [מחצית השקל שם], ובדרכי חיים ושלום [אות תתרמ"ה בהג"ה] הביא דברים בגו על פי הוזה"ק דכל ברכאין דלעילא ותתא ביומא שביעאה תליין יעו"ש. ולהנ"ל י"ל שענין השמחה בשבת לדמות ולהשוות שמחת הנישואין לקדושת שבת מלכתא, כי שניהם שקולים הם, ותליא הא בהא.

*

יום הנישואין כדוגמת השבת שמתחיל מרביעי

בספר בן יהוידע [בריש מסכת כתובות] כתב דבר נפלא על מה שאמרו במשנה בריש מסכת כתובות "בתולה נישאת ליום הרביעי", והטעם שתקנו כן, כי עושין דוגמת יום השבת, וזה לשונו: הנה נודע שהשבת הוא התחברות חתן וכלה, והוא מתחיל הכנסתו מיום רביעי ונשלם ביום שלישי, ולכן עשו גם כן בנישואי חתן וכלה כזאת, שמתחילים ביום רביעי ונשלמים ימי השמחה ביום שלישי עכ"ד.

*

תורה תכלית הנישואין והשבת ללמוד תורה

הנה אמרו חז"ל [יבמות סב, ב] השרוי בלא אשה שרוי בלא תורה, ועל ידי שנושא אשה זוכה לתורה, וכמו שהאריך מזה כ"ק מרן זי"ע בהרבה מקומות [ראה שפ"ח מכתבי תורה ח"ה מכתב שפ"א] שהעיקר לבקש מהשי"ת שיהא מצא אשה מצא טוב, ואין טוב אלא תורה [ברכות ה, א], ועיקר תכלית הנישואין כדי שיהא שרוי בתורה וכמ"ש [קדושין כט, ב] ישא אשה ואח"כ ילמוד תורה, ולזה מבואר בראשונים [ראה תשב"ץ קטן סימן תסד-ה] ענינים הנהוגים בנישואין שלמדים ממתן תורה, כי תכלית הנישואין שילמוד תורה יעו"ש. [וראה שו"ת דברי יציב אבהע"ז סימן ע"ו].

והנה כדוגמת זה מצינו בשבת, כמו שכתב בירושלמי [שבת טו, א] לא ניתנה שבת אלא בכדי שיעסקו בתורה, ועוד הובא בטור [סימן רצ] מהמדרש, שאמרו תורה לפני הקב"ה כשיכנסו לארץ ישראל זה רץ לכרמו וזה לגינתו וזה לשדהו, אם כן תורה מה תהא עליה, והשיב לה הקב"ה יום השבת הוא יום מנוחה שיעסקו בתורה ע"כ. וכן אמרו [שבת פו, ב] לכו"ע מודו דבשבת ניתנה תורה, ונקרא יומא דאורייתא [ראה זוה"ק ח"ג צה, ב].

"מרקד אתלת" רומז על התורה

בספר מטעמים [ערך חתן אות קטן] כתב, טעם שמכריזין בעת המצוה טאנץ "שבת" "שבת", משום דכל עניני החופה למדין ממתן תורה, ואיתא בגמרא [שבת פו, ב] דכולי עלמא בשבת ניתנה תורה לישראל, לכן שפיר מכריזין "שבת" "שבת".

*

בגדי שבת

לרמזו שהוא כקדושת השבת

בשלחן העזר [סימן ו סעיף א סק"א] כתב, כי המנהג בפולין שהחתן לובש השטריימל ובגדי משי בשבת קודם החתונה, ובספר ערוגת הבושם [פרשת צו עה"פ ופשט את בגדיו] האריך לבאר בטעמא דמילתא הא דנהיגי חסידים ואנשי מעשה דמזמן החתונה ואילך לובשים מלבושים מיוחדים שאין בחור מתלבש בהם יעו"ש. ובעת הנישואין מובא בשלחן העזר [סימן ח סעיף א' סק"א] שהמסדר קידושין היה לובש בגדי שבת וכן נהגו בקראקא יעו"ש.

וכ"ק מרן זי"ע [בקונטרס "לקח טוב" אות ח, והיא נדפסה בראש שפע חיים לנישואין] ביאר בטעם שהיה המנהג אצל צדיקים שכל הקהל הלכו בבגדי שבת בחתונת בניהם, דעל ידי שהחתן שהוא דומה למלך מוחלין לו על כל עונותיו, מחמתו מוחלין גם לכל הציבור המשתתפים בשמחתו, ולזה לובשין בגדי שבת, שלכולם הוי מחילת עונות ושמחין בזה, וכמ"ש רש"י [מנחות כ, א בד"ה אדרבה] דמי שנתכפר חטאו שמח עיי"ש.

ועל פי דברינו שקדושת שבת מלכתא, ועת הנישואין שקולים הם, אם כן טעמא רבא איכא בהו ללבוש בגדי שבת בעת הנישואין לרמזו אכן על ענין זה.

*

דרשת החתן

מפסיקין אותו שיש להם למעט בלימודם

הנה מנהג ישראל שהחתן דורש ומפסיקין אותו באמצע בניגון. וכ"ק מרן זי"ע נתן הרבה טעמים לדבר [ראה בכל המקובץ בספר "מצא טוב" סדר החתונה, וכן בקונטרס "לקח טוב" אות י, יא, והיא נדפסה בשפע חיים לנישואין]. וכן בדברי תורה להגה"ק ממונקאטש [מהדורא א, אות א] כתב הטעם דנוהגין כן, כי בנישואי בת תלמיד חכם לעם הארץ על ידי דברי תורה הוי סעודת מצוה, ולכן מתחיל לומר דברי תורה, כי לא נאה שיחזיק החתן עצמו לתלמיד חכם, אולם מפסיקין אותו לכבדו שאין צריך לומר דברי תורה, כי הרי הוא תלמיד חכם ובלא"ה הוי סעודת מצוה יעו"ש.

ונראה שמרמזים לו מעלת יום זה שהוא כמעלת קדושת השבת, ועל דרך שפסק הרמ"א [או"ח סימן ר"צ סעיף ב] פועלים ובעלי בתים שאינם עוסקים בתורה כל ימי שבוע יעסקו יותר בתורה בשבת. ותלמידי חכמים שעוסקים בתורה כל ימי השבוע ימשיכו יותר בעיני אכילה ושתיה קצת [יעו"ש בב"י סימן רפ"ח]. ולזה החתן מתחיל לדרוש, והנה כשרואים כי הוא תלמיד חכם מפסיקין אותו, שהרי תלמידי חכמים בשבת יש להם למעט בלימודם.

בענין לימוד עיון בשבעת ימי המשתה ובשבת

ויומתק ביותר, דהנה החיד"א בשיורי ברכה [אבהע"ז סימן ס"ד] ובספרו חיים שאל [ח"ב סימן ל"ח] אות ס' כתב, שהחתן לא יעסוק ביום חופתו ובימי המשתה בעיון ופלפול. והנה הוא כענין מה שהאריכו האחרונים לגבי לימוד עיון בשבת, דיש שיטות שבשבת אסור לעסוק בתורה בדברים הצריכים עמל ויגיעה, וכעין שאמרו [נדרים לו, א] אין שונין בשבת בתחילה מפני קושי למידה. והאריך בזה היעב"ץ [בסעודה שניה לשבת קודש] שזהו בכלל אזהרת שביתת ממלאכה, שהיא כבידה כעבודה, אלא יעסוק בדברים קלים יעו"ש, וכבר האריכו מזה טובא. [ראה חיד"א במחזיק ברכה אור"ח סימן ר"צ סק"ו, ובשו"ת כנף רננה חיד"ד סימן מ"ד שביאר טעם על זה ע"ד הסוד, ובשו"ת מנחת אלעזר חיד"ד סימן מ"ה מה שדחה זאת, ובשו"ת יביע אומר ח"ב אור"ח סימן י"ח באריכות מזה].

ועכ"פ בשבעת ימי המשתה משום מצות ושמח יש מקום לקיים דבריהם הנ"ל, ובפרט לפמ"ש היעב"ץ הנ"ל שהאיסור לימוד עיון בשבת נכלל בכלל אזהרת שביתת ממלאכה, שהיא כבידה כעבודה, א"כ ה"ה בחתן שבמשך כל ימי שבעת המשתה צריך לשבות ממלאכה, וכמו שנפסק בהלכה [שו"ע אבהע"ז ריש סימן ס"ד] הנושא בתולה צריך לשמוח עמה ז' ימים שלא יעשה מלאכה ולא ישא ויתן בשוק יעו"ש. ובמנורת המאור [אלקוה ח"ב עמ' 191] השווה שביתת מלאכה בשבת לכלה, מה שבת האדם בטל, כך החתן זה יושב ובטל ואינו עושה מלאכה.

ולזה כיון שהחתן מתחיל לדרוש בפלפול דאורייתא שהם דברים קשים, וצריך על זה עמל ויגיעה, מפסיקין אותו בניגון דייקא, לרמוז שאסור לו ללמוד אלא בדברים קלים כמקרא שיש בו פיסוק טעמים ונגינה, וכן נהגו ליתן אז לחתן מתנות הנקרא בפי כל "דרשה געשאנק", לרמוז לו על מה שאמרו [נדרים ל"ו ע"א] דאסור ללמד בשכר תורה שבעל פה, רק מקרא שרי ללמד בשכר מפני פיסוק טעמים ונגינה. ועל זה הרמז נותנים לו אז מתנות ושכר שהותר לו ללמוד בדברים קלים כמקרא, והבן.

*

מאור פניו

בטעם שהשבת הוא פנים חדשות

בפרקי דר"א [סוף פט"ז הובא בב"י אבהע"ז סימן סב] מה המלך פניו מאירות כאור החמה, כך החתן פניו מאירות כאור החמה שנאמר בחמה [תהלים יט, ו] והוא כחתן יוצא מחופתו.

והנה הוא כדוגמת השבת, כדאיתא במדרש [ב"ר יא, ב] ברכו באור פניו של אדם, קדשו באור פניו של אדם, לא דומה אור פניו של אדם כל ימות החול, כמו שהוא דומה בשבת.

ועפ"י ז"ל דמהאי טעמא נפסק דהשבת נקרא פנים חדשות לגבי שבע ברכות, כמובא בשו"ע אבהע"ז [סימן ס"ב סעיף ח], שהרי אינו דומה פני אדם ביום השבת כמו שהוא דומה בימות החול, נמצא אם כן שזה כח קדושת וסגולת השבת שכולם נעשו פנים חדשות.

מאור פניו נמשך מלבושי בגדי שבת

ונראה שענין שינוי צורה שיש לאדם ביום השבת, נמשך מחמת שאמרו חז"ל [שבת קיג, א] שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול, וכן נפסק להלכה בשו"ע אור"ח [סימן רס"ב סעיף ב, ג] ילבש בגדיו הנאים וישמח בביאת שבת כיוצא לקראת המלך וכיוצא לקראת חתן וכלה,

ושם בשע"ת הביא מהשאלות שצריך שיהיה לאדם ב' עטיפות אחד לחול ואחד לשבת, ובמשנ"ב שם הביא מהאריה"ק שלא ילבש בשבת כלל מה שלבש בחול, והאריך כ"ק מרן זי"ע מענין זה באריכות נפלאה בשיעור חורש"י פר' תשא תשל"ח [גליון תתרכ"ח] ותקחנו משם.

זהנה כיון שיש חיוב ללבוש בשבת בגדים אחרים היותר נאים מהבגדים שלובש בימות החול, הנה מחמת כן נמשך גם לאדם ביום השבת שינוי צורה, כי הלבוש משנה את עצמיות האדם, וכמו שהאריך כ"ק מרן זי"ע מענין זה בשיעור חורש"י פר' בחוקתי תש"מ [גליון תתרמ"ב, עמ' יג] ושם הביא בתודה"ק: על פי קבלה יש ענינים רוחניים וגימטריאות בלבוש, אבל גם בפשטות על פי נגלות התורה הלבוש משנה את עצמיות האדם. ושמעתי בזה דבר נפלא בשם הרב הזקן השר שלום מבעלזא זי"ע, בביאור דברי רש"י [במדבר כא, א] שעמלק שנה את לשונו לדבר בלשון כנען כדי שיהיו ישראל מתפללים להקב"ה לתת כנענים בידם והם אינם כנענים, ראו ישראל לבושיהם כלבושי עמלקים ולשונם לשון כנען, אמרו נתפלל סתם שנאמר אם נתון תתן את העם הזה בידי עיי"ש, ולכאורה קשה דאם רצה עמלק להטעותם שיתפללו לתת כנענים בידם מדוע לא שינה גם את לבושו כלבוש כנענים.

ותי' הרה"ק הנ"ל, כי באם היה עמלק משנה גם את מלבושם היה בכך מהפך את מהותם להיות כנעניים, ואז אם היו ישראל מתפללים להקב"ה לתת הכנעניים בידם היו נענים נגדם, שהרי הם בעצם נתהפכו לכנעניים, כי עצמיות ההבדל בין עמלקי לכנעני אינה אלא בלשונו ומלבושו, ולכן השאיר אותם בלבוש עמלקי ורק שנה לשונם לדבר בלשון כנען, ודפח"ח וש"י.

הלבוש משנה מהותו וצורתו של אדם

ובשיעור חורש"י פרשת וירא שנת תשל"א [ונדפס בהמדרש והמעשה עמוד סה] סיפר כ"ק מרן זי"ע בתו"ד: שמעתי מכ"ק אאמו"ר זי"ע שהרה"ק ר' אביגדור מדוקלא אחיו של הדברי חיים זי"ע נסע פ"א לצאנו לשבת קודש ושכח את הספאדיק שלו (כובע כמו שטריימל) והשאירו בביתו, כשהגיע לצאנו השאיל מאחד החסידים ספאדיק ונכנס כך אל זקה"ק ולא הכירו, ועמד שם זמן רב ולא פנה כלל אליו, והרגיש הרה"ק ר' אביגדור בדבר ויצא תיכף והסיר הספאדיק אשר שאל ולבש מגבעתו הפשוט, ונכנס שוב אל הקודש פנימה, ואז רץ תיכף אחיו הקדוש בעל הדברי חיים אליו בחיבה ונתן לו שלום, ואמר לו אינני יודע איך יכול אדם מישראל להחליף את מלבושו וללבוש בגד של אחרים. ומזאת יראה האדם ויקח מוסר שאין לזלזל במלבוש, ולא כהחושבים להדמות במלבושים כגויים ולהתייפות בבגדיהם, כי ענינים גבוהים תלויין ועומדין בזה.

ולזה לא הכיר יצחק אבינו ע"ה את יעקב כשהיה ידיו שעירות, ובפשטות אין לזה שום הבנה שהרי ע"י משמוש היד יכול אפי' תינוק להבחין בין שער של יד לבין שער העשוי בבגד מצמר כבשים, ומכל שכן יעקב שהיה נביא, אלא כיון שהבגד יכול לשנות מהותו של אדם, ולכן כשלבש יעקב בגדי עשוי אחיו שהיה רשע לא היה יכול להכירו שנפגם קצת מהקדושה שהיתה אופפת אותו, וכך הוא גם בהיפך שהבגד משפיע גם כן לטובה.

ושמעתי מהרה"ק מבעלזא שהקשה על פרש"י עה"פ [דברים א, יג] הבו לכם אנשים וגו' וידועים לשבטיכם שהם נכרים לכם שאם בא לפני מעוטף בטליתו איני יודע מי הוא וכו', ופלא הוא דמי לנו גדול כמשה שלא יבחין ויכיר אם רשע הוא אם צדיק בגלל ששינה לבושו, ואמר

הרה"ק מבעלזא דמוכח מזה שאפילו רשע גמור באם הוא לובש ומתעטף במלבוש של ת"ח ובאיצטלא דרבנן הרי הוא אדם אחר לגמרי שכבר נשתנה במקצת לטובה, יעו"ש עוד באריכות.

בגדי שבת אף בחול בכוחם להרגיש קדושת שבת

ומכל האמור מה מאוד נעים לבאר בזה עובדא נפלאה [הובא באוצר הסיפורים ח"ג] מה שסיפר הרה"ק מבארנוב זצ"ל ששמע מפי זקינו הרה"ק רבי אליעזר מדזיקוב זצ"ל, שהיה ביחד עם אביו הרה"ק מראפשיץ זצ"ל בלובלין, ואז היה התוועדות החברייא יחדיו בענין מה שהם כולם מרגישים טעם עונג שבת אם זה אמת לאמתו או דמיון ח"ו, וגמרו בדעתם לעשות נסיון באחד מימי החול לעשות כן מרחץ חם ומאכלי שבת וכו' ואז יודע להם הדבר, וכן עשו באחד מימי החול באמצע השבוע, ועשו הכל כמו בערב שבת וסעודות שבת, והרגישו גם כן אז טעם עונג שבת, ויחרדו איש אל רעהו ויתמהו בזה והצטערו מאוד מאוד, כי אז ראו שהכל דמיון ולא אמת, ויאספו כולם יחד ונכנסו פנימה בקודש לפני רבם הק' החוזה מלובלין זצ"ל וסיפרו לפניו כל המעשה.

ויתמה החוזה על זה מאוד, כי הוא ידע גורל ערך החבריא, והרכין את ראשו על ידיו איזה רגעים וישא פניו ושאלם "האם לבשו גם כן בגדי שבת ביום הנסיון", וענו ואמרו הן, אז פתח ואמר "מעשה אין זה דמיון, כי בגדי שבת בכוחם הם אפילו אם לובשם בחול להרגיש על ידם מעין טעם קדושת שבת".

ובספר שמע שלמה [השלם ח"ב תולדות וסיפורים] הובא גם סיפור כע"ז: באחת השבתות התלונן הרה"ק רבי שלמה מקארלין זי"ע בצער על שאינו מרגיש את קדושת השבת ברגלו השמאלית, הרבי אמר את הדברים בליל שבת, ומשחזר על כך בשבת בבוקר, נזכר המשמש בסיבה לצערו, לכבוד השבת נהג רבינו להחליף כל בגדיו, מכף רגל ועד ראש, באותו ערב שב"ק, בלכתם לבית המרחץ נפלה מצרור הבגדים גרב אחת מהגרבים שהוכנו לצורך שבת ונתלכלכה, נתן לו המשמש את הגרב שלבש מקודם היות והיתה נראית כחדשה, זו היתה הסיבה לתלונתו, ואכן כשהוחלפה הגרב חש בקדושת השבת בכל אבריו, ע"כ הובא שם.

ועפ"ד כ"ק מרן זי"ע יתבאר היטב, כי הלבוש בכוחו לשנות את עצמיות האדם, וכיון שלבשו בגדי שבת בימות החול השפיע עליהם קדושת שבת, וכן להיפך שאם מלבישים בגדי חול בשבת לא יוכל להרגיש קדושת שבת, כי הלבוש משנה את עצמיות ומהות האדם.

*

כיצד מרקדין

לרקד לפני הכלה ולפני שבת מלכתא

בגמרא כתובות [יז, א] אמרו עליו על רבי יהודה בר אלעאי שהיה נוטל בד של הדס ומרקד לפני הכלה, רב שמואל בר רב יצחק מרקד אתלת יעו"ש. וכן נפסק להלכה בשו"ע [אבהע"ז ריש סימן סה] כי מצוה חתן וכלה ולרקד לפניהם, והוסיף שם הרמ"א מעשה דרב יהודה בר אלעאי.

והנה כן מצינו בשבת קודש, כמו שאמרו חז"ל [ב"ק לב, א] ע"פ גירסת הר"ח רבי חנינא הוה מרקד ואזיל, ואמר בואי ונצא לקראת כלה, ובדקדוקי סופרים [הערה ס] הביא גירסא, ר' ינאי מרקד ואזיל מרקד ואתי.

וכן היה המנהג אצל רבוה"ק זי"ע, כמו שהובא בדרכי חיים [אות נה] שכן היה דרכו של מרן רביה"ק בעל הדברי חיים זי"ע שהיה מרקד בדביקות מיוחדת לכבוד שבת מלכתא בעת אמירת "בואי בשלום", וכן הובא בדברי יחזקאל שכן נהג רביה"ק משינאווא זי"ע. וכידוע שכן היה מנהגו של כ"ק מרן אדמו"ר זי"ע שהיה מרקד ומפזז בעת קבלתו את שבת מלכתא. ובשיעור חורש"י [בלק תשל"ה] הביא כ"ק מרן זי"ע שכן היה דרכו של החכם צבי זי"ע לרקוד ולספוק בידיו בעת אמירת בואי כלה שבת מלכתא יעו"ש.

בהמנהג הריקוד מצוה בליל שב"ק שאחר החתונה

ועד"ז יתכן לבאר בדרך פטפוטי במנהג רבוה"ק ושאר צדיקים שהיו רוקדים ריקוד מצוה לפני הכלה בליל שב"ק שאחר החתונה, וכ"ק מרן זי"ע בשו"ת דברי יציב יור"ד [סימן קין] נתן טעם לדבר יעו"ש. ולהנ"ל יתכן לומר שעושים כן לרמז גם על הזיווג של כנסת ישראל עם השבת שהוא הכלה, וכמו שכתב רבינו יהודה ברבי יקר בפירוש הברכות [בסדר שבע ברכות] שצ"ק שמחת שבע ברכות בשבת, על שם שנתן לשבת בן זוג, שכנסת ישראל הוא בן זוג לשבת, ולרמז על הזיווג של כנסת ישראל עם השבת שהוא הכלה.

והדבר יתבאר ביותר עפ"י הרמב"ן [שמות כ, ח] שהביא ממדרשו של רבי נחוניא בן הקנה בענין זכור ושמור הנאמר בשב"ק, וכה כתב בתו"ד: ועל הכלל תהיה הזכירה ביום והשמירה בלילה וזהו מאמר החכמים [ב"ק לב, ב] שאמרו בערב שבת בואי כלה בואי ונצא לקראת שבת מלכתא כלה יעו"ש, ומבואר כן גם בזוה"ק [תרומה קלח, א] עה"פ ושמרו בני ישראל את השבת רזא לילא רזא דנוקבא, וזכור את יום השבת לקדשו הוא יום רזא דדוכרא, [וכן הובא בזוה"ק [יתרו צב, א] זכור לדכורא ושמור לנוקבא], ומעתה הרי שלך לפניך דזהו הענין הרקידה שהיו רוקדים הצדיקים לפני הכלה בליל שב"ק דייקא והבן.

מנהג ישראל בעת רקודי מצוה לצעוק "שבת" שלשה מכוונים בשם "כלה"

בספר הרי בשמים [נעמירוב] בליקוטים כתב וז"ל: מנהג ישראל בעת רקוד לפני הכלה כרוזא קרי בחיל "שבת" "שבת", אמרתי מנהג ישראל תורה דאיתא במסכת כתובות [י"ז, א] כיצד מרקדין לפני הכלה, בית שמאי אומרים כמות שהיא, מתמת שאנו רואין הדמיון שמדמין לה, שאנו קורין לשבת בשם כלה, ולתורה בשם כלה, ולכנסת ישראל בשם כלה, וז"ש כמות שהיא לשון דמיון, והיינו מכיון שנדמית לשלשה חשובים, שבת, תורה, שכינה, על כן חשובה היא, ולכן כרוז יוצא "שבת" "שבת" "שבת" עכ"ל.

ועל פי דרכו יובנו ברמז מה שאמרו שם רב שמואל מרקד אתל"ת, הכוונה שכוונתו רקידתו היתה על שלשה הדברים שמדמין את הכלה לה, והיינו שבת, תורה, שכינה.

ובספה"ק מאיר עיני חכמים בסוד הריקוד עם הכלה, הביא גם מנהג זה שצועקין "שבת" בעד האיש המרקד, ומבאר על פי דרכו דהכלה היא בדוגמת שבת מלכתא יעו"ש בסוד הדבר.

"מרקד אתלת" כנגד שלשה שבתות

ונראה עד"ז באופן אחר מה שרוב שמואל היה מרקד אתלת, היינו שהמשיך אז בעת רקידתו קדושת שבת שהוא משולש כנגד שלשה שבתות, וכמו שכתב הב"ח [סימן רצ"א ס"ב] דהשלש סעודות של שבת הם כנגד שלשה שבתות, סעודת ליל שבת הוא כנגד שבת בראשית, סעודת שחרית כנגד שבת מתן תורה, וסעודה שלישית לפנות ערב כנגד שבת שלעתיד, וכנגדן שלשה תפילות בשבת יעו"ש. [וראה מטה משה חלק ד' אות תפ"ז].

שבע ברכות

שבעת ימי המשתה

כנגד שבעת ימי הבריאה

בספר ^{המקדמה} כד הקמח [סוף ערך חתן] כתב, שכשם שבבריאת העולם היו הימים עם השבת שבעה, כך תקנו לנו חז"ל שבע ברכות עם ברכת היין שהיא כנגד השבת שצריך לקדש אותו ביין תחילה ובסוף, וגם לכן ימי השמחה הם שבעה עכ"ד. ומבואר בדבריו שמהאי טעמא תקנו שמחת שבעת ימי המשתה בעת נישואי איש ואשה, נגד ששת ימי המעשה עם השבת שברא הקב"ה בבריאת העולם.

¹²²⁴⁵⁶⁷ אה"ח

ויתבאר הדבר ביותר עפ"י מה שהארכנו [בעמוד.. ובעמוד..] שע"י הנישואין נעשים שותפים להקב"ה במעשה בראשית, לכן תקנו חז"ל בעת הנישואין לעשות שבעת ימי המשתה כנגד שבעת ימי הבריאה, כדי לרמז אכן על ענין זה שע"י הנישואין נעשה שותף לקיום הבריאה.

ושמחתי ששור"ר שכן כתב במטה משה [ח"ג הכנסת כלה אות יב] ברכת חתנים הם שבע ברכות, ונראה שהם כנגד שבעת ימי בראשית אשר העולם נברא בהם, כי סיבת הזיווג הוא עיקר יצירת העולם התחתון, שלא נברא אלא לפריה ורביה שנאמר לא תהו בראה לשבת יצרה, ולכן הם שבעת ימי המשתה גם כן עכ"ל.

בטעם שיום האחרון מובחר שבכולם

ובהקדמה זו יונח מה ששמעתי מהגה"צ רבי שמואל אלכסנדר אונסדורפער זצ"ל, שכ"ק מרן זי"ע כתב לו במכתב הזמנה לא' מנישואי צאצאיו, "מקובלני מזקה"ק בעל הדברי חיים זי"ע שעיקר ההשתתפות בשמחת נישואין הוא ביום האחרון של שבע ברכות", [והוסיף הגה"צ הנ"ל, שכתב לו מרן זי"ע שם שמהאי טעמא הוא מזמינו לבוא ליום האחרון של ימי המשתה].

ובזימנא חדא אמר לי הגה"צ הנ"ל, ששמע מפי כ"ק אדמו"ר רבי מרדכי שלמה מבויאן זצוק"ל שאמר בשם הרה"ק מרוזין זי"ע לבאר טעם הדבר, שכמו "חותמת" כל עוד כשהחותמת מונח על הנייר אין ביכולתו עדיין לראות את מה שחתם עם החותמת, ורק לאחר שהרים את החותמת אז הוא רואה מה שחתם, כן הוא בדוגמתו בעת שמחת נישואין שרק בעת כשמסיימים את שבעת ימי המשתה אז מתחילים לראות מה שנשפץ מלעילא לתתא בעת ימי השמחה עכתדה"ק. [וראה בספר "מצא טוב" בחלק המנהגים אות קלו, ושם בהערה מה שהארכנו עוד בזה].

שבע ברכות בתפילת שבת יש "שבע ברכות"

כתב היעב"ץ בסידורו [בסעודת ליל שב"ק, אתה קדשת] בשבת מתפללין שבע, דוגמת חתן ביום חתונתו שמתברך בשבע ברכות עכ"ל. ובספר ברכת מועדיך לחיים [להרה"ק ר' חיים פאלאג'י זי"ע, ח"ב דף קלג] הביא מש"ך עה"ת [פרשת יתרו], מה שאומרים הברכה "מעין שבע" מגן אבות בדברו וכו', רמז על השבע ברכות שמברכים אחרי הקידושין, והוסיף שם דליל שבת רומז לשבת מלכתא, ואומרים רק "אתה קדשת" שהוא רמז לקידושי כלה, ולזה אומרים מעין שבע אחר התפילה, כי הוא מורה על שבע ברכות שמברכים אחר הקידושין.

וראה גם בספר הקנה [דף צט, ב]: סוד שבע ברכות, מברכין שני הראשונים של שבת חד לזכור וחד לשמור, ומברכין ד' ומתברכין עליונים ותחתונים, ואין זה בסעודה שלישית רק ברכת אשר ברא עי"ש על פי סוד שאין לברך ברכת שבע ברכות בסעודה שלישית [וראה נטעי גבריאל נישואין פרק פח הערה ז]. ובאבודרהם [סדר מעריב של שבת] ביאר בטעם שראו חכמים לתקן בשבת שלש תפילות שונות זו מזו, על דרך שמחת נישואין יעו"ש.

לישא אשה מבית שמכבדין בו את השבת

ואסיים בסיפור נורא מה שהובא בספר אמת ויציב [עמוד עד] שמעתי מפי מורי ורבי הרב מבארניב זצוק"ל שסיפר, אשר באה אשה אלמנה אחת בפתקא לפני הרבי ר' הירש מרימנוב זצוק"ל, כאשר היא אלמנה מבעלה הראשון, ובנים אין לה, ואין לה ממה להתפרנס, והיא עודה באמצע ימיה, שהרבי יתפלל בעדה ויברך אותה, שהשם יתברך יזמין לה זוג טוב, ירא שמים ובעל פרנסה. ושאל לה הרבי, מי היה בעלה הראשון ומאיזו עיר היא, ומאיזה משפחה ומי היה הוריה, היא הושיבה להרבי על כל שאלותיה, על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון.

כשמוע הרבי תשובתה, שהוריה גרו בעיר פלונית, שאל לה: האם לא היה הבית שלכם בסמטא פלונית? ותואר ביתכם כך וכך היה? ואמרה כן. הרכין הרבי ראשו על ידיו, ושהה איזו רגעים. ואמר לה: אני יכול לדבר לך שידוך טוב, אם את תהיה מרוצה בזה, והוא בכל האופנים שאת דורשת. וענתה ואמרה שרוצית לשמוע מהרבי. ואמר לה הרבי: אני מציע לפניך שתקח אותי, כיון שאת היא בת פלוני מאותה העיר שאמרת. היא נדהמה ונבעתה מאד מההצעה הזאת של הרבי, אשר לא חלמה ולא חשבה כזאת, ומרוב בושה לא יכלה להשיב תשובה, מדפיקת לבה מפחד פתאום. ואמר לה הרבי: אל תבושי מלהשיב ממה שיש בלבך, ולא אקפיד ח"ו אם תאמרו לאו, כי רק הצעתי לפניך, והשיבה בבושת פנים: מה אומר לאדוני הרבי, אם הרבי מסכים, גם אני מסכמת. ובאותה מעמד עמדו אז הגבאים, ואנשי שלומי חשובים ונכבדים מבני העיר, וכולם המה ראו כן תמהו, אבל הבינו כי בוודאי יש דברים בגו.

ואמר הרבי להמשמש שלו, שיביא משקה ולעקעץ, ונעשה קנין. וכשהכינו הכל אמר הרבי לפניה ולפני המסובים שם, שכל תהיה לכם לפלא זאת, אספר לכם מי האשה הזאת ומי היו הוריה. אני הייתי יתום קטן, ולמדתי מלאכת החייטות בעיר הזאת, אצל חייט אחד משם, וכידוע שצריכים להיות מקודם "שניידער יונגיל". היינו משרת הבית של החייט. וכל שליחות של האנשים

נותני העבודה להחייט שלי, נעשה על ידי, ואני הייתי השליח המוליך ומביא הסחורות והבגדים, בין החייט ובין נותני העבודה. הוריה של האשה הזאת, הם היו בעל משפחה גדולה מהרבה ילדים, וגם הם הרבו ליתן עבודה להחייט שלי, ובכל ערב שבת נתן לי החייט שלי הבגדים שלהם שנגמרו, להוביל אותם לביתם, וליקח מהם כסף עבור המלאכה, ואחרים לא היו משלמים תיכף בו ביום, והם שלמו תיכף בו ביום, וכמעט שלא עבר שבוע שלא הבאתי להם בערב שבת איזו בגדים ישינים, שהיו להם לתקן או לעשות חדשים.

אבל נתפלאתי מאד מדבר הזאת, שבכל יום השישי בחצי היום, כשבאתי לבית הוריה, היה כבר ביתם מכובד לכבוד שבת, ואפילו החלות היו ערוכות על שולחן הערוך לכבוד שבת, וגם היין והכוס, והכל כאשר לכל כבר היו ערוך על השולחן, ואביה ישב על יד השולחן, וקרא פרשת השבוע בשנים מקרא ואחד תרגום, והרגשתי אז בבית הזה ריח של קדושת שבת, וכשיצאתי מביתם אמרתי בלבי והתפללתי להשם יתברך, הלוואי שיעזרני השי"ת, כשאגיע לנישואין, שאזכה להיות חתן בבית הזה, או מבית אחרת כזאת הבית, שמחצי היום השישי מרגישין שם ריח קדושת שבת קודש. ועתה שמשמים נזדמן שהאשה הזאת שיצאה מבית הזאת מסכמת להשתדך עמי, סימן הוא שנתקבל תפילתי בשמים מאז, ועתה מאת ה' היתה זאת, מזל טוב! עד כאן לשון קדשו. ונעשה הקנין וקבעו זמן הנישואין. ואחר הנישואין, כיבדה מאוד, וישבו יחדו כמה שנים בכל הכבוד ובכל טוב, והולידו בן [ה"ה הרה"ק ר' יוסף מרימנוב זי"ע] ובת [שנישאת לנכד הרה"ק מרוזין זי"ע], ולאחר פטירת הרה"ק מרימנוב נישאת הרבנית להרה"ק מרוזין זי"ע, ע"כ הובא שם.

הרב דוד נתנאל שוורץ

מח"ס "יד המשפט", אשדוד

ליווי החתן מביתו לבית הכנסת קודם התפלה והמסתעף

שאלה: מנהג העולם שבשבת עליה לתורה לחתן [שבת אופריף] מלווין את החתן בשירה וזמרה מביתו לבית הכנסת [ולהלן יובא המקור לזה] והמחותנים והקרובים עולים לבית החתן, ויש לדון בזה בכמה דברים: א- מה ההיתר בכלל להשכים לבית החתן קודם התפלה שהרי נפסק בשו"ע או"ח (סימן פ"ט סעיף ב') דקודם התפלה אסור ללכת במיוחד לבית חבירו כדי להקביל פניו ואפי' אם אינו אומר לו שלום אלא צפרא דמרי טב אסור ע"ש. ב- האם מותר קודם התפלה לומר לחתן ולמחותנים מזל טוב או לומר להם גוט שבת וכדומה [ושאלה זו גם נוגע לכל אדם בכל שבת ובימי החול – באיזה אופן מותר לו לומר לחבירו קודם התפילה כשפוגעו בדרך או בביהמ"ד וכדומה].

תשובה: איתא במסכת סופרים (פרק י"ט ה"ב) ראה שלמה כח של גומלי חסדים ובנה להם לישראל שני שערים אחד לחתנים ואחד לאבלים ולמנוודים, בשבת היו מתקבצין יושבי ירושלים ועולין להר הבית ויושבין בין שני שערים הללו כדי לגמול חסדים לזה ולזה, משחרב בית המקדש התקינו שיהיו החתנים והאבלים באים לכנסת כדי לגמול להם חסד, חתנים לקלסן "ולהלוותם לבתיהן" וכו' ע"ש, וכן איתא בפרקי דר"א (פרק י"ז) ע"ש.

וזה המקור למנהג שנוהגים ללוות את החתן, ואף דשם איתא שנהגו ללוות את החתן אחר התפלה מבית הכנסת לביתו, היום נשתנה המנהג שמלווין את החתן קודם התפלה מביתו לבית הכנסת.

והנה בעצם הדבר שנוהגים להשכים לבית החתן קודם התפלה כדי ללוותו, יש לומר דיסוד ההיתר בזה כיון שזה גמילות חסד כדאיתא במס' סופרים ובפרקי דר"א הנ"ל לא גרע מכל גמילות חסד שעושים קודם התפלה שפשוט וברור דמותר להשכים לפתח חבירו בשביל זה כגון ללוות זקן או חולה מביתו לבית הכנסת או לחלק מצרכי מזון וכדומה לנוזקים, וה"נ בנד"ד מותר מטעם זה, וכן מסתבר דבמשך שבעת ימי הנשואין מותר להשכים לפתח בית החתן כדי ללוותו משום שצריך שומר.

ובשו"ת משנת יוסף (ח"ה סי' כ') ובשו"ת שבט הקהתי (ח"ו סימן תע"ה) כתבו ליישב עפ"י מש"כ השכות יעקב (ח"ב סי' כ"ב) דעבד לרבו מותר לכבדו אפי' להשכים לפתחו ע"ש, א"כ כיון דחתן דומה למלך כדאיתא בפרד"א וכתבו האחרונים דמתחיל להיות מלך משבת שלפני החתונה ולכן אין חשש אם מכבדו קודם התפלה ע"ש.

אך יש לדון באיזה אופן מותר לשאול בשלומו או לברכו. ואיתא בשו"ע או"ח (שם) ואם אינו משכים לפתחו אלא שפגע בו בדרך מותר ליתן לו שלום, וי"א שאפילו במוצא חבירו בשוק לא יאמר לו אלא צפרא דמרי טב כדי שיתן לב שהוא אסור להתעסק בדברים אחרים כלל עד שיתפלל. ובמ"ב שם (ס"ק י"ט) ר"ל דאף דמדינא מותר מ"מ נהגו קדמונו להחמיר בזה מזה הטעם, ואם התחיל הברכות אין לחוש כ"כ ומותר ליתן שלום ע"ש.

וצריך לברר מה"ד בזמננו שנהוג לומר צפרא טבא (גוט מארגען) האם מותר לומר כן גם לפני התפלה או שצריך לשנות הלשון כדי שיתן לב שאסור להתעסק בדברים אחרים קודם שיתפלל, וראיתי שהמחצית השקל (שם) כבר מסתפק בזה, וז"ל – לכן נסתפקתי דבימיהם שהיה מנהגם ליתן שלום וא"כ כשאמר צפרא דמרי טב הוי שינוי ועי"ז יזכור משא"כ בזמן הזה דדרך כל אדם לומר צפרא דמרי טב ולא ליתן שלום וא"כ אין בזה שינוי וא"כ אפשר דלהראב"ד בזמן הזה אין לומר צפרא דמרי טב עכ"ל.

ובשו"ת שלמת חיים (סי' ק"ו) להגרי"ח זוננפלד זצ"ל כתב בפשיטות דאם רגיל לומר בלשון אשכנז "גוט מארגען" ישנה ויאמר קודם התפילה "צפרא טבא" והוי שינוי, ואם רגיל לומר "צפרא טבא" ישנה ויאמר קודם התפלה בלשון אשכנז "גוט מארגען" ע"ש. אך ראיתי שהחיי אדם (כלל ט"ז ס"ב) כתב בפשיטות דאם פגע את חבריו בשוק מותר לומר לו צפרא דמרי טב בין בלשון הקדש ובין בלשון אשכנז ע"ש.

ויש לדון עוד האם לשיטה שסוברת דבזמננו צריך לשנות הלשון דהיינו אם רגיל לומר גוט מארגען ישנה ויאמר קודם התפלה צפרא טבא וכן להיפך, האם גם בשבת צריך לשנות הלשון דהיינו מי שרגיל לומר "גוט שבת" ישנה ויאמר קודם התפלה "שבתא טבא" ומי שרגיל לומר "שבתא טבא" ישנה ויאמר קודם התפלה "גוט שבת", ובפשטות עפ"י הסברא נראה שאין מקום לחלק בזה ולשיטה זו גם בשבת צריך קודם התפלה לשנות הלשון ממה שרגיל כדי שיזכור עי"ז שלא להתעכב בדברים אחרים קודם שיתפלל.

אך מנהג הרבה אנשים שאין משנים הלשון קודם התפלה בין בימות החול ובין בשבת, וצריך לבאר למה באמת לא מחמירים בזה. ובפשטות אם כבר בדרך ברכות השחר אין לחוש מלומר קודם התפילה כפי שרגיל לומר לאחר התפלה שהרי אפי' אמירת שלום כתב המ"ב (שם) בשם הפמ"ג והדה"ח דאין לחוש אם התחיל הברכות ע"ש, והשאלה הוא היכא שעדיין לא בירך ברכות השחר.

והנה בשו"ת שלמת חיים (סי' ק"ח) כתב לבאר סברת החיי אדם עפ"י מש"כ הט"ז (או"ח סי' תקפ"ח) דמה שכתבה התורה בפירוש שמותר אין להם לחכמים לגזור ולעקור "לגמרי" דבר זה וכו' ע"ש, ולפ"ז אפשר"ל דאולי גם דבר שמבואר בגמרא בהדיא שמותר לעשות כן אין לאסור, וה"נ בנד"ד כיון דמבואר בגמ' בברכות (דף יד.) דרך במשכים לפתחו אסור שאילת שלום ולא בפגעו באקראי ע"ש, לכן אף דהקדמונים נהגו להחמיר גם באופן זה לשנות ולומר צפרא דמרי טב מחשש אחר כדי שלא יתעכב בדברים אחרים קודם התפלה אבל עכ"פ כגמ' לא אסרו מטעם זה, ולכן יכולים להחמיר לגבי אמירת שלום דסו"ס לא נתבטל לגמרי ההיתר של הגמרא שהרי מותר לומר צפרא דמ"ט משא"כ אם נאמר דגם צפרא דמ"ט אסור אז יתבטל ההיתר של הגמרא לגמרי וזה אי אפשר עכתו"ד.

ודבריו צ"ב שהרי גם אם נאמר דהיום צריך לשנות קודם התפילה באמירת צפרא טבא דהיינו אם רגיל לומר בלשון אשכנז ישנה ויאמר בלשון הקדש וכן להיפך – עדיין לא נתבטל לגמרי ההיתר של הגמרא לומר לחבירו כשפגעו באקראי שהרי אומר אותו ענין בשינוי לשון. ואפשר להוסיף על דבריו כיון דאין הכל בקיאים בענין זה דהיום גם באמירת צפרא טבא צריך לשנות הלשון קודם התפלה יש לחוש דלפעמים ע"י שישנה הלשון יגרום לאיבה וכדומה, ולכן

סובר החיי אדם שדי כמה שהחמירו הקדמונים לשנות באמירת שלום גם בפגעו באקראי שזה ידוע יותר שהרי במשכים לפתחו זה גמ' מפורשת דאסור אבל יותר מזה א"צ להחמיר.

ולפ"ז י"ל שע"ז סמכו הרבה אנשים להקל בזה שהרי עפ"י עיקר דינא דגמרא והשו"ע מותר לומר אפי' שלום בפגעו באקראי ובודאי שלכתחילה צריך להחמיר באמירת שלום גם באופן זה כיון דהשו"ע מביא י"א שמחמירים בזה אבל באמירת צפרא טבא א"צ לשנות כיון שהחיי"א מתיר לכתחילה לא לשנות והמחצית השקל לא ברירא ליה לאסור.

ועתה נבוא לנד"ד: לענין אמירת גוט שבת אם פגעו באקראי יש לסמוך על החיי"א ובצרוף סברות הנ"ל דגם מי שרגיל לומר כן א"צ לשנות הלשון. ולכאורה היה נראה לומר דגם במשכים לפתחו מותר לומר כמו שרגיל שהרי עצם ההשכמה לבית החתן מותר כמבואר לעיל וכן נהגו העולם וא"כ מותר גם לומר כרגיל כמו שמותר בפגעו באקראי. אך ראיתי בלקט הקמח (או"ח שם) שמביא מהחסד לאלפים (או"ח שם סק"ג) לבעל הפלא יועץ שמסתפק בכה"ג, וז"ל החסד לאלפים שם, ואפשר דההולכים לבית החתן לכבודו ללוותו לבית הכנסת וכדומה יהיה בכלל האיסור אפילו לומר צפרא דמרי טב ובפרט אם לא אמר עדיין ברכות עכ"ל, וחזינן מזה דאף שעצם ההשכמה לבית החתן כדי ללוותו מותר קודם התפילה מ"מ כיון שסו"ס משכים לביתו אז לגבי זה י"ל דדינו כמו כל משכים לפתח חבירו דאסור לומר אפי' צפרא דמ"ט.

והסברא בזה נראה דעיקר הענין ללוות החתן הוא כדי לכבדו ולכן מספיק לענין זה שמלווה גם אם אינו מאחל לו קודם התפילה, ובפרט כהיום שנהגו להשתתף בעליה לתורה ובקדושה רבא שלאחר התפילה. ויש עצה פשוטה בזה שיהנהגו בראשו קצת לחתן ולמחותנים כאות השתתפות שזה אינו נכלל באיסור כריעה שנפסק שם בשו"ע דאסור במשכים לפתחו, והטעם בזה דהשו"ע הרב שם כתב להדיא וז"ל וכן אסור לכרוע לו "על ברכיו" אפי' בלא נתינת שלום כי זהו כבוד גדול כמו כבוד שבתפילה שכורעים בה להקב"ה ואסור להקדים כן לבשר ודם עכ"ל. וחזינן מדבריו דרק כריעה על ברכיו אסור אבל הנהגון בראש קצת מותר.

ולגבי אמירת מזל טוב מסתבר שמותר קודם התפילה, וראיה לכך שהמ"ב (שם ס"ק י"א) מביא מהפמ"ג שכתב דמותר לומר ולברך לחבירו הרחום ירחמך או החנן יחננך דמברכו בשמו של הקב"ה [ואין לחלק דשאני התם דמברכו בשמו של הקב"ה, דאדרבה מצד זה שמזכיר שמו של הקב"ה ומברכו ע"ז היה צריך הפמ"ג לומר שמותר ודו"ק], וכן פסק בשו"ת שבט הלוי (ח"י סימן ט"ו) דמותר לומר מזל טוב לפני תפילה שחרית ובפרט אם יש בזה גם מפני דרכי שלום ע"ש.

וצריך לציין מש"כ בזה"ק (פרשת בלק) ובגין כך אסור לברכא לבר נש עד דלא יצלי בר נש צלותיה וימשיך על רישיה להאי אות וגו' ע"ש, וחזינן מזה דאין לברך את חבירו קודם התפילה.